

JM Chair Populism and the Future of European Democracy

Zbornik študentski del 2023 /
Compilation of students' research 2023

SCENARIJI PRIHODNJEGA RAZVOJA EVROPSKE DEMOKRACIJE / FUTURE SCENARIOS OF DEVELOPMENT OF EUROPEAN DEMOCRACY

Kazalo:

Tomšič, Matevž: <i>Uvodna beseda</i>	1
Goljar, Janko: <i>Prihodnost razvoja evropske demokracije</i>	3
Shibaeva, Aleksandra: <i>Scenariji prihodnjega razvoja evropske demokracije v povezavi z naraščanjem evropskepticizma</i>	15
Nasevska, Viktorija: <i>Prihodnji razvoj evropske demokracije pod vplivom tehnologije in digitalizacije</i>	26
Polajnar, Petra: <i>Vpliv propagande na demokracijo prek medijev v Evropi</i>	39
Smole, Laura: <i>Prihodnost evropske demokracije na globalni ravni</i>	55
Tonin Mali, Ela: <i>Ženske v oboroženih sila Evropske unije in zveze NATO</i>	65
Bojc, Marinka: <i>Razvoj demokratičnega sistema v Evropski uniji</i>	78

Matevž Tomšič:

UVODNA BESEDA

Ni mogoče zanikati dejstva, da se je Unija znašla pred številnimi zelo pomembnimi dilemami, zato bo od tega, kako uspešno se bo soočila z njimi, v odločilni meri odvisna njena nadaljnja usoda.

Znatna večina državljanov Unije sicer še vedno podpira njen obstoj, se pravi, da nasprotuje morebitnemu izstopu svojih držav iz nje (Velika Britanija je očitno glede tega predstavljala izjemo). Vendar je zaupanje v njene politične odločevalce na zelo nizki ravni. Vedno manj ljudmi verjame v to, da je evropska politična elita ne samo pripravljena, ampak tudi sposobna delovati v splošno korist. Ob izbruhu finančne krize je reagirala prepozno in nekonsistentno, kar so na svoji koži občutile predvsem najbolj zadolžene države, na čelu z Grčijo (le-ta je za svojo finančno konsolidacijo plačala visoko socialno ceno). Še večji fiasko je doživela ob migrantski krizi, ko je leta 2015 Evropo na kaotičen način preplavilo več kot milijon prebežnikov, pretežno iz muslimanskih držav Bližnjega vzhoda in severne Afrike. Evropske institucije so tedaj jasno dokazale, da nimajo pojma, kako se soočiti s tem pojavom. Nepremišljenemu vabilu migrantov s strani nemške kanclerke Merklove je sledil padec schengenskega sistema, ki je Evropejcem omogočal relativno prosto gibanje znotraj območja Unije. V takšni situaciji so se posamezne države znašle prepuščene same sebi. Pri tem so gledale predvsem na lastne interese. Nekatere so se obdale z ograjo in preusmerile migrantski tok drugam; druge so oportunistično prepuščale migrante preko svojega ozemlja, češ 'saj potujejo drugam'; tretje so si prizadevale vrniti nezaželene migrante tja, kamor so najprej prispeli; četrte pa so preprosto smatrale, da to sploh ni njihov problem. Na eni strani je bil naivni altruizem, ki je v imenu domnevne humanosti zagovarjal malodane popolno odprtje meja in sprejemanje vsakogar, ki čuti potrebo po tem. Le-temu se je zoperstavil nacionalistični ekskluzivizem, ki je vse prebežnike razglasil za nevarnost in se zavzel za neprodušno zaprtje meja. In tudi sedaj si evropska politična elita ni na jasnem, kako se soočiti z migracijami. O tem priča podpora njenih vodilnih predstavnikov razvpiti marakeški deklaraciji (ki nosi polno ime *Globalni dogovor o varnih, zakonitih in urejenih migracijah*), v kateri se za na prvi pogled benevolentno intenco po skupnem reševanju teh problemov skriva multikulturalistična agenda spodbujanja migracij kot nečesa splošno pozitivnega. In to kljub temu, da je očitno, da množično priseljevanje ljudi iz kulturno tako nekompatibilnega okolja, kot je islamsko, prinaša Evropi predvsem varnostne probleme in posledično nevarnost za njeno politično stabilnost.

V evropskem prostoru lahko opazimo različne problematične tendence, ki utegnejo ogroziti prihodnost evropske politične povezave. Tu lahko izpostavimo predvsem dve diametralno nasprotujoči si tendenci, prisotni v vrstah političnih odločevalcev in mnenjskih voditeljev. Na eni strani gre za izolacionistični nativizem, na drugi strani pa za multikulturalistični globalizem.

Izolacionistični nativizem je povezan z vzponom t.i. populističnih skupin in gibanj širom Evrope. Le-ta so v zadnjih letih znatno pridobila na popularnosti tako v starih kot v novih, tako v bolj razvitih kot v manj razvitih članicah Unije. Svoj nagovor državljanov gradijo na neizprosni kritiki etabriranih elit, tako nacionalnih kot evropskih. Predstavljajo se kot zaščitniki običajnih delovnih ljudi pred nesposobnimi in neodgovornimi elitami. Tem populistom, ne glede na njihovo ideološko orientacijo, je skupna protievropska nastrojenost in nasploh

nasprotovanje transnacionalnim institucijam, saj jih smatrajo za nedemokratske in odtujene od potreb državljanov. Namesto skupnih evropskih politik zagovarjajo vračanje pristojnosti v roke nacionalnih držav. Tako naj bi države same skrbele za monetarno politiko, nadzor meja, regulacijo priseljevanja itd. Zavračajo kakršnokoli vsiljevanje s strani 'neizvoljenih bruseljskih funkcionarjev'. Smatrajo, da so interesi lastne nacije specifični in kot takšni nad vsem ostalim, zato mora biti politika osredotočena izključno na uresničevanje njenih dobrot. Nekateri med njimi zagovarjajo celo izstop svojih držav iz skupne evropske politične povezave – po vzoru Brexita.

Etabilirana politika pogosto razglasa nativistični populizem za eno glavnih groženj evropski ureditvi. Povezuje se ga z ekstremizmom, protidemokratskimi tendencami in spodkopavanjem evropskih vrednot. Rečemo lahko sicer, da nativisti ne ponujajo prepričljivih odgovorov za reševanje ključnih problemov, s katerimi se soočajo evropske družbe. S poenostavljenim črno-belimi slikanjem stanja in partikularističnim zapiranjem v lastne nacionalne okvire se ni mogoče uspešno soočiti z izzivi sodobnega sveta. Vendar populizem ni vzrok, ampak je simptom krize. Je reakcija na obnašanje etabriranih elit, ki pa so v resnici odgovorne za neuspešno soočanje z njo. Te elite so dejansko postale zelo odtujene od realnega življenja in zato nedovzetne za želje in potrebe običajnih ljudi. In ta odtujenost se povečuje z oddaljenostjo od konkretne volilne baze. Zaprte v svoje 'slonokoščene stolpe' so bolj kot do zahtev državljanov dovzetne za lobistične pritiske različnih globalno vplivnih skupin in posameznikov.

Evropska unija bo lahko prosperirala edino v primeru, da bo uspela vzdrževati ustrezno ravnovesje med univerzalnimi načeli in specifičnimi potrebami njenih konstitutivnih enot, tj. nacionalnih držav. Ob tem pa mora (p)ostati odločno zavezana spoštovanju lastnih vrednot in negovanju lastne identitete. Prakticirati je potrebno 'ničelno toleranco' do kakršnegakoli spodkopavanja teh vrednot v imenu domnevnega spoštovanja tujerodnih tradicij. Nikakršno 'vzajemno prilagajanje' Evropejcev in priseljencev ni sprejemljivo. Tisti, ki želijo živeti v Evropi, morajo biti preprosto primorani prilagoditi se tukajšnjemu načinu življenja. Zato je zelo pomembno, da bodo na prihajajočih evropskih volitvah zmagale tiste politične elite, ki so pripravljene in zmožne ta načela udejanjati.

Janko Goljar:

PRIHODNOST RAZVOJA EVROPSKE DEMOKRACIJE

1. Cilji in vrednote Evropske unije

Evropska unija, v kateri živimo danes, ima jasno določene cilje in vrednote. Cilje določa tako imenovana Lizbonska pogodba iz leta 2009 (veljavnost od 1.12. 2009) in je opisana v njenem tretjem členu. Cilji Evropske unije se nanašajo tako na področje znotraj meja unije, kot tudi na področja preostalega sveta.

Najpomembnejši cilj unije je bil predstavljen že v samem povezovanju, takoj po drugi svetovni vojni. Cilj je bil predvsem zagotoviti trajni mir prek gospodarskega sodelovanja in povezovanja. Prisotni so bili tudi geopolitični razlogi, na prvem mestu je bilo potrebno integrirati obe Nemčiji in jih nadzirati. Povezovanje je tedaj imelo še en namen in sicer obramba pred drugim, komunističnim taborom, varšavskim paktom.

Cilji Evropske unije znotraj njenih meja so torej naslednji:

- Ohranjanje in krepitev miru, ohranjanje blaginje vseh državljanov
- Zagotavljanje svobode znotraj meja EU, urejanje priseljevanja, preprečevanje in boj proti kriminalu
- Skupen notranji trg
- Skrb za okolje
- Doseganje trajnostnega razvoja
- Spodbujanje znanstvenega dela
- Doseganje socialne pravičnosti, enakost med spoloma, varstvo in zaščita otrok
- Krepitev solidarnost med državami EU
- Spoštovanje kulturne in jezikovne različnosti
- Vzpostavljanje in ohranjanje skupne valute-Evro

Cilji Evropske unije zunaj svojih meja pa so:

- Ohranjanje in vzdrževanje svojih interesov in vrednot
- Delovati v smeri vzpostavljanja in krepitev svetovnega miru
- Solidarnost med narodi, pravična mednarodna trgovina, odprava revščine in varstvo človekovih pravic
- Doseganje spoštovanja mednarodnega prava (Europa.eu. Cilji in vrednote)

V drugem členu Lizbonske pogodbe pa so zapisane vrednote, ki jim sledi Evropska unija:

- **Človekovo dostojanstvo.** Temeljne pravice izhajajo iz nedotakljivosti človekovega dostojanstva.
- **Svoboda.** Svoboda prostega gibanja in prebivanja kjer koli znotraj EU. Ostale svoboščine so zapisane v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah.
- **Demokracija.** V EU delovanje temelji na predstavniki demokraciji. Vsi državljani EU imajo pravico voliti in biti izvoljeni na volitvah v Evropski parlament.

Prav tako imajo državljani pravico voliti in biti izvoljeni v državi v kateri bivajo ali v svoji matični državi.

- **Enakost.** Pred zakonom imajo vsi državljani enake pravice. Načelo enakosti spolov je osnova vseh evropskih politik in evropskega povezovanja in velja na vseh področjih. Velja tudi načelo enakega plačila.

- **Pravna država.** Evropska skupnost temelji na načelu pravne države. Vsa delovanja izhajajo iz pogodb o katerih je bil sklenjen demokratičen dogovor med državami članicami EU. Pravo in pravice ščiti neodvisno sodstvo. Končna pristojnost je dodeljena Evropskemu sodišču. Sodbe morajo spoštovati vsi.

- **Človekove pravice.** Med človekove pravice se prišteva pravica do nediskriminacije glede na spol, raso, veroizpoved, etnično poreklo, spolno usmerjenost, invalidnost in podobno. Človekova pravica je pravica do varovanja osebnih podatkov ter pravica do sodnega varstva (Europa.eu. Cilji in vrednote).

Pomemben je tudi sedmi člen Lizbonske pogodbe, ki služi kot varovalo pred kršitvami vrednot EU. Na predlog vsaj ene tretjine držav članic, Evropskega parlamenta ali Evropske komisije, lahko Svet (po odobritvi Evropskega parlamenta) z štiri petinsko večino prikaže očitno tveganje in verjetnost, da bi lahko posamezna država članica močno kršila vrednote drugega člena Lizbonske pogodbe. Sledi zaslišanje države potencialne kršiteljice in v primeru nepravilnosti (kršitve) Svet nanjo naslovi priporočila. Če država, kljub prejetemu priporočilu se naprej krši določila, lahko Svet s kvalificirano večino odloči, da nekatere pravice države kršiteljice začasno mirujejo. Med te pravice, ki mirujejo sodijo tudi glasovalne pravice predsednika vlade države kršiteljice članice v Svetu (Lex.europa. 2012).

1. Evropska unija kot spreminjajoča se tvorba

Evropsko unijo bi lahko označili kot projekt v stalnem nastajanju, oziroma spreminjanju. Med letoma 1993 in 2009 so unijo določali trije stebri skupnega reda Evropske unije. Ti stebri so: skupni notranji trg, skupna zunanja in varnostna politika ter pravosodje in notranje zadeve. Predvsem drugi in tretji omenjeni steber je bil bolj kot ne v domeni posameznih držav članic Evropske unije.

Z sprejetjem in uveljavljanjem lizbonske pogodbe po letu 2009 pa ima EU še tri vrste kompetenc. Carinska unija, pravila konkurence in monetarna politika so deli ekskluzivnih kompetenc. Med deljene kompetence sodijo na primer: tehnološki razvoj, okolje, promet, kmetijstvo in podobno. Izobraževanje, kultura in zdravstvo pa so podporne kompetence (prosojnice predavanj. Tomšič 2022).

Evropska unija se je na najbolj viden način spreminjala z širitvijo, oziroma pridružitvami novih držav članic. Na samem začetku je bila evropska skupnost povezava šestih držav članic. Danes je Evropska unija sestavljena iz 27 držav članic. Spremembo v EU je povzročil tudi izstop Združenega kraljestva iz skupnosti.

Vendar pa so se poleg samega širjenja in odhoda GB dogajale tudi institucionalne spremembe. Pomembna je bila uvedba skupne denarne enote Evro leta 1999. ustanovljene so bile nove institucije: evropska centralna banka, sodišče EU in evropsko računsko sodišče. S tako imenovanim schengenskim sporazumom pa so se odpravili nadzori na mejah znotraj EU (prosojnice predavanj. Tomšič 2022).

Dejavnikov, ki povzročajo spremembe v celotni Evropi in tudi v posameznih državah članicah unije je seveda več in se med seboj prepletajo. Prav tako se je potrebno zavedati, da vse življenjske tvorbe prehajajo od rojstva, rasti, doseganja vrhunca, padca, zamiranja in na koncu do umiranja, oziroma propada. K hitrejšemu spreminjanju Evropske unije pripomorejo podnebne spremembe (suše, poplave, požari, segrevanje ozračja), priseljevanje, vojne, terorizem, pandemija covid-19 in nenazadnje tudi IKT tehnologija. Naštetemu je potrebno dodati tudi vse močnejši vzpon populizma v Evropi. Kot smo omenili, za spremembe v Evropski uniji ne smemo iskati le posamičnih vzrokov. Družba in svet okoli nas sta (pre) kompleksna za poenostavljene odgovore.

V obdobju posamezne človeške vrste tako prihaja do posebnih premikov, prelomov, zaradi katerih se začnejo njeni pripadniki pogosteje in poglobljeneje spraševati o veljavnosti temeljnih principov na katerih dotična družba sloni. Tudi dr. Tomšič je mnenja, da se to po navadi zgodi ob družbenih pretresih. Prav ti pretresi zamajajo zaupanje v obstoječi red, saj, kot trdi Tomšič, postane očitno, da obstoječi družbeni ustroj ni nujno edina možna pot, ampak, da celo ni pravilna. Kriza s katero se sooča Evropa in ves svet ni le ekonomske narave, ampak je problem globlji in kompleksnejši (Tomšič 2012).

Spremembe v Evropi in EU opiše tudi dr. Milan Zver. Mnenja je, da je bila Evropska skupnost tvorba z najmočnejšim gospodarstvom. Pred leti pa se je zgodila gospodarska kriza, ki je zamajala tako gospodarstvo, kot tudi socialne sisteme in družbene podsisteme. EU je prizadel kasneje še val terorističnih napadov, nezakonite migracije in seveda pandemija covid-19. Zgodila so se tudi razhajanja z partnerico Rusijo, ZDA in državo članico Veliko Britanijo. Dr. Zver je mnenja, da za vse omenjene neprijetnosti ni kriva samo EU, res pa je, da so omenjene težave zelo ošibile položaj Evrope. Vse omenjeno je zelo vplivalo na način življenja v Evropi in izkazalo se je, da EU ni dovolj odporna na vse te izzive, dodaja Dr. Zver (Zver 2022).

2. Evropska prihodnost

a. Bela knjiga o prihodnosti Evrope

O prihodnosti Evrope in Evropske unije so se voditelji pogovarjali in razpravljali v Rimu, marca leta 2017. Evropska komisija je skupaj z Evropskim parlamentom pripravila kar nekaj razprav o bodočnosti Evropske unije v mestih in regijah po vsej Evropi. Komisija je v razpravah sodelovala z dokumenti o različnih strategijah prihodnosti Evropske unije (commission.europa.eu. 2017).

V beli knjigi so bile navedene spremembe, ki bojo določale Evropo v prihodnjih letih (2017-2025). Obravnavane spremembe so bile: vplivi novih tehnologij na družbo, varnostna vprašanja, posledice globalizacije in pojavnost močnejšega vzpona populizma. V beli knjigi je bila opredeljena izbira, ki se ponuja: stvari spustiti in jim pustiti prosto pot ali se z novonastalimi situacijami spoprijeti in iz njih izvleči koristi. Časi nastanka bele knjige za Evropsko unijo niso bili rožnati, najbolj pereča vprašanja (in razmisleki o njih) v Rimu 2017 so bila naslednja:

Nove tehnologije:

Vpliv vse večje uporabe tehnologije in avtomatizacije na delovna mesta in industrijo.

Podnebne spremembe:

Trgu, gospodinjstvom in tujini moramo ponuditi inovativne okoljske rešitve.

Migracije:

Varovati moramo meje EU in obenem ohraniti pravico do prostega gibanja v Evropi.

Varnostne grožnje v naši bližini in v Uniji:

Krepitev vojaških enot na naših vzhodnih mejah, vojna in terorizem na Bližnjem vzhodu in v Afriki.

Spreminjajoča se Evropa v razvijajočem se svetu:

Zmanjševanje števila prebivalstva in upadanje gospodarske moči.

Posledice gospodarske krize:

Dolgotrajna brezposelnost, zlasti med mladimi, ter visok javni in zasebni dolg.

Staranje prebivalstva:

Posodobitev sistemov socialne varnosti.

Vzpon populizma in nacionalistične retorike:

Treba je povrniti zaupanje državljanov, uresničiti njihova pričakovanja in doseči soglasje med državami članicami (commission.europa.eu. 2017).

b. Šest idej za pomladitev evropske demokracije

Z vprašanjem, kakšna bo prihodnost evropske demokracije se ukvarjajo tudi različne nevladne organizacije. Mednje sodi tudi nevladna organizacija *Carnegie Europe* s sedežem v Bruslju. Člani omenjene organizacije so strokovnjaki na področjih zunanje in varnostne politike, evropske politike, jedrske politike, kibernetike politike, odnosi EU z državami članicami, politike bližnjega vzhoda, vprašanj mednarodne demokracije, okolja, vzhodne Evrope, širitve EU in podobno (carnegieeuropa.eu. 2019).

Omenjena organizacija je 6. novembra 2019 objavila poročilo z šestimi idejami, kako pomladiti evropsko demokracijo.

Člani nevladne organizacije *Carnegie Europe* v zadnjih letih opažajo nazadovanje nekaterih evropskih držav, nekatere med njimi se soočajo tudi z upadanjem demokratičnosti. Nekatere vlade držav članic močno omejujejo državljske svoboščine, državljanji pa po drugi strani izgubljajo zaupanje v temeljne demokratične vrednote.

V *Carnegie Europe* so mnenja, da je ena najslabših stvari ta, da evropski voditelji ponujajo veličastne pobude in najrazličnejše rešitve, ki pa realno ne morejo prinesiti konkretnih sprememb na bolje. Prav tako se jim porajajo dvomi o koristnosti konferenc na visoki ravni o prihodnosti Evrope. Z konferencami samimi bo težave demokratičnosti v Evropi težko odpraviti. Člani *Carnegie Evrope* trdijo, da mora biti program evropskih demokratičnih reform širok in večplasten in to ne le na ravni Evropske unije ampak tudi na nacionalni in podnacionalni ravni.

Carnegie Evrope so novembra 2019 predstavili šest predlogov, oziroma idej z namenom pomagati evropskim institucijam k povezovanju (tudi navzdol) do državljanov samih (carnegieeuropa.eu. 2019).

- Oblikovanje pozitivne komunikacije z namenom širjenja demokratičnih vrednot.
- Vzpostavitev bolj demokratičnega načina volitev evropskih voditeljev
- Spodbujanje transnacionalne oblike evropske strankarske politike

- Izboljšati komunikacijo z državljani in demokratično sodelovanje z njimi
- Izkoriščanje pozitivnih lastnosti modernih (IKT) tehnologij
- Krepitev sodelovanja javnosti z prenovljeno evropsko državljansko pobudo (ECI) (carnegieeurope.eu. 2019)

Namesto ukvarjanja z vsemi razsežnostmi demokracije v Evropi je bolje zbirati konkretne politične ideje, s katerimi bi lahko izboljšali evropsko demokracijo. Noben posamezen predlog ne bo prinesel rešitve. Vsi skupaj pa bi lahko prispevali k postopnemu napredku v smeri kakovostnejše evropske demokracije, še zapišejo v *Carnegie Evrope* (carnegieeurope.eu. 2019).

c. Poročilo skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo

Povzetek poročila skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo (Bruselj, januar 2022) naj bi bila nekakšna vaja iz demokracije in učbenik za prihodnost evropske demokracije. Zaupanje v demokracijo je pod velikim pritiskom in celo lahko rečemo, da je v krizi. Potrebno je zavedanje, da govorimo o demokraciji v EU in hkrati o demokraciji v posameznih državah članicah evropske unije. Zaupanje v demokracijo je vse manjše na obeh omenjenih ravneh.

Veliko evropskih državljanov meni, da jih oblasti ne varujejo dovolj pred različnimi nevarnostmi, ki pa so postale po krizi leta 2008 še očitnejše. Pojavlja se nujna potreba po obnovitvi zaupanja, državljani pa si želijo svoje večje vključenosti v proces odločanja, s tem pa pričakujejo izboljšanje rezultatov politik, ki se jih neposredno tičejo in vplivajo na njihova vsakdanja življenja. Visoko leteče obljube bi morale biti povezane z realnimi možnostmi za njihovo dejansko uresničitev.

Pravice se morajo navezovati na dolžnosti. Če države članice rušijo delovanje EU ne morejo (ne smejo) pričakovati ugodnosti od unije. Upanje mora zamenjati strah. IKT je povzročila razmah družbenih medijev, ta pa nov način medsebojnega komuniciranja in dostop do nešteto najrazličnejših informacij. Z njihovo količino pa se je znižala skrb za kakovost informacij. Rezultat je poplava lažnih vsebin, posploševanj in poenostavitvev.

Vse bolj se kaže potreba po močni civilni družbi, ki bi zmanjšala razkropljenost in naraščajoč individualizem. Resnica in poštenost morata spet pridobiti na pomenu, potrebujemo pravičnost in družbeno kohezijo. Pretekla pandemija covid-19 in druge pretekle in/ali vzporedne krize so ljudi na različne načine prizadele. Kaže se potreba po zaupanju vrednih javnih institucijah za krepitev zaupanja v politiko.

EU ni mednarodna organizacija in ni nacionalna država. Težava demokracije EU izhaja iz velikosti, to pomeni da ji primanjkuje bližine. EU je združenje raznolikosti, prav ta različnost pa zmanjšuje občutje pripadnosti. Govorimo skupni evropski identiteti, ki bi jo lahko krepili z mobilnostjo podjetij, skupnim plačilnim sredstvom (valuto), kulturnimi dogodki, študentskimi izmenjavami, skupno organizacijo športnih dogodkov in podobno. Potrebno pa je zavedanje, da je evropsko demokracijo možno krepiti le v okvirih veljavnih pogodb.

Temeljno vodilo delovanja EU pa temelji na skupnem dogovoru in sodelovanju. Zelo pomembno je vključevanje mladih, tukaj ne mislimo le na volitve ampak tudi vključevanje v politiko in civilno družbo. Vsem državljanom je treba ponujati možnosti za vključevanje in

sodelovanje v procesih odločanja. Prav tako morajo državljani jasno vedeti v katero smer si Evropska skupnost želi.

Konference same po sebi ne bi smele biti enkratni dogodek. Konference bi morale postati reden način za povezovanje z tudi »navadnimi« državljani. To pomeni, da je potrebno krepiti demokracijo od spodaj navzgor z še večjim opolnomočenjem državljanov. Znano je, da ljudje bolj zaupajo lokalnim in regionalnim izvoljenim predstavnikom. Prav ti lokalni izvoljeni predstavniki skrajšajo navidezno razdaljo med posameznim državljanom in Brusljem.

Prav vsaka država članica EU ima drugačno strukturo in je stvar njene suverenosti. Bilo pa bi smiselno več posvetovanja in komunikacije z lokalnimi in regionalnimi oblastmi posamezne države članice, še posebej na začetku zakonodajnih postopkov. Tako bi prišlo do pridobivanja dragocenih povratnih informacij o kvaliteti in učinkovitosti posameznih rešitev. Na tak način bi lažje prišlo do še boljših rešitev, državljani pa bi se lažje vključevali v delovanje demokracije. Tak način bi, kot prej omenjeno, vodil k premostitvi velikih razdalj na relaciji: posameznik državljan-Bruselj.

V poročilu *skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo*, pripišejo nepogrešljivo vlogo Evropskemu odboru regij (OR). OR ima močno vlogo koordinatorja in pobudnika na vseh področjih. OR pripravlja, sprejema in tudi izvaja zakonodaje. Prav tako odbor skrbi za povratne informacije.

Pomemben pogoj za doseganje zastavljenih ciljev je najprej uspešna konferenca o prihodnosti EU. Ohranjati in krepiti pa je potrebno močno evropsko demokracijo, ki bo delovala na več ravneh, odražala pa skupno evropsko smer in vključevala vse državljane (Cor.europa. 2022).

3. Razlogi za izbor teme

V zadnjem času v Evropi in tudi drugod po svetu zaznavamo močan vzpon populizma, oziroma populističnih politik. Kaj je populizem? Populizem: politika, ki skuša ugajati čim širšim družbenim slojem, navadno z dajanjem všečnih obljub in trditev (fran.si).

Populizem lahko privede do negativnih scenarijev v razvoju Evropske unije. Populizem lahko vodi k rasti nezaupanja v politični sistem Evropske unije. Mnogokrat zasledimo dvome o sami koristnosti skupnega reda EU. Žal se poraja tudi vprašanje o miru v Evropi.

Kot aktivne državljane Republike Slovenije nas zanima, kakšni so možni prihodnji scenariji razvoja evropske demokracije?

Kot državljane Republike Slovenije nas zanima, kako na prihodnost evropske demokracije gledajo trenutno izvoljeni slovenski Evropski poslanci?

4. Raziskovalna vprašanja

S pomočjo pripravljenega vprašalnika bomo skušali ugotoviti:

- Kako na trenutno demokracijo v Evropski skupnosti gledajo trenutni slovenski evropski poslanci?
- Kje, po mnenju trenutnih slovenskih evropskih poslancev, so razlogi evroskepticizma?

- Kje, po mnenju trenutnih slovenskih Evropskih poslancev, so razlogi vzpona populističnih politik?
- Kakšni so, po mnenju trenutnih slovenskih Evropskih poslancev, prihodnji scenariji razvoja evropske demokracije?

5. Metodologija

Za namen pričujoče seminarske naloge z naslovom: *Prihodnost razvoja evropske demokracije*, smo uporabili kvalitativno paradigmo raziskovanja. Pripravili smo vprašalnik z osmimi vprašanji odprtega tipa. Za namen raziskovanja smo izbrali pet od osmih aktualnih slovenskih Evropskih poslancev. To so:

- Gospa Romana Tomc (ELS/SDS)
- Gospa Ljudmila Novak (ELS/NSi)
- Gospod dr. Milan Zver (ELS/SDS)
- Gospod dr. Milan Brglez (S&D/SD)
- Gospod Franc Bogovič (ELS/SLS)
-

Preko elektronske pošte smo na naslove evropskih pisarn vsem petim zgoraj naštetim Evropskim poslancem poslali pismo o nameri, oziroma prošnjo za sodelovanje pri pričujoči seminarski nalogi. Na pismo o nameri so se odzvali trije Evropski poslanci in potrdili sodelovanje. Njim smo naknadno poslali vprašalnik. Gospod Zver in gospod Bogovič se na prošnjo nista odzvala (na našo e-pošto nista odgovorila). Odgovore na zastavljena vprašanja smo pravočasno prek e-pošte dobili od gospoda dr. Brgleza ter od gospe Novak.

6. Evropska demokracija-pogledi aktualnih slovenskih Evropskih poslancev

a. Intervju z gospodom dr. Brglezom

1. Kako ocenjujete trenutno stanje demokratičnosti v EU?

Evropa že od nekdaj velja za enega demokratično najnaprednejših delov sveta, kljub temu pa bi lahko ocenili, da je stanje v marsikaterem pogledu zaskrbljivo. Pri tem velja izpostaviti predvsem vprašanje spoštovanja vladavine prava v primeru Madžarske in Poljske, več umorov novinarjev v državah EU, poskus razgradnje javnih medijev v primeru Slovenije v zadnjih dveh letih in še bi lahko naštevali.

2. Kje vidite nevarnosti za krepitev in razvoj demokracije v EU?

- V nenadzorovanem širjenju lažnih novic, ki so v porastu in v zadnjih letih močno vplivajo že na naš vsakdan.
- V raznoraznih krizah (npr. covid), kjer vladajoče elite hitro najdejo načine, da zaobidejo demokratične procese odločanja, človekove pravice pa (začasno) postavijo na stranski tir.
- Nenazadnje tudi v korupcijskih škandalih, kot je npr. zadnji s Katarjem in v katerega naj bi bili med drugim vpleteni ljudje, ki so tako ali drugače povezani z Evropskim parlamentom. To spodkopava zaupanje v demokracijo in evropske institucije, s tem pa v skupni evropski projekt, ki naj bi bil branik demokracije.

3. Kje so po vašem mnenju priložnosti za razvoj demokracije v EU?

Vsekakor je zelo pomembno, da jo najprej razvijamo doma, v domačih parlamentih in vladah. Nato pa moramo domače izkušnje seliti v Bruselj. EU se ne začne v Bruslju, ampak se začne

doma. Vsaka demokratična vrednota, ki jo doma živimo, bo v Bruslju bolje delovala. Če pa menimo, da nas lahko Bruselj nauči nečesa mimo naših domačih praks, se motimo.

4. Ali je, glede na različne stopnje demokratičnosti v posameznih članicah evropske skupnosti, možen skupen demokratičen model EU?

EU je utemeljena na skupni demokraciji. Člena 2 in 7 sta ključna. In menim, da je skupen demokratičen model to, kar lahko udejanjamo, če udejanjamo člen 2 in 7.

5. Kako bi poleg aktivnega državljanstva v posameznih državah članic EU vzpodbudili tudi aktivno »evropskost«?

Dober primer »aktivnega evropskega državljanstva« je bila letos zaključena Konferenca o prihodnosti Evrope, v okviru katere smo lahko evropske državljanke in državljanji dajali pobude in predloge o tem, v kakšni Evropi si želimo živeti. To vidim kot nekaj, kar je vredno ohraniti za naprej in morda celo nadgraditi v nekakšno stalno posvetovalno telo, ki bi ljudem približalo »Evropo«.

6. Znotraj evropske skupnosti opazamo porast pojavnosti evroskepticizma. Kje vi vidite razloge za krepitev le-tega?

Razlogov za to je več, izpostavil pa bi predvsem nezmožnost poenotenja držav članic Evropske unije pri nekaterih pomembnih vprašanjih. Migracijska kriza v preteklih letih je eno takšnih, kjer države članice niso našle skupnega jezika in si niso bile pripravljene enako deliti bremena. Kako krhka je enotnost držav članic, je pokazala tudi pandemija, ko smo zapirali meje, delovali nekoordinirano in celo eni proti drugim. Sosednja Avstrija na meji s Slovenijo še vedno izvaja nadzor, za kar pa ni niti nobenih razlogov niti pravne podlage. Takšne stvari načenjajo zaupanje ljudi v evropski projekt. Proti evroskepticizmu se lahko borimo le z zgledom enotnosti – npr. kot je to bilo v primeru Brexita, v kasnejših fazah pandemije, ko smo se vendarle začeli sodelovati (tukaj je ključno vlogo odigrala Evropska komisija, kar več kot nazorno kaže na pomen evropskih institucij), pa tudi ob vojni v Ukrajini.

7. Opazujemo tudi vzpon populističnih politik. Kje so razlogi po vašem mnenju?

Porast populizma je predvsem posledica nezadovoljstva ljudi s politiko, ki se bodisi ne zna poenotiti bodisi ne zna najti rešitev za ključne probleme neke družbe. Takrat se ponudijo na videz preproste rešitve, ki pa pogosto nimajo realnih osnov, to pa posledično ogroža stabilnost političnih institucij in povzroča še večjo družbeno razdrobljenost in polarizacijo.

8. Glede na vaše dosedanje izkušnje nas zanima vaš pogled na prihodnost evropske skupnosti.

Menim, da je naša prihodnost lahko samo evropska ali pa je ne bo. Izzive, kot so podnebne spremembe, pandemija, vojna v Ukrajini itd., lahko rešujemo samo združeni in skupaj, pri čemer moramo biti zgled preostalemu svetu. Samo v zadnjih nekaj letih smo lahko jasno videli, da smo skupaj močnejši in boljši in da prave alternative skupni evropski prihodnosti pravzaprav ni. To še posebej velja za majhno državo kot je Slovenija.

b. Intervju z gospo Novak

1. Kako ocenjujete trenutno stanje demokratičnosti v EU?

V povprečju zadovoljivo, če upoštevamo različne vidike, kot so spoštovanje človekovih pravic, vladavine prava, podpora neodvisnim medijem ali sposobnost vključevanja civilne družbe v odločanje. Kot primer imamo Evropsko listino o temeljnih človekovih pravicah, podpira se

neodvisnost medijev in sodstva, izboljšala se je vključenost javnosti, končno smo evropski poslanci izvoljeni na neposrednih javnih volitvah. Še vedno pa med članicami obstajajo razlike, ki jih bo treba zmanjšati. Potrebno bo še trdo delati, da ohranimo in razvijamo demokratične dosežke.

2. Kje vidite nevarnosti za krepitev in razvoj demokracije v EU?

Predvsem v populističnih težnjah posameznih akterjev, tako na levi kot na desni politični opciji, krepitvi avtoritarnosti in želje po prevladi posameznikov ali narodov, nespoštovanju vladavine prava in temeljnih vrednot, na katerih temelji EU.

3. Kje so po vašem mnenju priložnosti za razvoj demokracije v EU?

Delovanje EU temelji na predstavniki demokraciji, ki jo je treba vedno znova krepiti. Konferenca o prihodnosti Evrope je prinesla vrsto relevantnih predlogov za krepitev in razvoj evropske demokracije. Med temi bi še posebej izpostavila večjo uporabo že obstoječih mehanizmov za državljansko udeležbo, npr. Evropska državljanska pobuda, posvetovanja, in razvoj novih. Strinjam se tudi s tem, da je treba narediti EU razumljivejšo in dostopnejšo ter krepiti skupno evropsko identiteto. Vsaka država članica bi morala tudi sama poskrbeti za dvig zavesti svojih državljanov in pomembnosti o enotni Evropi, ki edina lahko kljubuje interesom posameznih svetovnih velesil. Zadnje krize v EU, od kovida, energetske krize in vojne v Ukrajini so pokazale, da lahko EU učinkovito in hitro ukrepa, so pa gotovo možne še izboljšave. Pomembni gradniki demokracije so tudi odprtost, transparentnost in odgovornost vseh političnih akterjev na vseh ravneh.

4. Ali je, glede na različne stopnje demokratičnosti v posameznih članicah evropske skupnosti, možen skupen demokratičen model EU?

EU je združena v raznolikosti. Skupen demokratičen model EU zame pomeni, da vsaka članica in vsak državljan EU spoštuje temeljne skupne vrednote, na katerih je ta skupnost nastala: človekovo dostojanstvo, svobodo, demokracijo, enakost, pravno državo in človekove pravice.

5. Kako bi poleg aktivnega državljanstva v posameznih državah članic EU vzpodbudili tudi aktivno »evropskost«?

Aktivno državljanstvo gre z roko v roki z evropsko aktivnostjo. Vsak od nas, ki je državljan katere od držav članic EU, je namreč hkrati tudi državljan EU. Potrebno je obveščanje, osveščanje, izobraževanje in dialog o tem, kaj EU je, kako deluje in kako lahko vsak od nas najde v njej prostor za svoj prispevek – od znanosti, do kulture, športa, kmetijstva ali gospodarstva, če naštejemo le nekaj področij. Vsak od nas lahko prispeva k temu – od vzgojiteljev in učiteljev v šoli, do medijev in seveda nas - politikov. Prav zato se kot evropska poslanka udeležujem različnih dogodkov v Sloveniji, da prisluhnem različnim mnenjem in informiram javnost o različnih dogajanjih v EU.

6. Znotraj evropske skupnosti opažamo porast pojavnosti evroskepticizma. Kje vi vidite razloge za krepitev le-tega?

Na žalost se premalokrat govori o pozitivnih dosežkih Evropske Unije, začeniši z mirom. EU je projekt miru, ki je nastal na ruševinah katastrofalne druge svetovne vojne, povzročene z željo po prevladi avtorskih voditeljev in z raznimi nacionalizmi. Ključno vlogo pri tem so imeli evropski krščanski demokrati, na čelu z Robertom Schumanom, ki so prepoznali pomen sodelovanja za preprečitev novih konfliktov. Vse prepogosto je EU napačno prikazana kot oddaljena in nepotrebna birokracija in krivec za slabe stvari, na katere nimamo vpliva. V resnici pa evropsko zakonodajo sooblikujemo tudi Slovenke in Slovenci, tako preko političnih

predstavnikov – od slovenskega predsednika vlade, ministrov in evropskih poslancev iz Slovenije, ki smo neposredno izvoljeni na evropskih volitvah, do predstavnikov lokalnih interesov in civilne družbe, ki delujejo v institucijah, kot sta Evropski odbor regij ali Evropski ekonomsko-socialni odbor.

7. Opažamo tudi vzpon populističnih politik. Kje so razlogi po vašem mnenju?

Verjetno v prevelikem pričakovanju hitrih rešitev in pomanjkanju solidarnosti. Populizem je na prvi pogled všečen, pritegne večje število ljudi, predvsem pa ponuja hitre, večkrat tudi zelo egoistične rešitve. Populisti so tudi glasnejši od zmernih politikov, ki ponujajo bolj realne rešitve.

8. Glede na vaše dosedanje izkušnje nas zanima vaš pogled na prihodnost evropske skupnosti.

Skupnost evropskih držav je naša prihodnost, saj v današnjem globalnem svetu edina predstavlja možnost, da Evropa preživi, napreduje in tekmuje z ostalim svetom.

7. Interpretacija rezultatov

- *Kako na trenutno demokracijo v Evropski skupnosti gledajo trenutni slovenski evropski poslanci?*

Naša sogovornika (g. Brglez in ga. Novak) sta mnenja, da je stanje demokratičnosti v Evropi solidno. Izpostaviti pa velja vprašanje spoštovanja vladavine prava v primeru Poljske in Madžarske. Problem je tudi razgradnja javnih medijev v Sloveniji. Še vedno pa obstajajo razlike med državami članicami in potrebno bo še veliko truda za ohranjanje in razvoj demokracije v Evropi.

- *Kje, po mnenju trenutnih slovenskih evropskih poslancev, so razlogi evroskeptičizma?*

Razlogov je več, dr. Brglez je mnenja, da je težava v nezmožnosti poenotenja držav članic o pomembnih vprašanjih. Sogovornik omenja predvsem migracijsko krizo in nepripravljenost nekaterih držav, ki niso hotele enako deliti bremena. Prav tako je Covid pandemija pokazala nekoordiniranost med državami, kjer se je pogosto videlo delovanje celo enega proti drugemu. Gospa Novakova pa je mnenja, da se premalo govori o pozitivnih dosežkih EU, vse pogosteje pa se EU prikazuje kot oddaljeno in nepotrebno birokracijo, ki naj bi bila pglavitni krivec za slabe stvari. Take in podobne stvari načenjajo zaupanje ljudi v evropski projekt, še zaključí dr. Brglez.

- *Kje, po mnenju trenutnih slovenskih Evropskih poslancev, so razlogi vzpona populističnih politik?*

Ob naraščajočem nezadovoljstvu ljudi s politiko, ljudje prepogosto pričakujejo hitre rešitve, po drugi strani pa se opaža pomankanje solidarnosti. Populizem je sicer na prvi pogled všečen in pritegne široke ljudske množice, rešitve pa v večini primerov nimajo realnih osnov, to pa povzroča še večjo družbeno razdeljenost in polarizacijo. Populisti so tudi glasnejši od zmernih političnih predstavnikov, ki ponujajo realnejše rešitve na nastale težave.

- *Kakšni so, po mnenju trenutnih slovenskih Evropskih poslancev, prihodnji scenariji razvoja evropske demokracije?*

Oba sogovornika si delita trdno prepričanje, da je skupnost evropskih držav naša edina možna prihodnost če želimo, da Evropa kot taka preživi in tekmuje z ostalim svetom. Izzivi, kot so

vojne, pandemije, podnebne spremembe in podobno lahko rešujemo le združeni in skupaj. V zadnjih letih se je jasno pokazalo, da smo skupaj močnejši in da resne alternative skupni evropski prihodnosti pravzaprav ni.

8. Zaključek

Ob vprašanju: kakšni so scenariji prihodnosti združene Evrope, oziroma kakšna je prihodnost evropske demokracije pridemo do zaključka, da bo potrebno opraviti še mnogo dela. Tukaj mislimo na potrebno delo vseh deležnikov, ki sestavljamo Evropsko unijo. Delo, ki ga morajo opraviti izvoljeni predstavniki EU in delo vsakega posameznega državljanu v EU. Potrebno bi bilo širiti zavest »evropskosti«, zavest, da smo združeni močnejši in odpornejši na vse večje in tudi pogostejše grožnje. Tu ne mislimo le na ogrožanje miru, ampak tudi na posledice podnebnih sprememb, migracij, bolezni, gospodarskih kriz... Poudarjamo potrebo po solidarnosti in sodelovanju. Trenutna situacija se ne bo rešila sama od sebe. Tudi sedanja, kompleksna širša družba bo morala narediti miselni premik od tega, da Evropska skupnost ni nekaj, *kar je že od vedno tu in tukaj vedno bo*, ampak je za ohranitev in razvoj evropske skupnosti potrebno delo na vseh nivojih. Prav tako, kot bi se moral evropski vrh pomakniti bližje državljanom, prav tako bi morali državljani aktivneje sodelovati v procesih odločanja. Poleg krepitve nacionalne identitete pa bi bilo zelo dobrodošlo tudi ozaveščanje o skupnih evropskih vrednotah in evropski identiteti. Mnenja smo, da niso le religija, barva kože, geografska umeščenost v prostor parametri skupne evropske identitete. V preteklosti se je že večkrat pokazalo, da je naša skupna lastnost tudi človečnost in solidarnost, solidarnost predvsem takrat, ko je najtežje. Za ohranjanje in krepitev EU in njene demokracije bi veljalo večkrat omenjati prav to.

Viri

Carnegieeurope.eu. 2019. *Six ideas*. <https://carnegieeurope.eu/2019/11/06/six-ideas-for-rejuvenating-european-democracy-pub-80279>. Dostopno 12. januarja 2023

Cor.europa. 2022. *Poročilo*. <https://cor.europa.eu/en/engage/brochures/Documents/Report%20of%20the%20High%20Level%20Group%20on%20European%20Democracy/COR-2022-00360-00-02-RI-TRA-SL-N.pdf>. Dostopno 30. december 2022

Europa.eu. 2017. *Bela knjiga*. https://commission.europa.eu/content/future-europe/white-paper-future-europe/white-paper-future-europe-drivers-europes-future_sl. Dostopno 12. januarja 2023

Europa.eu. *Cilji in vrednote*. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_sl. Dostopno 11. januarja 2023

Fran.si. *Populizem*.

<https://fran.si/iskanje?View=1&Query=populizem&AllNoHeadword=populizem>. Dostopno 13. januarja 2023.

Lex.europa. 2012. Pogodba o Evropski uniji. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0022.02/DOC_2&format=PDF. Dostopno 14. januarja 2023

Prosojnice predavanj. Tomšič 2022

Tomšič, Matevž. 2012. Evropske vrednote in identiteta. <http://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV%202012%204/BV-72-4-Tomsic.pdf>. Dostopno 14. januarja 2023

Zver, Milan. 2022. *Kaj je v ozadju razprav o prihodnosti in strateških usmeritvah Evropske unije?* https://www.ds-rs.si/sites/default/files/dokumenti/ds_zbornik_qvs_www_20.1.2022.pdf#page=73. Dostopno 15. januarja 2023

Aleksandra Shibaeva:

SCENARIJI PRIHODNJEGA RAZVOJA EVROPSKE DEMOKRACIJE V TESNI POVEZANOSTI Z NARAŠČANJEM EVROSKEPTICIZMA

1. Uvod

Problem demokracije in njene vloge v družbenem in političnem življenju zavzema eno osrednjih mest v politologiji. Koncepta «demokracije» so se tako v starodavnem svetu dotikali znanstveniki in filozofi, kot so Platon, Aristotel, J. Rousseau, J. Locke, T. Hobbes in mnogi drugi, v sodobni družbi pa znanstveniki, kot so L. Diamond, P. Norris, L. Siedentop, H.-D. Klingemann in drugi.

Splošno povečano zanimanje za demokracijo je predvsem posledica želje držav, ki so se osvobodile avtoritarizma, po iskanju popolnejše oblike vladanja. Politične izkušnje razvitih držav kažejo, da so najpomembnejše uspehe dosegli tisti politični sistemi, ki so temeljili na demokratičnih vrednotah (J. Wallace, H. Kundhani, E. Donnelly, 2021). Vendar pa, kot kaže praksa, široka razširjenost demokratičnih reform v mnogih državah sveta ne pomeni nemotenega razvoja tega političnega pojava. Demokracija je krhek sistem in v kolikor ne bodo ustvarjeni ustrezni pogoji za njeno ohranitev, bo uničena. Prav ta razlog kaže na aktualnost in priljubljenost te teme, saj še noben politični sistem na svetu ne uteleža idealov demokracije, temveč je le rezultat večstopenjskega, neprekinjenega zgodovinskega procesa. Opazujemo lahko, kako ljudje iščejo rešitve, poskušajo razumeti in prevesti teorijo v življenje ter koncept režima v realnost.

Sfera našega preučevanja je politična demokracija kot ena od oblik oblasti, za katero je značilno priznanje ljudstva kot vira oblasti, v kateri državljani sodelujejo pri vladanju, imajo enake pravice, svoboščine in jamstvo teh pravic (T. Christiano, 1996). Predmet proučevanja je politična vsebina demokracije: zgodovina njenega razvoja, bistvo, funkcije, modeli, manifestacija in izzivi. Naloga daje tudi napovedi glede možne svetovne ureditve sodobne družbe na evropskem kontinentu. Pokazano je tudi, da je hitra rast medsebojnega povezovanja držav povzročila opozicijsko gibanje – evroskepticizem, katero v sodobni Evropi postaja vse bolj poularno.

Namen študije je preučiti vse temeljne in potrebne dejavnike, povezane s tematiko demokracije (pojem «demokracija», njena zgodovina, vrste in bistvo sodobnih modelov), kot tudi izslediti možne scenarije za prihodnji razvoj evropske demokracije. Za raziskovalno metodologijo je bila izbrana kvalitativna metoda, ki omogoča podrobno preučevanje koncepta demokracije, njene vloge in manifestacije v sodobnem svetu ter na podlagi podatkov želimo predlagati prihodnji razvoj sodobne demokracije v EU.

Raziskovalno vprašanje: S kakšnimi težavami se sooča sodobna demokracija? Ali lahko govorimo o preveliki integraciji?

Koncept demokracije, ki obstaja že več kot tisočletje, je eden od najstarejših v družboslovju. Klasična definicija demokracije je neločljivo povezana z etimološkim izvorom. Izraz izhaja iz grške besede, ki je sestavljena iz dveh osnov: «demos - ljudstvo in kratos - moč». Z njihovo kombinacijo tako dobimo moč ljudstva (D. Held, 2006).

Poleg klasične razlage demokracije je ta pojem opredeljen tudi kot politični režim, ki ga odlikuje določena kombinacija političnih in pravnih značilnosti. Zgodovinska pot demokracije je dolga, raznolika in protislovna. Izvira iz daljne preteklosti, se razvija vzporedno z zgodovino človeštva in se še ni končala do danes.

Trenutno je «demokracija» morda postala najbolj priljubljena beseda med ljudmi in politiki po vsem svetu. Danes ne obstaja niti eno vplivno politično gibanje, ki ne trdi, da ne uveljavlja demokracije in ki tega izraza ne bi uporabljala za lastne namene, ampak je pogosto daleč od prave demokracije.

2. Teoretične in organizacijske osnove demokracije kot političnega režima

2.1 Zgodovina razvoja demokracije

V prevodu iz grščine «demokracija» pomeni «moč ljudstva» (demos - ljudstvo, cratos - moč) (D. Held, 2006). Podrobnejšo definicijo demokracije, ki je postala kot klasika, je podal ameriški predsednik A. Lincoln v svojem znamenitem Gettysburškem govoru (1863): «vlada naroda, izbrana od ljudstva in za ljudstvo» (J. Haynes, P. Hough, S. Malik, L. Pettiford, 2013). Vendar kljub očitnemu razlaganju demokracije kot narodne ureditve, obstaja vrsta problemov, povezanih z vsebino in delovanjem demokracije. Ta vprašanja povzročajo resne polemike, ki so pomembno vplivale na nastanek različnih teorij demokracije. Glavni poudarek je na njenih različnih lastnostih: svoboda (liberalizem), enakost (marksizem), sodelovanje ljudstva pri odločanju (participativna teorija ali participativna demokracija) in tekmovanje za glasove med elitami (elitne teorije) (J. McAuley, 2003), (K. Newton, J. Deth, 2005), (D. Held, 2006).

Prva ideja o demokraciji kot obliki vladanja je nastala v stari Grčiji. Aristotel je demokracijo definiriral kot «vladavino vseh» (M. Katz, S. Verducci, G. Biesta, 2008:101). Kljub temu lahko pri preučevanju zgodovine demokracije vidimo takšno sliko, v kateri pojma «vsi» in «ljudje» nista vedno sovpadala in sta imela različne manifestacije. Od vseh primerov, ki so obstajali v preteklosti, je bila najbolj demokratična primitivna demokracija, kjer so odločali vsi odrasli člani rodu ali plemena (D. Held, 2006).

Kasneje, med propadom primitivne družbe, se je pojavila vojaška demokracija, kjer je bilo ljudstvo, z drugimi besedami, je imelo pravico do sodelovanja v vladi in delitve pravice, katero je bilo omejeno le na oborožene ljudi. V starih Atenah, ki so svetu dale izkušnjo prve neposredne politične demokracije, so ljudstvo razumeli le kot odrasle svobodne moške. Ti so imeli pravico osebno sodelovati pri delu ljudske skupščine in voliti. Ženske in sužnji niso imeli političnih pravic. Ta oblast še zdaleč ni bila popolna tudi zato, ker je zatirala nestrinjanje in je prevzela obliko tiranije. Tako je atenska demokracija obsodila Sokrata na smrt (D. Held, 2006), slavni poveljnik in politik tistega časa Temistoklej je bil prav tako izgnan iz Aten zaradi svojih izjemnih idej (S. Forsdyke, 2009).

Nekoliko pozneje so bili glavni dogodki, ki so postavili temelje demokratičnemu trendu, angleška revolucija (1688), severnoameriška vojna za neodvisnost (1775-1783) in francoska

revolucija (1789). V dokumentih, sprejetih v tem obdobju Bill of Rights (Anglija), Deklaracija neodvisnosti in Bill of Rights (ZDA), Deklaracija pravic človeka in državljana (Francija, 1791), so bile predstavljene demokratične vrednote in načela, ki jih je mogoče upoštevati v sodobni praksi delovanja predstavniškega sistema, razmerja med vejami oblasti in zakonodaje o človekovih pravicah (N. Abjorensen, 2019).

Ampak zrelejše oblike pa je demokracija dosegla sredi 20. stoletja, ko so postale resničnost enake državljske in politične pravice za vse sloje družbe. Pomembno je poudariti, da se sodobna demokracija od prejšnjih zgodovinskih modelov razlikuje tudi po bistvenih lastnostih, kot so varstvo človekovih pravic, priznavanje pravic opozicije (tiste, ki je trenutno v manjšini) do zagovarjanja svojega mnenja.

2.2 Pojem, bistvo, funkcije in oblike demokratičnega političnega režima

V sodobni realnosti lahko pogosto opazimo, kako politiki občasno uporabljajo besedo «demokracija». Večina sodobnih političnih strank v svojem imenu vsebuje izraz «demokratična». Skoraj vsi sodobni politični režimi, tudi avtoritarni, trdijo, da so demokratični. A situacija z uporabo tega pojma je povezana z različnimi interpretacijami in znanstvenike spodbuja k sklepu, da je demokracija pojem, ki ga ni mogoče razlagati na določen način. Srečamo lahko naslednje interpretacije tega pojma:

Demokracija je oblika politične organizacije družbe oz. države, ki temelji na priznavanju ljudstva kot vira oblasti, v kateri državljeni sodelujejo pri upravljanju države, imajo enake pravice in svoboščine ter zakonsko zagotovljene te pravice (I. Kanaev, 2015).

Demokracija je politični režim, v katerem se državna oblast izvaja s metodami v skladu z zakoni, državljeni imajo neposredno enako pravico do sodelovanja v oblasti neposredno ali preko svobodno izvoljenih predstavnikov, osebne, politične in državljske pravice in svobodo javnega združevanja (Council of Europe, Human rights themes).

Kljub temu znanstveniki, politologi in mednarodne organizacije uporabljajo koncept «demokracije» in se strinjajo z določenimi merili, o katerih bomo še razpravljali. Najsplošneje lahko demokracijo opredelimo kot režim, v katerem ima ljudstvo možnost uveljavljati svojo voljo neposredno ali preko svojih predstavnikov, oblast pa je državljanom odgovorna za svoja dejanja. Bistvo demokracije temelji na naslednjih temeljnih značilnostih:

- Suverenost ljudstva, ki temelji na dejstvu, da je ljudstvo vir oblasti in je tisto, ki izbira svoje predstavnike;
- Periodične volitve glavnih organov oblasti omogočajo jasen legitimen mehanizem nasledstva oblasti, kar nakazuje, da se državna oblast se izoblikuje iz poštenih volitev;
- Splošna, enaka volilna pravica in tajno glasovanje. Demokratične volitve predpostavljajo resnično tekmovalnost različnih kandidatov. Princip je «en državljan - en glas»;
- Zagotavljanje temeljnih človekovih pravic. Človekove pravice označujejo načela odnosov med državo in državljeni in so opredeljene kot svoboščine. Svoboda je v tem primeru zaščita posameznika pred samovoljo drugih ljudi ali oblasti, pa tudi zaščita pred revščino;
- Državljske pravice, ki vključujejo na primer enakost vseh državljanov pred zakonom, pravico do zasebnosti, pravico do svobode veroizpovedi itd;
- Politične pravice, ki državljanom dajejo možnost sodelovanja v procesu upravljanja in vplivanja na odločanje v političnem okolju;

-Socialne in ekonomske pravice, ki pomagajo zgladiti obstoječo družbeno neenakost in s tem povečati aktivnost državljanov v političnem življenju. Poleg tega določajo življenjske pogoje in vključujejo pravico do dostojnega življenjskega standarda, jamstva socialne zaščite, pravico do izobraževanja in sodelovanja v kulturnem življenju ter dostop do zdravstvenega varstva. Ekonomske pravice vključujejo pravico vsakega človeka, da se preživlja z delom, ki si ga svobodno izbere, ter pravico do pravičnih in ugodnih življenjskih pogojev. Uresničevanje teh pravic mora biti podprto z jamstvi proti diskriminaciji pri zaposlovanju, s plačilom na podlagi spola, vere, rase ali jezika (K.Haack, 2013).

Za demokratično prakso zadnjih desetletij je značilno priznavanje potrebe po zagotavljanju kolektivnih pravic verskih, etničnih in jezikovnih manjšin. Sem sodijo jamstva proti kakršnikoli obliki diskriminacije, pa tudi pravice do ohranitve identitete. Deklaracija Generalne skupščine ZN (1992) navaja naslednje pravice: razvijati svojo kulturo, izvajati svojo vero in obrede, uporabljati svoj jezik za sporazumevanje, sodelovati v procesu odločanja o svoji manjšini itd.

Pomembno je tudi omeniti, da so svoboda govora, svoboda tiska, dostop do medijev v demokratični javnosti nujni pogoji za uresničevanje drugih pravic. Te svoboščine omogočajo državljanom, da izražajo svoje mnenje, kritizirajo oblast, protestirajo proti kršitvam kakršnikoli individualnih in kolektivnih pravic ter sodelujejo v razpravah o pomembnih družbenih vprašanjih (General Assembly resolution 47/135).

Konstitucija oz. ustava je dokument, ki določa pravice in svoboščine državljanov, obveznosti države, da te pravice varuje ter zagotavlja mehanizem za reševanje sporov med posameznikom in državo.

Glede na način izvajanja državne oblasti in njene nosilce se demokracija deli na neposredno in predstavniško.

Neposredna demokracija je pravica samih državljanov do neposrednega (osebnega) izvrševanja državne oblasti: do volitev poslancev v predstavniška telesa, do sprejemanja najpomembnejših odločitev z neposredno izjavo volje. Ta oblika sodelovanja je prevladovala v starih demokracijah. V sodobnem svetu neposredno demokracijo najdemo predvsem na ravni lokalne samouprave.

Reprezentativna demokracija je pravica ljudstva, da izrazi svojo voljo ne neposredno, temveč preko institucije posrednikov, zato jo imenujemo tudi delegirana demokracija. Poslanci in politični voditelji, ki so z glasovanjem prejeli priznanje in zaupanje ljudi, morajo to voljo prenesti v sprejete zakone in odločitve. Predstavniška demokracija po vsem svetu ostaja glavna oblika izvajanja državne oblasti (H. Tavador, 2000).

Prednosti in slabosti demokracije na primeru njenih dveh glavnih različic: neposredne in predstavniške

Neposredna demokracija:

Nasprotniki neposredne demokracije trdijo, da je neučinkovita in opozarjajo na naslednje slabosti: težave pri sprejemanju usklajenih odločitev zaradi široke palete mnenj; nezadostna usposobljenost; čustveno neravnovesje ljudi; visoka stopnja manipulacije javnega mnenja v javnih razpravah s strani poklicnih politikov; zapletenost referendumov; nizka stopnja državljanske angažiranosti; absentizem (volilno odvracanje) (R. Longley, 2022).

Zagovorniki neposredne demokracije nasprotno opozarjajo na njeno resničnost in na to, da prispeva k širjenju političnega obzorja državljanov.

Reprezentativna demokracija:

Slabosti: ločitev poslancev od ljudi; možnost korupcije; prednostni vpliv na pritisk odločanja s strani vplivnih skupin pritiska; povečevanje vpliva specializiranih organov (odborov in komisij), ki se spreminjajo v centre odločanja.

Vendar pa ima predstavniška demokracija svoje pomembne prednosti. Nesposobnost navadnega volivca nadomesti strokovnost poslancev, ki imajo možnost pripravljalnega dela in lahko k ovrednotenju teh odločitev vključijo strokovnjake. Poleg tega, v primeru če se v neposredni demokraciji odločitve sprejemajo z navadno večino, je možno pri razpravi o istem vprašanju v parlamentu doseči ravnotežje interesov (R. Longley, 2021). Tukaj lahko še opazimo: nesposobnost nestrokovnjakov nadomesti strokovnost poslancev, poleg tega lahko za ocenjevanje teh odločitev uporabijo eksperte; obstaja možnost doseči ravnotežje interesov.

V zaključku tega poglavja želimo povedati, da sodobne potrebe demokratičnega razvoja zahtevajo uravnoteženo razmerje neposrednih in predstavniških oblik demokracije, da bi se morali obe vrsti demokracije dopolnjevati drug z drugim.

Demokracija je kompleksen in včasih protisloven proces oz. nenehen proces izboljšav in zasledovanje nerazumljivega ideala.

Velike prednosti demokracije so v tem, da v njenih razmerah obstaja povratna povezava med odločitvami oblasti in družbe oz. odzivnost signala podpore ali kritike, poleg tega je zagotovljena svoboda govora in svoboda izbire enake pravice.

Verjamemo, da je pri vsem tem najpomembneje pošteno in korektno upoštevati kriterije in zakonitosti, jih znati opazovati, poslušati, analizirati, nadzorovati in izboljševati v dobrobit družbe.

3. Sodobna demokracija, rast evroskepticizma in scenariji razvoja Evropske unije

A. Przeworski imenuje demokracijo sistem urejene neomejenosti ali organizirane negotovosti (A. Przeworski, 1991). Ta negotovost je tudi grožnja, ki bi lahko bila odločilna pri določanju usode demokracije. Pri avtoritarnosti, še posebej pa v totalitarnem sistemu ljudje razumejo, kdo ima oblast. V razmerah negotovosti, ki se jim ljudje ne morejo takoj prilagoditi, obstaja skušnjava, da bi se vrnil k tej preprosti shemi in to je glavna nevarnost za demokracijo v državah, ki so stopile na novo pot razvoja. Kako narediti demokracijo koristno za človeka? To je glavno vprašanje, ki ga znanstveniki in politiki v mnogih državah poskušajo rešiti.

R. Dahl je pisal o preobrazbah demokracije: od mesta kot države do nacionalne države (R. Dahl, 1990). V današnjem času lahko vidimo prehod v demokracijo v večjem obsegu. Odločitve, ki zadevajo interese državljanov določene države, se pogosto sprejemajo zunaj nje. Ekonomija, ekologija, logistika, nacionalna varnost države so v veliki meri odvisne od akterjev izven države. Podobno lahko opazimo v Evropski uniji, kjer obstaja tesen odnos med njenimi članicami. Kljub temu, da obstajajo v sodobnem svetu drugačna središča odločanja, Evropa še vedno ohranja odločilen vpliv na razvoj človeške civilizacije. Zato analitike in futurologe še

naprej skrbi prihodnost Evrope, saj bo zagotovo od te prihodnosti odvisna narava razvoja človeške rase kot take.

Pomembno je povedati, da evropski model temelji na univerzalnih vrednotah: svobodi, demokraciji, spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter vladavini prava. Temeljne demokratične vrednote EU so zapisane v Lizbonski pogodbi, ki je bila sprejeta 13. decembra 2007. EU ima določeno zgodovino uspeha pri zagotavljanju miru in stabilnosti v Evropi. Integracijski proces je privedel do pomembnih sprememb, ki so evropske države spremenile v pravna in demokratična združenja. Kljub nespornim dosežkom pa trenutni ugled EU še zdaleč ni brezhiben. Od sklenitve Maastrichtske pogodbe in sprejetja skupne zunanje in varnostne politike je prišlo na vseh pomembnejših področjih do postopnega povezovanja držav članic, od boja proti terorizmu do migracijske politike (J. Neyer, 2009). Vladavina prava, varstvo temeljnih človekovih pravic in predstavniške institucije so dobro uveljavljene liberalnodemokratične vrednote. V širšem smislu predstavljajo dosežek obstoječih nacionalnih držav v Evropi (L. Siedentop, 2001). Vendar pa je po mnenju raziskovalca L. Siedentopa Evropska Unija ogromna skupnost, ki vključuje države s svojo nacionalno politično kulturo, za njihovo splošno poenotenje pa je treba ustvariti enotno skupno državo (L. Siedentop, 2001). Ker vodenje federacije s tako velikim številom prebivalcev in nadzor nad številnimi področji javnega življenja pomeni strogo kontrolo, kar je v nasprotju z načelom demokracije. Demokracija in birokracija bosta v tem primeru trčili druga ob drugo. Vendar se temu ne da izogniti in kot poudarja M. Werber je razvoj birokracije neločljivo povezan z razvojem države (M. Maslovsy, 1997).

Profesorica Evropske univerze Viadrina J. Neyer meni, da so glavni problemi evropske demokracije:

- Problem šibke vloge Evropskega parlamenta;
- Problem kršitve načela delitve oblasti;
- Problem evropskega paternalizma (J. Neyer, 2009).

Kljub temu, da se na prvi pogled zdi, da lahko situacijo v EU označimo za relativno stabilno, se stopnja evroskepticizma v Evropi vendarle povečuje (M. Leonard, 2014). Evroskepticizem je večplasten pojav, kar velja tako za njegove vzroke kot za njegove manifestacije. Zato danes politologija ne more podati natančne definicije evroskepticizma, konceptualizacija tega pojava je težavna zaradi pomanjkanja enotnega razumevanja meja manifestacije in vsebine. Obstaja več klasifikacij evroskepticizma. Tako na primer J. Alibert glede na manifestacijo izloča trdi evroskepticizem, za katerega je značilno zavračanje EU kot organizacije kot celote in mehki evroskepticizem, kjer gre za kritiko številnih politik EU, ki so v nasprotju nacionalnim interesom (J. Alibert, 2016).

E. Sørensen v svoji klasifikaciji razlikuje 4 vrste evroskepticizma:

Ekonomski: Ta tip je značilen za predstavnike razvitih držav, ki ne vidijo ekonomskih koristi za svojo državo od članstva v EU.

Demokratični: V tem primeru je nezadovoljstvo posledica dejstva, da ima Evropski parlament kot edini organ, izvoljen na neposrednih volitvah, premalo pristojnosti. Tako je negativen odnos do EU posledica nezadostne demokracije.

Socialni: V tem primeru je nezadovoljstvo posledica pomanjkanja socialne naravnosti Evropske unije; nezadovoljstvo z ideologijo politike.

Suvereni evroskepticizem: Viden v poskusih EU, kot kršitev nacionalne suverenosti in zato povzročča neodobravanje (Sørensen, 2008).

Tako lahko vidimo, da je hitra rast priljubljenosti evroskeptikov posledica številnih negativnih trendov, ki so v zadnjem času jasno opazni v EU. V zadnjih letih so se zaradi združevanja gospodarstev pokazali krizni pojavi, ki jih povzročata politika varčevanja in solidarnosti. Poleg tega je bila ogrožena nacionalna identiteta Evropejcev. Po mnenju nizozemskega politika G. Wildersa je ta nevarnost posledica dveh dejavnikov: islamizacije Evrope, povezane z naraščajočimi migracijami v EU in širjenje skupne evropske zavesti, ki izpodriva nacionalno (G. Wilders, 2012).

Posplošeno lahko rečemo, da je evroskepticizem je skeptičen odnos do Evropske unije, do procesov političnega in gospodarskega povezovanja evropskih držav ter do skupne evropske politike. Takšen termin je postal splošno znan leta 1988 po znamenitem govoru britanske premierke M. Thatcher v Bruggeu, v katerem je izrazila zaskrbljenost zaradi prevlade Bruslja v EU (M. Thatcher, 1988).

Iz zgoraj omenjenih težav opazimo, da EU v času svojega obstoja ni uspela postati integracijsko orodje, ki bi celotno Evropo popeljalo do sreče in blaginje. Po vstopu v EU so se številne evropske države soočile z resnimi gospodarskimi krizami in družbenimi nasprotji, ideja multikulturalizma pa je popolnoma utrpela propad. Vrhunec vsega tega je bil slavni brexit - izstop Velike Britanije iz Evropske Unije, ki ga je podprla večina prebivalcev. Poleg notranjih težav se Evropa zdaj sooča še s kopico zunanjih problemov. Po eni strani se to kaže v nenehni rasti gospodarske konkurence ZDA in Kitajske, ki sta številne evropske države že davno izrinili z njihovih tradicionalnih trgov. Na drugi strani pa je problem, ki kaže, kako zelo je bila Evropa odvisna od ruskih energetskih virov. Po tretji strani pa je Evropa že v polnem zamahu pri odpravljanju posledic migracijske krize, ki lahko ogrozi prihodnost evropskega krščanstva, če se bodo sedanji trendi nadaljevali.

Vse to vodi k ideji, da bo optimistični scenarij za Evropo v naslednjem desetletju krepitev gospodarske moči EU in ohranjanje njene sestave. Glede na negotovost razmer v sodobnem svetu je vprašanje možnosti širitve EU je zelo kontroveržno in kompleksno. Širitev EU z vključitvijo v unijo držav Srednjega in Zahodnega Balkana: Srbije, Črne gore, Albanije, Bosne in Hercegovine in Severne Makedonije ter Ukrajine in Moldavije, bo zahtevala ogromno dela. Poleg izvajanja različnih reform, ukrepov za boj proti korupciji in prilagajanja kopenhavenskim kriterijem bo ostalo odprto vprašanje rekonstrukcije Ukrajine. Ali je Evropska unija pripravljena v celoti plačati za njeno obnovo, tako, da se dvigne na raven razvoja obstoječih držav Evropske unije? Očitno je, da Ukrajina, tako kot druge države, ki zaprosijo za članstvo, ne more prispevati k doprinosu dejavnikov gospodarske krepitve EU, one verjetno ne bodo koristne. Če bo prišlo do širitve, bo nastala zelo mešana slika glede na stopnjo gospodarske razvitosti, politično strankarskega sistema in odnosa do človekovih pravic in svoboščin. Je pa ta napoved povezana z zelo dolgoročno perspektivo in je zaradi nestabilnih in nejasnih razmer v svetu zelo netočna.

V bližnji perspektivi da bi ohranili EU na ustrezni ravni, je treba razviti nove pristope za sodelovanje z islamskimi državami in Kitajsko (N. Casarini, 2022), zagotoviti popolno razgrnitev četrte industrijske revolucije ne samo v Nemčiji, temveč v vseh državah članicah EU brez izjeme in tudi preprečiti krepitev odvisnosti od ZDA. Poleg tega je prihodnost Evrope v veliki meri odvisna od izida reševanja ukrajinske krize in vojne v Donbasu, ki lahko v primeru nadaljevanja in stopnjevanja države starega sveta pahne v kaos.

Če govorimo o realističnem scenariju, torej ga v tem primeru razumemo kot nekakšno pasivno napoved razvoja, v kateri se bodo sedanji trendi v družbeno-ekonomskem življenju Evrope ohranili in postopoma zaostri. Prvič, govorimo o že omenjenem trendu naraščanja števila evroskeptikov, ki bi lahko po Združenem kraljestvu prisilili vlade drugih držav, da ponovno razmislijo o svojem odnosu do EU. Med evropskimi nacionalisti in marginalci že več kot nekaj let tava iluzija ideje o «četrtem rajhu» (D. Danelo, 2015), ki skuša podati ideološko razlago, zakaj je trenutno prav Nemčija ekonomski in tehnološki hegemon Evrope, ki pogosto narekuje svojo voljo drugim članicam EU. Če se bodo sedanji trendi nadaljevali in se bo politični in gospodarski vpliv Nemčije povečal, lahko to privede do najbolj nepredvidljivih posledic. Takšno stališče, da bodo po Združenem kraljestvu tudi druge države izrazile namero o izstopu iz EU ni izključeno. Boj med evroskeptiki in evrooptimisti se lahko odvija tako znotraj EU kot zunaj nje, kar vodi do oblikovanja zavezništov med tistimi državami, ki si bodo gospodarsko in ideološko najbolj blizu. Polarizacija lahko prizadene predvsem sever in jug EU, med katerima že dolgo obstajajo tako gospodarske kot kulturne razlike.

Naslednja pomembna grožnja, ki bi lahko močno vplivala na prihodnost Evrope, so nenehni tokovi migrantov. Poleg tega tukaj ne govorimo le o nezakonitih migracijah, ampak tudi o povsem legalnih predstavnikih drugih kultur, ki so se že davno naselili v državah Evropske unije in tu gradijo svojo življenje. Bistvo je v tem, da imajo kot nosilci drugačne kulturne kode, ki se razlikuje od Evropejcev, na primer ljudje iz azijskih in afriških držav, veliko močnejše tradicije, običaje in norme. To vodi do počasnega, ampak vztrajnega izseljevanja domačih Evropejcev iz evropskih mest, kar se precej jasno kaže v primeru nekaterih mest Francije (E. Boubtane, 2022). Število muslimanov tukaj že dolgo presega število protestantov in judov, tako da je ob ohranjanju trenutne stopnje rasti islamskega prebivalstva pojav muslimanskega voditelja v Franciji le vprašanje časa.

Poleg demografskega potenciala imajo države Azije in arabsko-islamskega sveta pomembno rezervo za krepitev svoje gospodarske moči. Če so viri starega sveta že dolgo izčrpani, potem na jugu mnogi od njih sploh niso bili razviti. Vzpon držav jugovzhodne Azije, nadaljnja krepitev Kitajske in naselitev evropskih mest s predstavniki drugih kultur lahko Evropi prinesejo veliko neprijetnih trenutkov.

4. Zaključek

Ko govorimo o demokratični strukturi države, lahko navedemo besede nemškega pisatelja Heinricha Manna: «Demokracija je v bistvu priznanje tega, da smo kot družba vsi odgovorni drug za drugega» (H. Mann).

Človeštvo je v svojem razvoju vedno stremelo k idealu in popolnosti, ta želja niti ni zaobšla državne oblasti s svojo raznolikostjo političnih režimov, med katerimi ima demokracija pomembno mesto po razširjenosti, celo trdi, da je neke vrste «idealna» družbena struktura. Kot kaže praksa, je demokracija zelo ranljiv in težaven sistem, ki ga je pomembno nenehno vzdrževati. Danes je število delujočih demokracij in institucij največje v zgodovini, vendar demokracija vseeno ostaja predmet spora med politologi. Nekateri hvalijo demokracijo, pri čemer izpostavljajo svobodo človekovih pravic, menjavo oblasti, dostop do informacij, neodvisnost sodstva, tržno gospodarstvo, možnost nenehne intelektualne rasti ter pravico do izobraževanja in miru. Drugi pravijo, da je to utopičen model. Noben model demokracije ne bo ustvaril mehanizma ljudske vladavine. Glavnina populacije je nekakšna masa. Odločitve vedno

sprejemajo pomembni posamezniki. Tako na primer, zahvaljujoč določenim genijem je dosežen znanstveni in tehnološki napredek. Poleg tega skeptiki poudarjajo, da večina ne spodbuja resnično edinstvenih razvojnih idej. Ljudje najprej skrbijo za svoje dobro, osebno blago in počutje. Druga pomembna točka je, da demokratične vrednote omejujejo uporabo orodij za trd boj proti kriminalu. Varovanje svoboščin državljanov vodi v teroristične napade, nezakonite migracije in rast separatizma. Osupljiv primer v zgodovini je bil padec starega Rima, ko je oblast prešla iz elite na plebejce. To je pripeljalo do propada imperija, ki je obstajal več let.

V tem trenutku je pomembno opozoriti, da je Evropska unija v marsičem edinstven projekt regionalnega povezovanja, toda kakšne so meje tega povezovanja? Kljub pomembnemu napredku pri izgradnji skupnega evropskega doma, tako na področju gospodarskega razvoja kot ozemeljske širitve, se EU od leta 2008 redno sooča s krizami, širitev in vključevanje novih držav pa vodi v socialno-ekonomska neravnovesja, ki vplivajo na razvoj evroskepticizma. Zato je možnost popolne povratne integracije nemogoča, vendar je zelo verjetna diferencirana integracija, ki temelji na določenem slogu interakcije več udeležencev in temelji na rešitvi njihovih glavnih interesov.

Na koncu bi rada opozorila na to, da so demokratične značilnosti nedvomno veliko prispevale k razvoju in oblikovanju civilizirane družbe, in kot pričajo zgodovinske izkušnje civilizacij, je demokracija tista, ki daje širši izhod energije in družbene ustvarjalnosti posameznika kot druge vrste političnih režimov. Ona deluje kot množično sredstvo za premagovanje različnih vrst diktatur in despotskih vlad, pri čemer se spoštujejo interesi, pogledi in stališča vseh državljanov države. Vendar na svetu ni nič idealnega in demokracije kot celote ni mogoče pripisati nekemu popolnemu modelu. Sistem človeške družbe je preveč zapleten in večplasten in mnenja različnih ljudi se nikoli ne bodo ujemala. Zato ima po mojem mnenju takšen politični režim, kot je demokracija, svojo zdravo pamet, vedno pa bodo tudi pomanjkljivosti. Brez dvoma je treba posvetiti pozornost šibkim in ranljivim stranem, se z njimi boriti in s tem zagotoviti udobne pogoje za življenje v državi in svetu.

Literatura

Bastian Herre, Our World in Data, In most countries, democracy is a recent achievement. Dictatorship is far from a distant memory, 2022
<https://ourworldindata.org/democracies-age>

Jon Wallace, Hans Kundhani, Elizabeth Donnelly, Chatham House, The importance of democracy, 2021
<https://www.chathamhouse.org/2021/04/importance-democracy>

Thomas Christiano, The Rule Of The Many, Fundamental Issues In Democratic Theory, 1996

Jeffrey Haynes, Peter Hough, Shahin Malik, Lloyd Pettiford, World Politics: International Relations and Globalisation in the 21st Century, 2013

James W McAuley, An Introduction to Politics, State and Society, 2003

Ken Newton, Jan W. Van Deth, Foundations of Comparative Politics, 2005

Michael S. Katz, Susan Verducci, Gert Biesta, Education, Democracy and the Moral Life, 2008

David Held, Models of Democracy, 3rd Edition, 2006
https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/2280272/mod_resource/content/1/DHeld_Models_of_Democracy_2006.compressed.pdf

Sara Forsdyke, Exile, Ostracism, and Democracy: The Politics of Expulsion in Ancient Greece, 2009

Norman Abjorensen, Historical Dictionary of Democracy, 2019

Ilya Kanaev, Unity of People and Personal Freedom, 2015

Council of Europe, Human rights themes, Democracy
<https://www.coe.int/en/web/compass/democracy#>

Kirsten Haack, The United Nations Democracy Agenda: A conceptual history, 2013

General Assembly resolution 47/135, Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>

Hamlet Tavador, Politologija, 2000

Robert Longley, Direct Democracy: Definition, Examples, Pros and Cons, 2022
<https://www.thoughtco.com/what-is-direct-democracy-3322038>

Robert Longley, Representative Democracy: Definition, Pros, and Cons, 2021
<https://www.thoughtco.com/representative-democracy-definition-pros-cons-4589561>

Adam Przeworski, Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America, 1991

Robert Dahl, Democracy and Its Critics, 1990

Jürgen Neyer, Europa als Res Publica - Wider die Dominanz der Exekutiven in der Europäischen Union // Wirtschaftsdienst, 2008. - Jg. 88, N 8. - S. 491-495.

Larry Siedentop, Democracy in Europe, 2001

Michael Maslovsky, Teorija birokracije Maxa Webra in sodobna politična sociologija (monografija), 1997

Mark Leonard, The rise of Euroscepticism and how to deal with it in the EU, Policy Brief, 9/2014

Juliette Alibert, 2016, Euroscepticism: The Root Causes and How to Address Them.” *Heinrich Boll Stiftung*. Accessed June 14, 2021

Catharina Sørensen, 2008. *Love Me, Love Me Not...: A Typology of Public Euroscepticism*. Sussex, UK: Sussex European Institute.

Geert Wilders, 2012, *Marked for Death: Islam's War Against the West and Me*

Margaret Thatcher, 1988, *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")*.
URL: <http://www.margaretthatcher.org/document/107332>

Nicola Casarini, A European strategic “third way?” The European Union between the traditional transatlantic alliance and the pull of the Chinese market, [China International Strategy Review](#) volume 4, pages 91–107 (2022)

David Danelo, *Germany in the 21st century Part I: the forth reich*, 2015
https://www.files.ethz.ch/isn/190448/danelo_-_germany_in_the_21st_century.pdf

Ekrane Boubtane, *France Reckons with Immigration Amid Reality of Rising Far Right*, Migration policy Institute, 2022
<https://www.migrationpolicy.org/article/france-immigration-rising-far-right>

Viktorija Nasevska:

PRIHODNJI RAZVOJ EVROPSKE DEMOKRACIJE POD VPLIVOM TEHNOLOGIJE IN DIGITALIZACIJE

1. Uvod

Po eni strani živimo v strahu, po drugi strani pa živimo kot še nikoli. Paradoks življenja, kajne!? Če se ozremo v preteklost, so filozofi in pisci 19. stoletja človeštvu napovedovali pozitivno prihodnost. Thomas More v svojem delu "Utopia" (1516) prikazuje svet, v katerem imajo vsi ljudje enake pravice, svet, v katerem je delovni dan 6 ur, svet, v katerem vladata svoboda in varnost v skupnosti. S stališča tistega časa se je to zdelo kot popoln vsakdan. A danes je realnost drugačna, tista podoba iz preteklosti je razbita. Če lahko rečemo, je "krivec" za današnje scenarije znanstveni in tehnološki napredek, torej moč tehnologije, ki je nastala po zaslugi človeka. Pravzaprav se začne pri človeku, če se vrnemo v preteklost, nazaj v čas Isaaca Newtona in Galilea Galileja, bomo videli, da razsvetljenstvo in razvoj izvirata iz 17. in 18. stoletja, vzporedno s tem pa liberalizem in demokracija. Splošno mnenje je, da je znanost proti človeštvu in je usmerjena v njegovo uničenje. Po drugi strani pa živimo v dobi, kamor nas vodijo pametni telefoni, digitalni podatki in druga netehnologija. Protislovja...Kaj je razlog za to? Je to zaradi strahu pred novim ritmom, ki ga narekuje tehnologija ali morda zaradi strahu pred izgubo službe? Ljudje smo pravzaprav med dejstvom, da se v projekciji znanosti nenehno nekaj dogaja na eni strani in pomanjkanjem ustreznega znanja in razumevanja istega na drugi strani. Ali nam tehnološke inovacije povzročajo tesnobo? No, ja, posledice tehnološkega razvoja že pridobivajo pomen v svetovnem merilu, tu so jedrske vojne, podnebne spremembe, okoljski problemi, prenaseljenost, umetna inteligenca. Če se spomnimo na Kopernikovo teorijo o našem mestu v vesolju, nato na Darwinovo teorijo, po kateri smo rezultat procesa razvoja, in končno na Freudovo teorijo, da ljudje ne nadzorujemo niti lastnega mentalnega doma, pridemo do dejstva, da danes v demokratični družbi zelo enostavno obstajata dve nasprotujoči si stališči, mnenji.

Internet nam skupaj z računalniki prinaša novo dobo družbene, politične in ekonomske izmenjave, nov način javnega in zasebnega življenja, po drugi strani pa zahtevajo tudi veliko količino energije, potrebe, ki počasi, a vztrajno izčrpava naše naravne virov.

To je bil pogled v preteklosti, a če pogledamo danes, se dejansko vsi naši voditelji, politiki, voditelji, medijski ljudje, ne morejo pohvaliti s poglobljenim znanjem o novih trendih tehnologije, nasprotno, zelo je malo. A odgovornost ni samo na njih, odgovornost je na vsakem od nas v tej demokratični družbi, vsi moramo biti v koraku s časom, to pa vključuje odgovornost medijev in zavezanost obveščanju o vseh novostih, pa tudi odgovornost medijev odločitev, torej politikov.

2. Opredelitev raziskovalnega problema

Če izhajamo iz samega izvora besede demokracija, izvira iz grških besed: δημοσ, ki pomeni "ljudstvo" in κρατειν, ki pomeni "vladati" in pripone ία pomeni "vladanje ljudstva". Z drugimi besedami, demokracija je pravzaprav vladavina ljudstva, kjer ljudstvo neposredno ali preko svojih predstavnikov sodeluje pri sprejemanju pomembnih odločitev. Abraham Lincoln je rekel: "demokracija je vlada ljudi, s strani ljudi in za ljudi" in ja, ljudje so glavni, osrednji člen v verigi, ki se imenuje demokracija. Demokracija je skozi zgodovino spreminjala svojo obliko glede na trenutne razmere, ki so bile prisotne v posameznem segmentu vsakdanjega življenja, kar pomeni, da obstajajo različne vrste demokracije.

Danes, ko govorimo o demokraciji, mislimo na predstavniško obliko vladanja. Čeprav demokracija kot oblika vladanja velja za morda najboljšo vlado, ima tudi določene izzive in težave, s katerimi se sooča. Razvijajo se številne dileme o delovanju demokracije v Evropi, še posebej v času tehnološkega razvoja in visoke stopnje globalizacije. Državljeni vse bolj razmišljajo, komu dati zaupanje, torej kdo bo namesto njih reševal bistvene probleme.

Eden od teh izzivov je razvoj tehnologije, ki spreminja način življenja ljudi, delovna mesta in komunikacijo. Pod vplivom tehnologije se spreminjata demokracija in demokratično komuniciranje ter svoboda govora.

V seminarski nalogi bo obdelan vpliv tehnologije na proces demokratizacije, torej vladavine prava in odprave korupcije.

Odgovorili bomo na vprašanja:

1. Kako tehnologija vpliva na demokracijo?
2. Pozitivni in negativni vplivi tehnologije na demokracijo / e-volitve.
3. E-volitve
4. Prihodnost tehnološke demokracije.
5. Prednosti in slabosti e-glasovanja.

Čas je, da razmišljamo o naši prihodnosti, o izzivih in o novem jutri, ki ga želimo živeti. V kakšni Evropi želimo živeti? - je ključno vprašanje.

3. Raziskovalne metode

V raziskavi je bil uporabljen kvalitativni pristop. To pomeni, da sta bila opravljena sekundarni pregled literature in intervju. Raziskovalni proces je sestavljen iz treh glavnih stopenj: načrtovanja, izvedbe in analize rezultatov.

1. Prva faza se nanaša na:
  - a) raziskovalna vprašanja,
  - b) iskalno strategijo (Google Scholar in COBISS) in
  - c) selekcijsko študijo.
2. Druga faza je sestavljena iz izvajanja postavljenega načrta z pridobivanjem ustreznih informacij.
3. Tretja faza je sestavljena iz zagotavljanja rezultatov in zaključkov.

Za namene raziskave je bilo opravljeno eno intervju.

Uporablja se tudi:

- Začetni pregled literature
- Kritični pregled literature
- Metoda analize se imenuje analitična indukcija
- Kognitivni zemljevidi
- Grounded Theory
- Intervju

4. Tehnologija

Druga svetovna vojna se konča kot posledica odkritja nemških kodiranih in algoritemskih načrtov za napad, zahvaljujoč algoritmu Alana Turinga. To pomeni začetek tehnološkega razvoja, dobo računalnikov in začetek odnosa »človek – stroj«. Vprašanja, povezana s tehnologijo in človekom kot osrednjim akterjem ter nenehnim iskanjem nesmrtnosti, so obdelali številni avtorji, kot so Donna Harvey, George Grant in Haraty.

Obstaja več definicij, kaj tehnologija dejansko je, odvisno od tega, s katerega zornega kota se tehnologija analizira. Ne glede na to, ali tehnologijo obravnavamo z etičnega, pravnega, ekonomskega, ekološkega razvojnega ali modernističnega pristopa, lahko rečemo, da tehnologija predstavlja prihodnost človeštva.

Tehnologija je zelo širok pojem. Vključuje poznavanje ali poznavanje določenih orodij in veščin ter njihovo uporabo za oblikovanje in prilagajanje narave in okolja, ki nas obdaja, svojim potrebam in željam. Ko govorimo o tehnologiji, ne mislimo le na stroje in orodja, ki jih uporablja človeštvo, mislimo tudi na sisteme, metode in tehnike.

V tej smeri prihajamo do zaključka, da tehnologija vpliva na vsak segment vsakdanjega življenja. Prisoten je tudi, ko govorimo o naravi, globalnem segrevanju, podnebnih spremembah, pa o migracijah in migrantih, potem o humanosti, pravičnosti, politiki in demokraciji.

5. Evropska demokracija

Abraham Lincoln je rekel: "demokracija je vlada ljudi, s strani ljudi in za ljudi" in ja, ljudje so glavni, osrednji člen v verigi, ki se imenuje demokracija.

Znano je, da je demokracija nastala v Atenah v Grčiji v začetku 6. stoletja pr. ko se prvič uvede enakopravnost in vključenost državljanov pri sprejemanju odločitev, ki so pomembne za skupnost. Današnja evropska demokracija temelji na tem temelju, ki gre skozi veliko zgodovinskih dogodkov. Sodobna demokracija se v veliki meri razlikuje od antične demokracije, vendar je osnova še vedno ista. Če se na kratko ozremo skozi preteklost, je demokracija najprej vključevala le moške, nato je bila naslednja stopnja vključevanje vseh polnoletnih državljanov in danes je to, kar vidimo in živimo vsak dan - modernizirana in moderna demokracija, v kateri je pravica do življenja, svobode, glas ... so nedotakljivi in zagotovljeni za vse državljane.

Demokracija se je skozi čas kazala v različnih oblikah, dokler ni končno povezana s pojmi mesta/države. Stavasage je v svoji knjigi "Padec in vzpon Demokracija" prikazuje „življenje demokracije“ skozi vse njene faze. Začetki demokracije so popolnoma drugačni od tega, kar sestavlja demokracijo danes. Stavasage je v svoji knjigi eksplicitno navedel možnosti iskanja navdiha v začetkih demokracije, da bi zaznali in okrepili zmogljivosti sodobnih demokracij. Navaja tudi, da evropska demokracija ni samo demokracija na več ravneh, ampak demokracija, ki ima velike perspektive, in demokracija, ki ustvarja prostor za razvoj posameznika in različnih razsežnosti. Demokracija se ne more razviti, če vanjo ne vlaga celotna skupnost. Če v skupnosti ni interesa, bo to sorazmerno vodilo v demokratsko krizo, v nasprotnem primeru pa bo povzročilo rast in razvoj skupnosti.

Danes evropska demokracija pravzaprav predstavlja seštevek demokracij vseh držav članic Evropske unije. Vsaka država članica ima svojo demokratsko ureditev na lokalni in regionalni ravni, vendar kot del Evropske unije uporabljajo predstavniško demokracijo.

Evropska demokracija ima svojo osnovo v vrednotah liberalne demokracije, vladavine prava in človeka, ki ima osrednjo vlogo v demokratskih ureditvah. Pravzaprav je Evropska unija sčasoma ustvarila svoj sistem demokracije, ki temelji na glavnih udeležencih: državah in narodih.

Demokracija pravzaprav predstavlja skupek dobrih praks, vrednot in načel, katerih glavni namen je zagotoviti "proctor" za demokratski napredek, družbeno-ekonomski in politični razvoj. Demokracija kot oblika vladanja je v vsaki državi drugačna, in to zaradi različne stopnje razvoja vsake države z zgodovinskega, družbeno-ekonomskega in političnega vidika. Te razlike so sestavni del evropske demokracije, katere namen je ublažiti razlike in ustvariti močno evropsko demokracijo.

V tej raziskavi bomo naredili pregled evropske demokracije, s kakšnimi težavami in izzivi se sooča in kako se bo razvijala naprej oziroma, kot pove že naslov seminarja, kakšni so prihodnji scenariji razvoja demokracije v Evropi. vpliv tehnologije in tehnoloških inovacij. Čas je, da razmišljamo o naši prihodnosti, o izzivih in o novem jutri, ki ga želimo živeti. V kakšni Evropi želimo živeti? - je ključno vprašanje.

6. Tehnologija in demokracija

Digitalizacija in tehnologija vplivata na vse deležnike demokracije: posameznike, institucije, nevladne organizacije, državljanke in organizacije civilne družbe ali preprosto povedano celotno družbo. Vpliv digitalizacije lahko vidimo skozi način delovanja in interakcije, angažiranost državljanov in javnih organov, načine združevanja, akcije, civilne iniciative ipd. Lahko rečemo, da so spletne platforme vse bolj zastopane v delovanju organov demokracije.

V bližnji preteklosti lahko opazimo, da politična gibanja in politične stranke, ki se opirajo na tehnologijo, doživljajo vzpon, medtem ko tradicionalna gibanja in stranke močno nazadujejo. Očitno je, da tehnologija pomaga v demokratskem procesu različnih držav članic, v procesih mobilizacije in informiranja državljanov, ustvarjanja podpore, idej, predlogov in nasvetov.

Civilnodružbene organizacije so še en člen v verigi, ki se pod vplivom tehnologije spreminja. Z njihovo digitalizacijo se povečuje mobilizacija državljanov in njihovo sodelovanje v procesih sprejemanja zakonov in politik. Tehnologija olajša proces izmenjave informacij, organiziranje

javnih posvetovanj, izmenjavo pogledov, pripravo kampanj in doseganje skupnih ciljev. Dober primer tega je programska oprema za prepoznavanje obraza, ki sledi gibanju ljudi v javnih prostorih in vpliva na pravico do združevanja in pravico do zasebnosti.

Pod vplivom tehnologije doživljajo lastno transformacijo tudi javni akterji in posredniška podjetja, ki širijo svoje delovanje v javnem sektorju – kot proizvajalci in ponudniki storitev. Javni sektor postane nekako odvisen od teh ponudnikov storitev, saj postane za delovanje javne uprave nujno, da zasebna podjetja oblikujejo in transformirajo družbene in politične modele delovanja. Z demokratičnega vidika sta ta vpliv in vloga podjetij velik izziv in odgovornost.

Po drugi strani pa digitalne tehnologije preoblikujejo načine, kako ljudje sodelujejo v javnih zadevah. Takšen primer je volilna pravica, torej volilna pravica, ki se je pod vplivom tehnologije močno spremenila, a še vedno ostaja del temelja predstavniške demokracije.

Kako zelo sta se volilni proces in celotna kampanja spremenila, vidimo na številnih primerih. Prvič, pred kakršnimi koli volitvami imamo veliko količino informacij, ki se širijo z vrtoglavo hitrostjo, pri tem pa pomagajo spletna orodja za informiranje volivcev. Preko teh informacij državljani oblikujejo svoje mnenje, ga izražajo in na podlagi tega se oblikujejo tiste lestvice političnih strank, kandidatov ali politik. Če pa pogledamo z druge strani, uporaba teh orodij zahteva tudi določeno mero previdnosti, saj ni popolne transparentnosti delovanja teh sistemov, rangiranja kandidatov oziroma političnih strank, meril za merljivost, pa tudi kot vprašanje, kdo to financira.

Za politično mikrotargetiranje lahko rečemo, da predstavlja skupek dejanj in dejanj političnih strank brez ali z zelo malo nadzora neodvisnih organov. Zelo pogosto se politične stranke zanašajo na mikrotargetiranje, saj je to po njihovem mnenju učinkovit način oblikovanja predlogov in politik v skladu s potrebami državljanov, po drugi strani pa se vprašanja, povezana s transparentnostjo, odgovornostjo, etičnostjo, vključenostjo, zasebnost, varstvo podatkov. Postavlja se vprašanje, ali mikrotargetiranje zagotavlja prostor za demokratičen in ustrezen dostop državljanov do informacij ali ustvarja razprave in mnenja, ujete v meje določene skupine.

Naslednja tabela prikazuje pozitivne in negativne vidike uporabe tehnologije v demokraciji.

Tabela št. 1: Negativni in pozitivni vidiki uporabe tehnologije v procesu demokracije

	Negative prospects	Positive prospects
AI-based technologies for democracies	Facilitate central control over ICT	Permit marginalised people to join the democratic process
	Fake vocal political support on social media	Engage voters and help them be better informed about key political issues
	Spread false messages to create the illusion of public support and manipulate citizens	Increase people's voices and make sure their claims are heard by elected representatives
	Reinforce filter bubbles and institutionalises deep-rooted prejudice	Auditing for transparency

Vir: Paulo Savaget, Round Table on Artificial Intelligence and the Future of Democracy, Council of Europe, 2019

Pozitivnim vidikom uporabe tehnologije so v prid tudi nova poročila Evropske komisije, v katerih je navedeno, da je Evropska unija za leto 2023 namenila kar 1,6 milijarde evrov za podporo znanstvenikom in inovatorjem novih tehnologij ter zagon -up podjetja. Pravzaprav je cilj Evropske unije preoblikovati jo v inovativno unijo, biti znanstveno vodilna v svetu, spremeniti način sodelovanja med javnim in zasebnim sektorjem ter odstraniti ozka grla, ki kratijo priložnosti za razvoj idej in njihov nastop na trgu. V temeljih EU je poleg spodbujanja osnovnih človekovih pravic, svobode in demokratičnih načel najti tudi pristop k digitalnemu prehodu. Vizija Evrope je, da bo to kraj, kjer bo lahko vsakdo zaradi tehnologije, digitalizacije in inovacij dobil zaposlitev, boljše zdravje in boljše ugodnosti javnih institucij. V naslednjem obdobju bi se morale evropske države osredotočiti na:

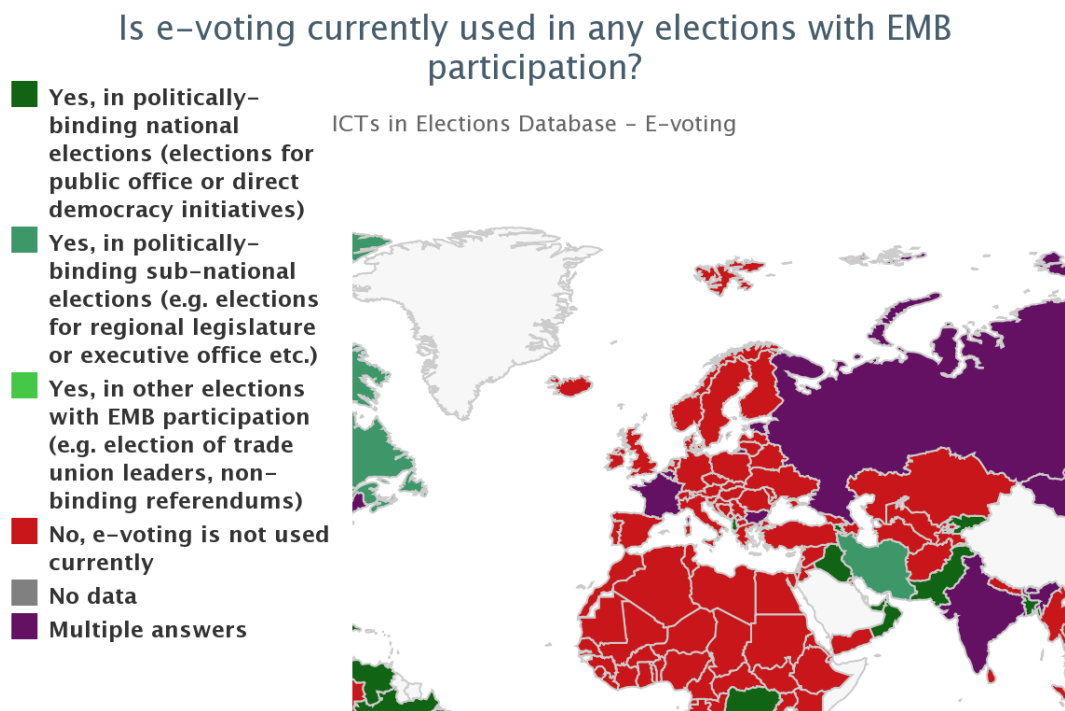
- Enotni digitalni trg
- Vključevanje in izkoriščanje priložnosti, ki jih ponuja digitalna tehnologija
- Zelena rast in trajnostno nizkoogljično okolje, gospodarno z viri
- Inovativnost in podpora inovativnim digitalnim ekosistemom
- Sodelovanje med javnim in zasebnim sektorjem, ki temelji na zaupanju
- Agilna politika, ki temelji na poslanstvu
- Vodstvo, ki ima jasno vizijo in cilje za digitalno Evropo.

E-volitve

Ko govorimo o demokraciji in demokratični družbi, je največkrat prva asociacija volilna pravica. Pravzaprav bi morale biti v vsaki demokratični družbi volitve dostopne vsakemu volilnemu upravičencu, saj rezultati volitev neposredno vplivajo na življenje vseh nas.

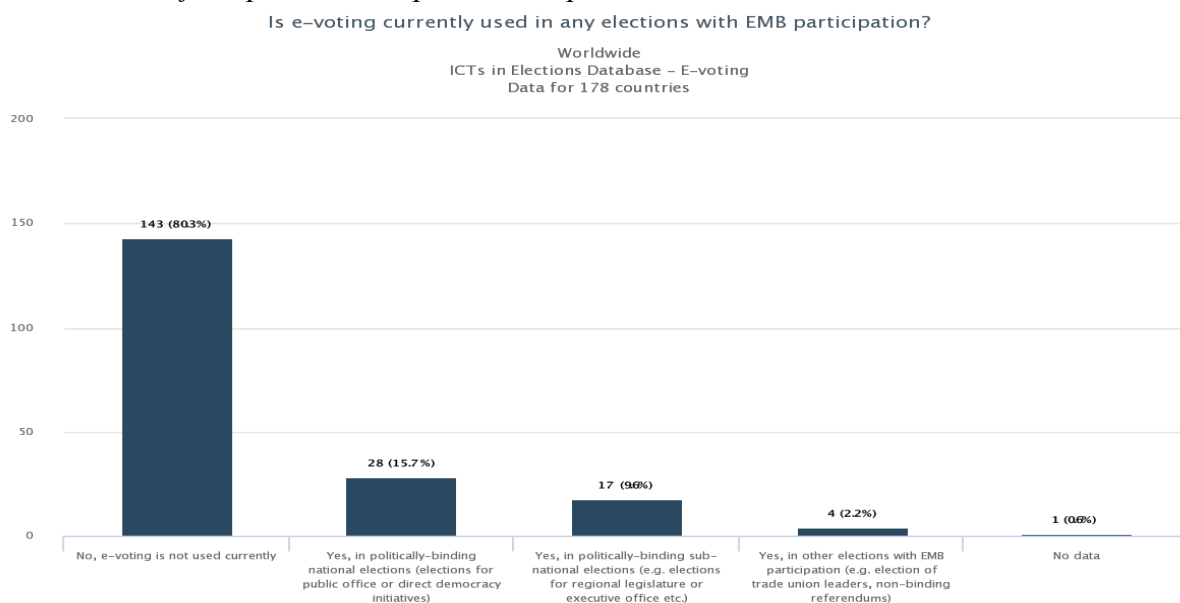
Dandanes obstajajo države, ki uporabljajo elektronsko glasovanje, a ne samo države, obstajajo tudi organi Evropske unije, ki izvajajo e-volitve, kot je Svet Evrope. Po mnenju tega organa je za izvedbo elektronskih volitev nujno spoštovanje načel univerzalnosti, pravičnosti, enakosti, svobode, saj sam sistem elektronskega glasovanja odlikuje natančnost, demokratičnost, varovanje zasebnosti, praktičnost, fleksibilnost in mobilnost.

Slika št. 1: Pregled držav, ki uporabljajo sistem e-glasovanja

Vir: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

Slika št. 2: Grafični prikaz držav po svetu o uporabi e-volilnih sistemov

Vir: International Institute for Democracy and Electoral Assistance

7. Študija primera: E-Estonija

Estonija je država, ki jo lahko jemljemo kot zgled države, ki resnično vlaga in maksimalno digitalizira vse procese, postopke v javnih in zasebnih organih ter demokratične procese.

V Estoniji je skoraj 99 % vseh javnih storitev digitaliziranih in tako na voljo vsem državljanom 24 ur na dan. Izjema pri tej digitalizaciji so procesi poroke in razveze. Ta država je zagotovila digitalni ekosistem, ki ga odlikuje visoka varnost in fleksibilnost, neposredno vodi v visoko stopnjo transparentnosti in tudi visoko stopnjo zaupanja v t.i. digitalna družba ali prihodnost vsake družbe. Rezultate te inovacije in spremembe lahko vidimo skozi dejstvo, da Estonija na letni ravni prihrani do 1400 let delovnega časa in postaja vse bolj zaželeno okolje za naložbe, podjetništvo in življenje.

Internetno ali elektronsko glasovanje, ki ga uporablja Estonija, je edinstvena in praktična rešitev, ki vključuje vse državljane v demokratični proces, tj. upravljanje. Preko tega elektronskega volilnega sistema lahko vsak državljan Estonije z volilno pravico uveljavlja svojo volilno pravico prek računalnika od kjerkoli na svetu. Volivec se mora v času pred glasovanjem prijaviti v sistem z elektronsko osebno izkaznico, ki jo izda vlada, in lahko uveljavlja svojo volilno pravico. Prav tako se njegova identiteta odstrani z glasovnice, preden le-ta prispe v Državno volilno komisijo za štetje, s čimer je zagotovljena anonimnost.

V tej državi imajo od leta 2017 volilno pravico vsi državljani, stari 16 in 17 let. Volilno pravico prek sistema e-glasovanja uporablja od 36 % do 64 %, e-demokracija pa podpira vse demokratične procese in deluje v smeri njihovega izboljšanja s tehnologijo, ki državljanom omogoča aktivno sodelovanje v političnem in demokratičnem procesu, kot najpomembnejši del razvoja e-demokracije.

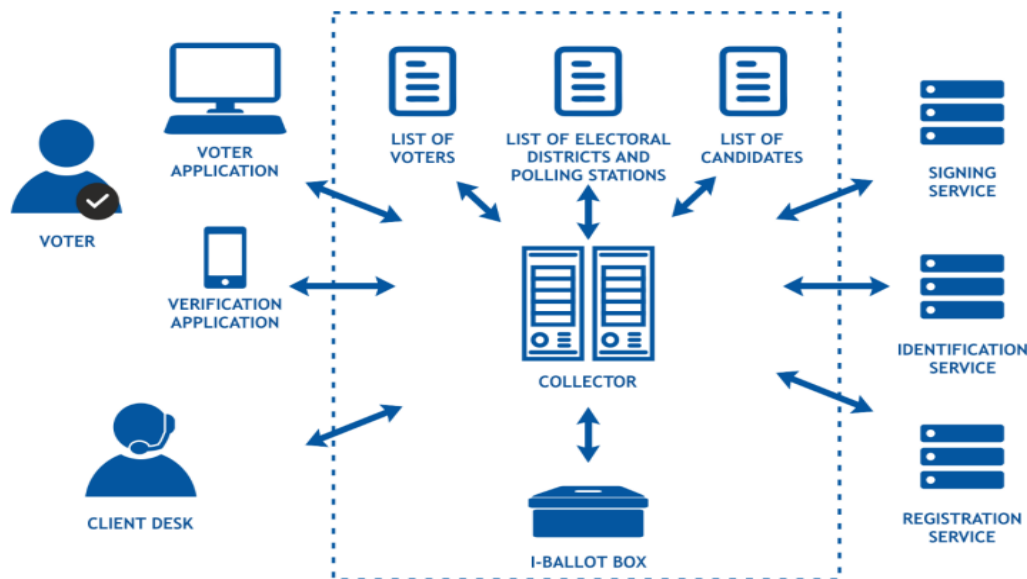
Orodja, ki jih Estonija uporablja v procesu e-demokratizacije, so naslednja:

- ❖ ISJS - platforma za javna posvetovanja o vseh nasvetih, predlogih in zakonih
- ❖ VOLIS - platforma, ki jo uporabljajo lokalne oblasti pri sprejemanju odločitev lokalnega pomena
- ❖ Rahvagatus.ee - portal, ki ga državljani uporabljajo za pošiljanje kolektivnih pobud v estonski parlament in
- ❖ Sistem e-glasovanja Helmes.

Estonija je ena od držav, kjer namesto tradicionalnih volitev s papirnatimi glasovnicami potekajo e-volitve in je celoten volilni proces digitaliziran, od začetka volitev, njihove izvedbe in arhiviranja poročil. Volilni sistem v Estoniji se uporablja za parlamentarne volitve, lokalne volitve in volitve v Evropski parlament, lahko pa se uporablja tudi za referendum. Zaradi tega sistema so volitve veliko bolj stroškovno učinkovite, hitrejše in varnejše, potem so volitve bolj transparentne in zanesljive. Sistem preko konsolidacije podatkov omogoča poročanje v realnem času vsem zainteresiranim: medijem, državljanom, kandidatom, strankam itd.

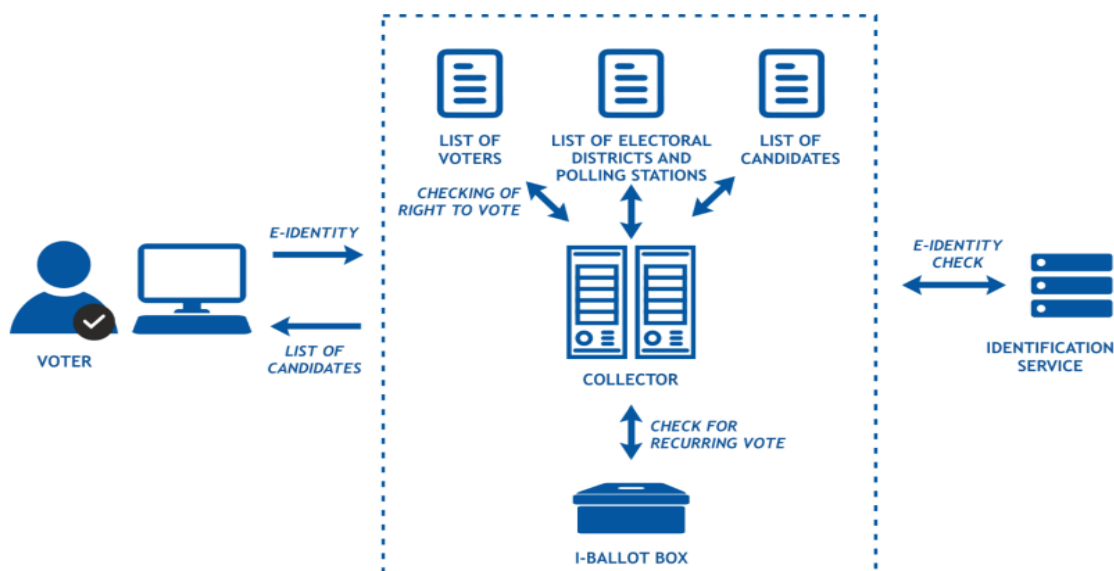
Estonija je vodilna država, ko gre za elektronsko glasovanje. Leta 1999 so volilne podatke prvič posredovali preko interneta, leta 2002 so razvili pravni okvir za uvedbo tega sistema in končno leta 2005 začeli z njegovo implementacijo. Ta sistem deluje na način razdeljenih osebnih izkaznic, ki vsebujeta dve PIN kodi, od katerih je prva za identifikacijo volivca, druga pa za digitalni podpis volivca v sistemu, na podlagi predhodno izdelane baze podatkov. Glasovanje zahteva dostop do volilne spletne strani, nalaganje osebne izkaznice v čitalnik e-volitvenih kartic, preverjanje identitete volivca s PIN kodo 1, nato predložitev seznama kandidatov volilnim oddelkom, izbiro kandidata, oddajo šifriranega glasu in potrditev glasujete s PIN kodo 2. To bi bilo nazorno prikazano na naslednji sliki:

Slika št. 3: Sistem e-glasovanja v Estoniji

Vir: General Framework of Electronic Voting and Implementation thereof at National Elections in Estonia

Slika št. 4: Identifikacija volivca

Vir: General Framework of Electronic Voting and Implementation thereof at National Elections in Estonia

Seveda ima vsak sistem svoje pomanjkljivosti. V primeru Estonije je šlo za pomanjkanje papirnate sledi, ki bi se uporabljala kot rezervni sistem, in osebne izkaznice, ki je bila zasnovana tako, da je večnamenska in preprosto za ljudi, da glasujejo drug za drugega.

Prednosti in slabosti e-glasovanja v Estoniji

Prednosti:

- Znižuje stroške in obratno sorazmerno povečuje udobje
- Povečana politična aktivnost državljanov
- Povečana udeležba na volitvah

Ko govorimo o slabostih, jih lahko razdelimo v tri skupini:

- Družbeni izzivi
- Praznovanja, povezana s človekom in
  - pomanjkanje sposobnosti in veščin s tehnološkega vidika, ko volivci uporabljajo spletno glasovanje
  - varnostno tveganje - volivci se sprašujejo, ali so njihove glasovnice tajne pomanjkanje preglednosti glede obdelave glasovanja
  - nevarnost glasovanja pod vplivom drugega
  - slabost v zvezi s pomanjkanjem interneta na vseh območjih države, če je spletno glasovanje edina možnost
- Slabosti v smislu tehnologije
  - digitalni razkorak - neenakomeren dostop do interneta med različnimi socialno-demografskimi skupinami
  - možnost težav (napad, okvara) volilnega sistema ali težav z internetno povezavo
  - težave z osebnimi računalniki, ki lahko vplivajo na volilno odločitev in sistem glasovanja
  - zapleten sistem pravil zagotavljanje transparentnosti postopka
  - preventivni ukrepi proti večkratnemu glasovanju iste osebe
  - kompleksnost sistema za obdelavo podatkov

8. Intervju

V zvezi s prihodnjimi scenariji razvoja evropske demokracije sem opravil intervju z dr. Renato Petrevsko Nechkosko, profesorico na Univerzi St. Kliment Ohridski-Bitola, Severna Makedonija in podoktorski raziskovalec na Univerzi v Gentu v Belgiji.

Celoten intervju je priložen:

1. Državljeni so ključni za demokracijo, izhaja tudi iz samega pojma demokracije, kaj menite, ali se bo sodelovanje državljanov v razpravah o lokalnih in državnih vprašanjih v naslednjem obdobju povečalo zaradi vse večje digitalizacije? in sploh ali je ključnega pomena za razvoj demokracije v Evropi?
  - Seveda. Evropejci kot državljani nimamo samo kulture, ampak tudi svoj odnos do sodelovanja v procesih demokracije, sprejemanja pomembnih odločitev, idej, predlogov. Imajo tudi posebej oblikovane platforme in sisteme za njegovo izvajanje. Na vseh področjih, kot so fakultete, občine, sveti ali kakršni koli drugi organi, se to trudijo izvajati, torej, da se uporabljajo osnovna načela demokracije, da vsakdo javno in svobodno izraža svoje mnenje, da voli, da sodeluje. iskanju rešitve ali pri predlaganju idej, torej vključno, vsaka oseba ima en glas in vsi glasovi so enakopravni in enakopravni. Tako je tudi pri delu institucij, svetovalna telesa ali organi lahko dajejo predloge, vendar je odločanje še vedno kolektivno. V teh letih in v prihodnosti si Evropa prizadeva s tehnologijo za podporo in pospešitev tega procesa. Evropa deluje in bo še naprej delovala v smeri organiziranja hackathonov, tako da lahko vsi ljudje poročajo o težavah, iščejo rešitve ali priložnosti ali dajo svoje predloge (npr.: študenti lahko enostavno najdejo, katere fakultete imajo štipendije. .), nato ustvarjanje velikega število prijav, omrežij, ne glede na to, ali gre za delo, financiranje, glasovanje. Veliko je primerov, kot je delo Evropske komisije, kjer je celoten proces od predlogov idej, programov, mnenj, do izbire predstavnikov, rektorjev, dobesedno vse strukture neke družbe pri vsem skupaj sodelujejo. In to

seveda omogoča tehnologija. Ta prizadevanja so stalna in se bodo nadaljevala tudi v prihodnje, ne zato, da bi to nadomestili, ampak da bi izboljšali ta celoten proces vključevanja državljanov. Evropska demokracija gre v to smer, da poveča udeležbo državljanov.

2. Povedali smo, kako se povečuje sodelovanje državljanov v demokratičnem procesu. Toda ali bo to povečalo transparentnost in odgovornost oblasti do državljanov?
  - Da. Evropa si prizadeva za to. Konkreten primer v Belgiji, kjer državni organi poskušajo na nek način preverjati stvari, v smislu, da so v vseh državnih organih zastopani vsi narodi, vse ranljive skupine, čeprav za delovanje teh procesov ne moremo reči, da je optimiziran, gre pa v smeri povečanja transparentnosti pred javnostjo in v prihodnjem obdobju se bo delalo v smeri optimizacije demokratičnih procesov.
3. Ali obstaja možnost izvedbe e-volitev/e-referenduma v Evropi?
  - Da. Za državljane Evrope je identifikacijo mogoče izvesti na različne načine, na primer z bančnimi produkti, posebnimi številkami državljanov - edinstveno identifikacijsko številko ... Ja, seveda lahko in mislim, da že delajo na tem, z rešitev spet temelji na platformah, temelji na tehnologiji, na način, da ima vsak državljan možnost, da se originalno identificira in voli na primer, in ne zlorablja volilne pravice, s čimer povečate svojo varnost in zmanjšate stopnjo napak in goljufije med takim postopkom. Preprosto povedano, približno 60% državljanov lahko uporablja ta način dela, ostale posebne skupine pa lahko še vedno izvajajo sedanji sistem, preko odprtih kanalov za glasovanje v živo.
  - Leta 1992 so se Belgijci odločali med dvema elektronskima sistemoma glasovanja: DIGIVOTE-sistem in JITES-sistem, vsaka občina je imela pravico izbrati, kateri sistem bo uporabila. Le dan pred začetkom volitev je vodja posameznega volišča prejel po dve ovojnici, v eni je bilo edino geslo, ki pripada temu volišču, v drugi pa disk za aktiviranje avtomatov. S to kombinacijo gesla in diska je bil ustvarjen šifrirni ključ, katerega namen je bil zaščititi celovitost programske opreme in podatkov.
  - Po drugi strani pa študija v Belgiji kaže, da vrstni red predstavitve kandidatov vpliva na končne rezultate in da je za sistem značilno pomanjkanje preglednosti, kar je posledica uporabe magnetnih kartic.
4. V katero smer gre delo političnih strank?
  - No, tudi delo političnih strank gre v to smer. Njihovi programi, dejavnosti, načrti so digitalizirani. Imajo že nekaj tradicionalnih platform, se pravi, da je politična scena v Evropi precej tradicionalna, ampak predvidevam, da bo v prihodnosti tudi to področje šlo v smeri, kot vse drugo, da se bo digitaliziralo.
5. Kako migranti, ki prihajajo v Evropo, vplivajo na demokratizacijo?
  - Imajo velik vpliv. Na nek način izkoriščajo ugodnosti in ugodnosti, ki jih ponujajo evropske države. V določenih segmentih jo celo zlorablajo, obstajajo pa tudi tisti, ki ustvarjajo vrednost za državo, tako da ta vstopa v državne tokove (študentje, profesorji ...). V nekaterih situacijah tudi domače prebivalstvo ne more biti deležno določenih ugodnosti zaradi dejstva, da te ugodnosti prejemajo migranti, torej se domače prebivalstvo počuti podrejeno zaradi dajanja pravic drugim in to povzroča nezadovoljstvo med prebivalci. domače prebivalstvo.
6. Ali digitalizacija in avtomatizacija vplivata na zaposlovanje? V katero smer vas je to vodilo? V katerih sektorjih se bo to najbolj poznalo?
  - Digitalna delovna mesta bodo vse številčnejša, delovna sila projekta, posla ali začasne zaposlitve se bo nujno spreminjala in bo prevladovala v vseh sferah, kjer se uporabljajo, hibridna dela in končno tradicionalna dela. Na primer, vse pisarne,

predstavništva, ki jih je imela Evropska komisija, je zdaj nadomestila tehnologija, torej splet.

7. Nenazadnje pa je vprašanje podnebnih sprememb. V katero smer se premika boj proti podnebnim spremembam?

- Evropa bi morala videti širšo sliko sistema, planeta zemlje, kajti tudi če druge neevropske države onesnažujejo in ne revitalizirajo, bo to vplivalo tudi na evropske države. Evropejci bi morali razmišljati malo bolj globalno, saj smo vsi udeleženi pri onesnaževanju in ne bi smeli gledati samo na svoje meje, ampak bi morali v tem boju pomagati tudi drugim, saj nimajo vse države sredstev in na ta način se da izboljšati stanje. Ne samo Evropa bi morala iskati Evropo, ampak tudi okoliške države, celina. Kolektivna akcija, sistemska, a ne samo na ravni Evropske unije, ampak širše.

9. Zaključek

Kam gre evropska demokracija Ali moč prihaja iz ljudstva?

Pravzaprav, kot smo začeli, je demokracija vladavina ljudstva, vendar prihodnost temelji na preteklosti, zato pot evropske demokracije izvira iz začetkov demokracije.

Globalizacija in hiter tehnološki razvoj sama po sebi prinašata velike spremembe, vendar je težko napovedati, kakšne bodo te spremembe, ali se bodo nanašale na nediskriminacijo, ekonomijo, družbeno-socialne odnose ali politiko.

Namen prispevka je bil videti, h čemu Evropa stremi v smislu demokracije, kakšne spremembe lahko prinesejo novi trendi. Kot smo videli, se skoraj vsi strinjamo glede uporabe tehnologije, sprememb v strukturi zaposlovanja, digitalizacije in avtomatizacije tradicionalnih sektorjev, kot je proizvodnja, vse več delovnih mest pa se odpira v storitvenih in informacijskih dejavnostih. Pomemben je boj proti podnebnim spremembam, ki ga je vsekakor treba nadaljevati, tu so tudi vprašanja migracij in gibanja mladih sil v velikih središčih.

Postavlja se vprašanje, ali so države v Evropi pripravljene premikati demokracijo vzporedno z razvojem tehnologije. Digitalizacija bistveno spreminja pristope in načela uresničevanja volilne pravice, bistveno se je spremenil sam volilni postopek. Ta trend se bo razširil tudi v druge evropske države in trend razvoja še boljših volilnih sistemov se bo nadaljeval.

Dobre prakse iz Estonije in Belgije je treba razširiti tudi na druge države, tako da nadaljujemo z delom na odpravljanju pomanjkljivosti sistema, ga izboljšujemo za večjo demokratizacijo, transparentnost in digitalizacijo.

Dejstvo je, da tehnologija prodira v vse pore vsakdanjega življenja, kar moramo vsi narediti je, da se vključimo tako v proces demokratizacije kot tudi v proces digitalizacije, saj je vse odvisno od nas, demokracija kot bi rekel Lincoln je vladavina sveta. Ljudje, od ljudi in za ljudi.

Literatura

1. FIBERNET, <https://fibernet.mk/en/za-nas/>, Dostopno 16.12.2022
2. Ines Mergel, *STUDY ON THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON DEMOCRACY AND GOOD GOVERNANCE*, Strasbourg, 26 July 2021
3. Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/portal/home> ,Dostopno; 17.12.2022
4. European commission, *Technology and Democracy*, August 2020
5. Saman Shojae Chaeikar, Mazdak Zamani, Christian Sunday Chukwuekezie, Mojtaba Alizadeh, *Electronic Voting Systems for European Union Countries*
6. Electronic Voting Committee, *General Framework of Electronic Voting and Implementation thereof at National Elections in Estonia*, may 2016
7. Tomšič, Matevž (2002): *Politična stabilnost v novih demokracijah* (str. 125-135 in 221-237)
8. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, <https://www.idea.int/data-tools/question-view/742> , Dostopno; 17.12.2022
9. European Committee of the Regions, 2022, *Final report: Report of the high level group on European democracy*, Brussels
10. S. Stasavage, *The Decline and Rise of Democracy. A global history from antiquity to today* (Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2020)Ž
11. Foundation for European Progressive Studies, Edited by Maria João Rodrigues, *Our European future*, 2021, Del IV, 203-225
12. Conference on the Futur of Europe, may 2022, *Report on the final outcome*
13. European policy center, <https://www.epc.eu/en> ,Dostopno: 04.12.2022
14. Carnegie Europe, <https://carnegieeurope.eu/?lang=en>, Dostopno: 04.12.2022
15. Conference on the Future of Europe, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/conference-future-europe_en, Dostopno 12.12.2022
16. National Endowment for Democracy (NED), <https://www.ned.org/about/>, Dostop 13.12.2022
17. Council of Europe, Paulo Savaget, *Round Table on Artificial Intelligence and the Future of Democracy*, 2019
18. DIGITALEUROPE, <https://www.digitaleurope.org/policies/strongerdigitaleurope/> , Dostopno; 17.12.2022
19. e-Estonia, <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/e-democracy/>, Dostopno; 25.12.2022
20. e-Estonia, <https://digiexpo.e-estonia.com/e-governance/e-democracy-and-open-data/e-election-system/> , Dostopno; 25.12.2022

Petra Polajnar:

VPLIV PROPAGANDE NA DEMOKRACIJO PREKO MEDIJEV V EVROPI

1. Uvod

Demokracija je politični sistem v katerem ima ljudstvo najvišjo oblast oz. kot je bilo omenjeno na predavanju, gre za demokratičen režim, »vladavino ljudstva«, v kateri se oblast izvaja na podlagi podpore večine državljanov (Etzioni-Halevy). Tako demokracija zahteva zagotovitev tistih političnih svoboščin, ki so nujne za oblikovanje svobodne volje ljudstva, torej je tu pomembno načelo pravne varnosti, svoboda govora, združevanja, svoboda tiska. In neglede na to, da začetki demokracijo segajo nepredstavljivo daleč v našo zgodovino se zdi, da jo imamo ves čas na preizkušnji in vprašanje je, bo obstala ali propadla. Z nalogo se bomo usmerili na propagando in medije. Pogledali si bomo, kako je v 20. stoletju kombinacija teh dveh akterjev »rušila« demokracijo in na kakšen način jo danes. Ostali bomo na evropskih tleh, tudi domačih. Skušali bomo ugotoviti ali smo se iz zgodovine naučili prepoznati vzorce »rahljanja« demokracije, vplive in načine sporočanja skozi medije, ki služijo kot »orožje« tistim elitnim skupinam, ki o vsem, kar je demokratično, niti ne razmišljajo, čeprav sami tega ne priznavajo, saj imajo v ozadju višji namen. So pa ti isti akterji neverjetni strokovnjaki propagandne mašinerije, žal govorimo o negativnem prizvoku, čeprav obstaja tudi dobra, pozitivna propaganda. A za slednjo se nam ni potrebno bati, da bi nam skrhala temelje demokracije in ogrozila našo svobodo. Za nas je pomembna prepoznava tiste propagande, ki bi ji lahko podlegli še preden bi se zavedali, da smo bili zapeljani in izkoriščeni ter smo tudi sami prispevali h koncu vsega demokratičnega. Tega, pa si ne želimo.

2. Teoretska izodišča – opredelitev pojmov

Nalogo začnemo pri definiranju pomembnejših pojmov, ki nam bodo vodilo skozi celotno nalogo.

2.1 Kaj je propaganda?

Definicij na temo propagande najdemo veliko, razprav o njej še več. In slednje sovpadajo z njenim pridobivanjem na političnem pomenu, kar lahko govorimo za prvo polovico 20. stoletja. Začenjamo s propagandno definicijo Smith, Lasswell in Casey (1946), ki propagando opisujejo kot »obliko množičnega komuniciranja, ki z uporabo prepričevalnega govora vpliva na vedenje množic.« (Smith, Lasswell in Casey 1946 citirano v Švegl, 15)

Po Vregu (1992, 2000) gre za »obliko komuniciranja, s katero komunikatorji ali skupine zavestno, namensko, načrtovano in organizirano oblikujejo propagandne projekte in sporočila

(simbole), s katerimi oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vplivajo na spremembo njihovih stališč.« (Vreg 1992 citirano v Lenarčič 2016, 875)

Ellula (1975) zasledimo v snoveh povezane s propagando dokaj pogosto, med njegovimi izjavami med drugim omenja, da je »obstoj družbenih mitov in ideologij nujen za zavoj propagande.« (Ellul 1975 citirano v Leskovšek 2005, 5)

V nadaljevanju Welch (2016) opisuje, da je propaganda danes učinkovitejša, če je »sporočilo v skladu z obstoječimi mnenji in prepričanji«, saj velja splošno razširjeno prepričanje, da propaganda ne pomeni nič drugega, kot umetnost prepričevanja, ki pa ga opisuje kot omejen in podrejen cilj in kot napačno prepričanje, da je sestavljena zgolj z laži. Trdi, da deluje na več ravneh resnice, od »čiste laži do polresnice do resnice izven konteksta«, med drugo svetovno vojno naj bi to označevali kot »resnica in nič drugega kot resnica.« (Welch 2016) Jowett in O'Donnell (2012) *propagando definirata kot »nameren, sistematičen poskus oblikovanja percepcij, manipuliranja s spoznanji in usmerjanja vedenja, s katerim se doseže odziv, ki spodbuja želeni namen propagandista.«* (Jowett in O'Donnell 2012, 7)

Povzeto po SSKJ pa je propaganda »načrtno razširjenje, pojasnjevanje političnih, nazorskih idej z namenom, da se uresničijo« ter navadno slabšalno, da gre za »namerno prikrivanje česa z namenom, da se politično, ideološko vpliva.« (SSKJ 2023) Horz (2021) omenja, da »še vedno ostaja nejasno, kaj točno je njena vsebina in kaj so njene značilnosti.« (Horz 2021 citirano v Likar 2022) In morda za konec še o cilju; »svoj cilj propaganda doseže, ko se ji ciljna publika podredi, torej ko se ji preda in ji neporočeno služi«, (Splichal 1984, 23) kar pomeni, da mora propagandist »zbrati oz. dobro poznati svoje ciljne naslovnike«, saj le tako lahko doseže točno določeno in želeno reakcijo naslovnika. (Jowett in O'Donnell 2012, 9-10)

2.2 Propaganda skozi medije

Pri študiju propagande Corse (2017) omenja preučevanje »otipljivih predmetov in sporočil, ki ga le-ti poskušajo prenesti ciljnemu občinstvu«. (Corse 2017) S tem je mislil na materialno propagando kot so filmi, radijske oddaje, letaki, časopisi, plakati. Medtem, ko je danes propaganda *iz tradicionalnih medijev naredila preskok še na socialna omrežja* (Likar 2022), Facebook, TikTok, Twitter,.. *Pogosto pa se propaganda pojavlja tudi v osebnih pogovorih, od »ust do ust«, v tem primeru govorimo o nematerialni propagandi. Vendar razen na podlagi sklepanj in posrednih dokazov, o njej obstaja zelo malo dokazov, ni pa jo mogoče prezreti. Zato obstaja dilema med zgodovinarji, katera oblika je vplivnejša, osebni stik, ali otipljiv medij in nagiba se k osebnemu stiku, saj večina ljudi pogovor ne dojema kot propagando. Na tej točki bi kot primer od »ust do ust« omenili zadnje predsedniške volitve v Sloveniji, ko so sicer tudi pod vplivi medijev, v medsebojnih pogovorih koga voliti, ljudje, pri predsedniškem kandidatu dr. Anžetu Logarju radi komentirali, da bi ga volili, če ne bi prihajal iz »Janševe stranke« in na drugi strani pri kandidatki Nataši Pirc Musarjevi, da je žena »tajkuna«. Uporaba družbenih medijev bi lahko bila v sivem območju (otipljivo kot sledljivo), kot tudi »učinkovit digitalni nadomestek za osebne pogovore«. Ker je pojav še relativno nov, so potrebne nadaljnje študije.* (Corse 2017)

2.3 Tipi propagande

Glede na to, da smo z uporabo družbenih medijev omenili možnost sivega območja, si v nadaljevanju pogledamo tipe propagand, ki jih Šiber (1992,) ločuje po resničnosti informacij in odnosu do vira. Razdeljena je v tri sklope;

- * črna propagando; temelji na izmišljenih in prikrojenih informacijah, uporablja vse mogoče prevare, laži in iluzije. Ne izbira sredstev za doseg cilja, gre za manipulacijo z dejstvi. Vir informacij je skrit. Ta tip povezujemo z nacizmom, z drugo svetovno vojno.
- * siva propaganda; uporablja resnične podatke, ki jih prilagaja glede na njen namen in javnost. Dobre informacije poudari, neprijetne zamolči. Vire in izvor informacij je težko preveriti, resničnost podatkov je le delna.
- * bela propaganda; temelji na resničnih informacijah, vir je poznan in se ga zlahka identificira, njen namen je ustvariti zaupanje v »nekaj«, kredibilnost. (Šiber 1992, 14-16)

2.4 Kako deluje propaganda

Omenili smo, da svoj cilj propaganda doseže, ko se ji ciljna publika podredi, preda in ji neporočeno služi. Kako izvirne so bile nekatere propagande 20. stoletja na Evropskih tleh, si bomo pogledali kasneje skozi zgodovino najodmevnejših propagand. Kar nas zanima je propagandni model, kot ga opisujejo nekateri avtorji in na kakšen način je njegovo delovanje povezano s procesi spodjedanja demokracije.

Da propaganda lahko deluje in je učinkovita, se je potrebno fokusirati na množico sistemskih in strukturnih mehanizmov, ki delujejo v družbi. Herman in Chomsky (2002) sta opozorila na obstoj »sistemskih pristranskosti, ki ga v procesu izbire in interpretacije novic usklajujejo medijske, politične in gospodarske elite.« (citirano v Hrvatin B. in Petković 2022, 12) Pri tem je mišljen dotok oglaševalskega denarja v medije pod določenimi pogoji, ki veljajo med mediji in njihovimi financerji, da se o določenih temah govori ali pa ne govori. Danes v medijih v raznih oddajah velikokrat tudi slišimo, kako se izvor takšnega vira financiranja ne more izslediti.

Mastnak (2015) govori o propagandnem medijskem sistemu, ki temelji na depolitizaciji ljudstva oz. se mu omogoči vstop v politiko le pod nadzorovanimi in omejenimi političnimi pogoji, pri čemer »ljudstvo govori tisto, kar oblast misli in na koncu tudi dela.« (Mastnak 2015 citirano v Hrvatin B. in Petković 2022, 13) S takšnimi pristopi pa je politični eliti dokaj lahko upravljati s celotnim korporativnim sistemom, s širjenjem ključnih propagandnih sporočil in hkrati »onemogočanjem nastajanja opozicijskih mnenjskih kanalov.« (Hrvatin B. in Petković 2022, 13) Zelo sporno je, ko se v delovanje medijev pričinja pretakati javni denar, takšni mediji na koncu služijo zgolj točno določenim lastnikom in njihovim interesom, z namenom, da si utrdijo svoj pozicijski položaj na oblasti in obratno, z onemogočanjem opozicije (npr. nekaj dobro poznanih voditeljev držav, ki deluje po tem sistemu; *Orbán*, *Lukašenko*, *Erdoğan*,..). Propagandna organizacija mora imeti močno vodstvo z jasno hierarhično strukturo. Ta propagandna organizacija kontinuirano ter dosledno podaja sporočila z vnaprej določeno temeljno vsebino. Na voljo ima širok izbor medijev prek katerih posreduje propagandna sporočila.

Naprej določene temeljne vsebine so se posluževali vsi totalitarni režimi; fašizem, komunizem, nacizem.

2.5 Zgodovina nekaterih najodmevnejših propagand 20. stoletja

Demokracija na evropskih tleh v 20. stoletju je podlegla fašizmu, nacizmu in komunizmu. In kljub temu, da je doživela tri ključne demokratične prelomnice; leta 1918 po prvi svetovni vojni, leta 1945 po koncu druge svetovne vojne in leta 1989 po padcu komunizma, je mnogim od demokracij spodletelo še po teh ključnih momentih. (Snyder 2017, 10-13) Kar nas zanima je, kako, na kakšen način in v kakšni meri je propaganda v omenjenih obdobjih pripomogla k razkroju demokratične družbe. Smo danes zaradi vsega znanega iz tega obdobja sposobnejši pravočasne zaznave vzorcev (simbolov), ki bi nas lahko vrnili nazaj v zgodovino, v obdobja padcev demokracije.

Moderna doba propagande, se je začela med prvo svetovno vojno, kot omenja Goebel (2016), so bila leta 1914 – 1918 prelomna. Propaganda je prežemala tako javno kot zasebno življenje in je postala osrednja tema vojnih prizadevanj. Le-ta je izšla iz civilne družbe in ni bila sprožena s strani države oz. njenih podrejenih organizacij. Kot primer je opisan postavljanje vojnih mejnikov v Avstriji in Nemčiji s strani navadnih ljudi (op. lokalnih skupnosti) in postavljanjem lesenih objektov oz. vojnih znamenj, ki so simbolizirali »železno voljo lokalne skupnosti«, da se vojaški pohodi izpeljejo do konca. Sami plakati pa so bili že tako dodelani s strani oglaševalcev, da so zlahka izkoristili javno oblast, ki je prišla s podporo vojni. Akademiki so v tem obdobju sodelovali v propagandni vojni ali s pisanjem domoljubnih brošur ali z javnim predavanjem. (Goebel 2016)

Svojo »politično konotacijo« naj bi propaganda dobila po mnenju Vrega (2000), zaradi dogodkov v obdobju francoske buržoazne revolucije, ko so jakobinci uporabili propagando za bojevanje proti političnim nasprotnikom, ki se je kasneje utrdila v obdobju oktobrske revolucije v Rusiji (Lenin) ter v obdobju druge svetovne vojne (Hitler, Goebbels, Stalin) in tako je še danes.« (citirano v Lenarčič 2016, 875) Namen (politične) propagande je ustvarjanje »učinkovitih gesel, informacij, ki so zmanipulirane in ki se jih ponavlja dokler jih ljudje ne ponotranjijo in pričnejo dojemati kot resnične.« (Lenarčič 2016, 876) So pa ti nameni bili v danih zgodovinskih okoliščinah zelo različni. Propaganda se je ves čas razvijala in prilagajala trenutnim družbenim situacijam vse z namenom, da javnost sprejme ideologijo propagandistov. *Žal ne moremo mimo vsaj treh entitet, ki so močno krojile zgodovino 20. stoletja, vse pa uporabile propagando na najbolj efektiven način, ki je marsikomu ob njenem raziskovanju še danes nedoumljiva, do kot vse lahko seže človeška domišljija ali tiranija.*

2.5.1 Fašizem

Kot opisuje Johnson (2021), gre pri fašizmu za totalitarni, nacionalistični in militaristični družbenopolitični sistem, ki se je v »Italiji pojavil leta 1921 pod vodstvom Benita Mussolinija in je svoj vrhunec dosegel leta 1945 s koncem druge svetovne vojne«. Omenjamo ga, ker je ena od njegovih prepoznavnosti in značilnosti nadzor nad mediji in izobraževalnimi ustanovami. O tem, kaj se bo distribuiralo ali cenzuriralo, naj bi bilo nadzorovano s strani države. Pomembno je promoviranje vrednot fašizma, kar pa pomeni, da je fašizem v veliki meri odvisen od učinkovite propagande. (Johnson 2021) Med glavna propagandna sredstva takratnega obdobja uvrščamo radio in tiskani medij (časopise). (Lenarčič 2016, 887) Propaganda je bila ključna za pridobivanje in ohranjanje oblasti Mussolinija ter njegove stranke (PNF).

Na tej točki omenjamo pravila propagandnega sporočanja po Domenachu (1968), ki jih je Vreg (2000) prevedel v slovenščino. Pravila, kot so »poenostavljene argumentacije in všečnega

besedila«, ki se nanašajo na politične programe fašistične stranke. Enako velja za gesla, slogane, parole, s katerimi skušajo prepričati, da se dogaja nekaj pomembnega, kot primer »povzdigovanje naroda nad posamezniki, očiščenje kapitalističnega sistema.« (Lenarčič 2016, 879, 881) Pravilo »*enotnega sovražnika*«, ideološki sovražnik, ideološka izključitev; pri nacionalni entiteti primer izključitve Slovencev, Avstrije,.. primer izključitve pri politični entiteti; komunizma, demokracije, svobodnega ljudstva,.. Pravilo »*povečevanja, popačenja, pretiravanja*«; primeri uporabe dezinformacij, polresnic kot primer »ljudstvo si želi močne vlade, ker hoče ubogati«. Pri pravilo »*orkestriranja*« gre za nenehno ponavljanje enakih tem, ki so si podobne, sinhronizirane in to ves čas preko različnih kanalov (npr. fašizem, italijanski narod,..). Pravilo »*kohezivnosti*« temelji na kolektivnem vedenju in na političnem agitiranju vedno novih sledilcev. Pri pravilu »*transfuzije*« gre za povzemanje obstoječih mitov in znano nam je, da je fašizem znan po močni uporabi »zgodovinske mitologije, vključevanju mitov in legend«. In kot zadnje omenjamo pravilo »*protipropagande*«, katere glavni cilj je odkriti strategijo in izničenje nasprotnikove propagande. (Lenarčič 2016, 881-886)

2.5.2 *Nacizem*

Koliko besed, prelitega črnila na papir in koliko dokumentarnega gradiva je že bilo narejenega na to temo. Pa vendar pisanje o nacizmu, kot o najodmevnejši propagandi 20. stoletja terja vedno znova nov izziv in srhljivo soočenje z eno najbolj zamajanih demokracij.

Nacizem oz. **nacionalsocializem**, je bilo imenovano **politično in socialno gibanje v Nemčiji med letoma 1933 in 1945**. Nacionalistična delavska stranka v Nemčiji (NSDAP) pod vodstvom Adolfa Hitlerja je po prvi svetovni vojni nacionalizem uporabljala kot svojo ideologijo, ki je »kasneje postala politični sistem Tretjega rajha« vse do konca druge svetovne vojne. Zanj je bilo značilno; »antisemitizem, (Blut - und - Boden - kri in zemlja), rasizem, nemški nacionalizem in antikomunizem.« (Wikipedija 2022)

Vse značilnosti nacizma Hitler zapiše v svoji knjigi *Mein Kampf* (Moj boj), ki postane nekakšen »evangelij« in intenzivna smernica Nacistične stranke. Nacizem je bil enopartijski politični sistem (op. dovoljena samo ena politična stranka), ostale stranke so onemogočili. Posebno grob odnos so imeli do komunistične stranke, ki so jo razpustili, voditelje in aktiviste pa pobili ali pa odpeljali v taborišča. To je bila prva čistka po letu 1933, ko so prevzeli oblast. Niso pa obračunavali samo s političnimi nasprotniki; s svojo grobo in s strahom prepojeno propagando so se lotili najprej Judov, za katere so izdali več rasnih zakonov, ki so jim počasi jemali vse državljanske pravice. Njihova dodelana propaganda se je ukvarjala in bedela nad vso nemško družbo. Lotili so se tudi intelektualcev in religije. (Expresiones 2023)

Idejni vodja nemske fašistične ideologije je bil Alfred Rosenberg (op. velik antisemitiz). Imel je velik vpliv na Hitlerja, le ta pa ga je cenil in mu zaupal. To se je poznalo na Hitlerjevih govorih (npr. Judi, ki so prinesli boljše življenje v Sovjetsko zvezo, želijo to prinesiti v Nemčijo; Rdeča zvezda, simbol Sovjetske zveze naj bi bila enakovredna Davidovi zvezdi,..; Nemški narod pa naj izbira ali bo živel pod to zvezdo ali pod nacionalistično svastiko..; ..Judi in nacisti ne morejo hkrati živeti v Nemčiji). (Wittman in Kinney 2016, 95-99)

Rosenberg (op. znan po izginulem dnevniku na nürnberških procesih), je pisal svoj dnevnik 10 let. V njem je zajel vse podrobnosti sestankov, pogovorih s Hitlerjem,.. Izdajal je tednik, v katerem je na prvem mestu vedno sejal zlobo do Judov, ki je bila svojevrstna propaganda proti Judom, Hitlerjeve govore, pa tudi napovedi strankarskih dogodkov (npr. opis »kdaj in kje se

bodo borili jutri,..). Prodaja tednika se je večala z nižanjem intelektualne ravni pisanja. (Wittman in Kinney 2016, 18, 95-99)

Tako je nacionalizem ustvaril totalitarno državo in odpravil demokratično pravno državo. Poskusi demokratičnih sil po Evropi, da bi obrzdali nacizem, niso uspeli. Ko so se evropske velesile soočile s Hitlerjevimi zunaj političnimi zahtevami, so mu iz nemoči in političnih računov popuščale (münchenski sporazum). Program nad Judi, pa se je le še stopnjeval z vnaprej zrežirano propagando. Rosenberg je v svojem dnevniku zapisal, kako je potekal eden od sestankov in s kakšnim govorom je Hitler prepričeval svoje najožje sodelavce »Judi so povzročili 2. svetovno vojno in uničenje, zato bodo občutili njene trpke posledice.« (Wittman in Kinney 2016, 96) Ob tem, da niso nikoli govorili o iztrebljanju, temveč vedno le o evakuaciji. Propaganda pa je delala naprej na tiskanih medijih in kinu. Predvajali so filme z jasno vsebino, ki jo je odobril propagandni minister in smrtonosni funkcionar ter genialni manipulant množic, Goebbels. V tem kolesju se je znašla tudi mlada igralka Leni Riefenstahl, ki se je kasneje posvetila kameram in snemanju. Posnela je najboljši propagandni film *Moč volje* (op. prikaz Hitlerja), ki pa je še danes prepovedan. (Bach 2013, prav tam) Še eno delo moramo omeniti, ki je pomembno vplivalo na nacistične poglede, kar se tiče Rase. To je bil Mit dvajsetega stoletja, delo Rosenberga, na katerega je bil zelo ponosen; nanj je gledal kot na svoja filozofska razmišljanja o umetnosti in religiji in o nekonvencionalnih pogledih na zgodovino in raso. Vsi, od poslovnežev do učiteljev, državnih uslužbencev do otrok v šolah, so bili izpostavljeni tej doktrini, saj so proučevali pomen rasne čistosti. (Wittman in Kinney 2016, 131-134) Nemška družba pa je bila ves čas izpostavljena Rosenbergovim radikalnim pogledom. Tudi Himmler, kot vodja SS, je s svojo propagando služili rajhu do tragičnega konca. Sanje o tisočletnem rajhu so se hitro razblinile, ko so izgubili vojno. Toda zapisali so se v zgodovino, kot uničevalci demokracije z vsemi njenimi segmenti.

V nadaljevanju na kratko porazdelimo nacistične oblike propagandnega sporočanja po Domenachu (1968), prevedeno Vreg (2000), na primerih: Pravilo »*poenostavljanje*«; Hitlerjevi govori, arogantno sporočanje,.. slogani – »mi smo najboljši,..«, parole – pisanje časopisov z vedno ena in isto vsebino s sovražnostjo,.. Pravilo »*enotni sovražnika*«; antisemitizem, večvredna Arijska rasa,.. Pravilo »*povečevanja, popačenja, pretiravanja*«; neresnice, laži o Judih, izkrivljene informacije o dosežkih nemškega naroda (znanstveni, politični, družbeni).. Pravilo »*orkestriranja*«; nenehni napadi na Jude (op. da so lažni, umazani, nesposobni, goljufi, .., ki so krivi za vse, kar se je slabega zgodilo na tem svetu). Pravilo »*kohezivnosti*«; povečevanje nemške Arijske rase, nemškega jezika,.. v ta namen priredili tudi vsebino pravljic po velikem nemškem Rajhu (op. krepak, vzoren,..) Pravilo »*transfuzije*«; omenjeno v besedilu Miti 20. stoletja – cela propaganda, ki zajema vse nemške sloje – kompletan narod prepojen z mitom, da bodo vladali 1000 let,.. in na koncu pravilo »*protipropagande*«; primer, ko so napadali nasprotnike političnih strank, napad na intelektualce,.. zažiganje knjig, prišli v nasprotje z Vatikanom (zagovarjanje poganskih simbolov – Himmler); protipropaganda proti Rusom, boljševikom, rdeča zvezda enaka Davidovi zvezdi,.. in še bi lahko naštevali.

2.5.3 Komunizem

Komunizem je teoretičen in politični model ekonomske ureditve, po katerem je lastnina družbena last. Zasebne lastnine ni in družbenih razredov prav tako ne. Vsak posameznik dela za dobro skupnosti. Ideja komunizma se je porodila že v Antiki. Toda znanstveno teoretično osnovo je dobil šele z delom Karla Marxa in Friedricha Engelsa. Njuno najbolj odmevno delo je bil *Kapital*. (Marx 1850) Po zmagi boljševikov leta 1917 v Rusiji, ti so z oktobrsko revolucijo

prevzeli oblast, so po svetu začele nastajati komunistične stranke. Komunistične stranke so širile ideje kapitalizma med delavci in izobraženci. Znana je njihova internacionala »Proletarci vseh dežel združite se«. Po 2. svetovni vojni, so komunistične partije prevzele oblast v večini evropskih in azijskih državah (Češka, Poljska, Vietnam, Kambodža, Kitajska, S. Koreja,..). Toda to so bile večinoma revne države, ki so skušale po sovjetskem modelu na silo uveljaviti vizijo komunizma (stalinizem, kulturna revolucija na Kitajskem, komunizem pod Stalinom, Kambodža z Rdečimi Kmeri, Romunija pod Ceausescu, ..). Do konca 20. stoletja je ta ideja in model komunizma, doživela polom. Večina komunističnih režimov v Evropi je razpadla. Na začetku 21. stoletja se je komunistična vladavina obdržala le na Kitajskem, v S. Koreji in na Kuba. Komunizem v teh državah pa so močno kritizirali njegovi nasprotniki, ki pa jih ni bilo malo (npr. Amerika in Evropa). Amerika si je vzela komunizem za svojega razrednega sovražnika št. 1. Bali so se komunistov in njihovih idej. Tako je bil komunizem v Ameriki uporabljen kot politična propaganda. Dejanja vlad komunističnih držav so bila ostro kritizirana od antikomunistov, desničarskih kritikov, ki se niso mogli strinjati z dejstvi, da politična desnica ne more več vladati. Kritični so bili tudi zgodovinarji, učenjaki in demokratični socialisti. Glavne značilnosti kritikov komunizma so bile, da vladavina komunizma vodi v totalitarizem, politično represijo, omejevanje človekovih pravic, slaba gospodarska uspešnost ter kulturno in umetniško cenzuro. (Wikipedija 2023)

Propaganda v komunizmu je bila dobro zastavljena in izpeljana. Komunizem je bil enopartijski birokratski sistem, kot stranka je obstajal samo komunistična partija, ostalih strank ni bilo. Tržnega gospodarstva ni bilo, vse je dobila partija – celica, ki je načrtovala plansko gospodarstvo, tako je bil skoncentriran center moči v tej celici partiji. O liberalnem tržnem gospodarstvu se ni govorilo. V Jugoslaviji so se v 70. letih pojavili oporečniki sistema, ki so kritizirali tako partijo kot plansko gospodarstvo. Zagovarjali so tržno gospodarstvo in pa večstrankarski sistem, kar pa ni bilo možno za tisti čas. To so bili Đilas v Srbiji, za njega se je zanimal zahodni tisk, potem Kidrič v Sloveniji, pa tudi Pučnik.

Kapitalizem je bil komunizmu skoraj vedno kritiziran tako, da je bil to sovražnik za partijo št. 1. Vse kar je bilo slabo je prihajalo od zahoda. Tudi filmi, glasba,.. Propaganda je povečevala dosežke delavcev (delavskega razreda), ki mu je sitem prvi v zgodovini dal dostojanstvo (delu čast in oblast). Ti dosežki so bili zapisani v raznih glasilih, časopisih in pa vedno povedani ob kaki proslavi npr. na 1. maj, praznik dela, ki je bil praviloma prepreden s parolami z delovnimi zmagami. O slabostih in slabem poslovanju, neuspehih, se »na glas« ni nikoli govorilo. Prišla pa so 80. leta in komunizem, kot smo ga poznali, je razpadel v vseh evropskih deželah, vključno z Jugoslavijo. Temu je pripomogel tudi razpad Sovjetske zveze. Vstopilo se je v novo ekonomsko stvarnost, ki se ji pravi kapitalizem. Doletela nas je tranzicija, divja privatizacija družbenih podjetij. Vse se je poceni razprodalo, veliko delavcev je bilo brezposelnih, pojavila se je splošna socialna kriza, revščina. Tako delavcu, nekoč opevanemu proletariatu, ni ostalo nič dobrega. Naj tu omenimo, da je kritika komunizma upravičena, ko gre za svobodo govora in množična zborovanja. V komunizmu protestirati ni bilo dovoljeno. Ni se smelo kritizirati oblasti, partije in pa vrhovnega poglavarja kot osebnosti (npr. Tita). Izvajala se je tudi cenzura (npr. pri kulturno umetniških delih). V komunizmu demokracije kot take, ki jo poznamo danes, niso poznali. Prepovedani so bili verski obredi (npr. božič, velika noč,..), poudarjeni so bili partijski dosežki. Ostro se je obračunavalo tudi s političnimi nasprotniki, saj so jih obravnavali kot »sovražnika ljudstva«. Mediji, kot so televizija, film (npr. izpostavljen filmski Obzornik v kinu), ki je poročal o tem, kaj se je dogajalo v državi in po svetu. (Pirjevec 2011; Wikipedija 2022). Pisano tudi po spominih živečih iz tega obdobja.

V nadaljevanju na kratko porazdelimo komunistične oblike propagandnega sporočanja po Domenachu (1968), prevedeno Vreg (2000), na primerih: Primer »poenostavljanja«; partija je imela jasna navodila, kako komunicirati in manipulirati z množicami (parole; Mi smo Titovi, Tito je naš, otroci so naše največje bogastvo, tujega nočemo svojega ne damo, delu čast in oblast,..). Pravilo »enotnega sovražnika«; zahod, ki je bil tudi razredni sovražnik partije,.. Pravilo »povečevanja, pretiravanja«; partija je povečevala delavski razred, njegove dosežke, prezirala pa intelektualce in njihove napredne ideje (in umetnike),.. Pravilo »orkestriranja«; poročila, vedno o dosegu izjemnih dosežkov delavcev in športnikov, kulturnikov (op. slednjim po predhodni odobritvi del). Pravilo »kohezije«; partija je novačila nove ljudi, jih združevala – vabila vse sloje, temeljito je delala na lojalnosti izobraženih. Pravilo »transfuzije«; vedno ponavljanje dosežkov,.. in še zadnje pravilo »protipropaganda«; bila je zelo močna v Jugoslaviji, kritiziral nas je Zahod in Rusija.

2.6 Regulatorji politične propagande

V okviru Evropske unije imamo od marca 2015 ustanovljeno delovno skupino East StratCom z namenom zoperstavljanja kampanjam dezinformiranja. Delovna skupina se s službami Komisije osredotoča na krepitev celotnega medijskega okolja v vzhodnem delu EU vključno z zagotavljanjem podpore svobodi medijev in krepitev njihove neodvisnosti. V letu 2016 smo dobili program za boj proti hibridnim grožnjam. V letu 2018 dobimo samoregulativna orodja za boj proti dezinformacijam na spletu, kot tudi vseevropski kodeks ravnanja proti dezinformacijam, podporo neodvisnim mrežam preverjevalcev dejstev in orodja za spodbujanje kakovostnega novinarstva, katerega so podpisali Google, Facebook, Twitter in Mozilla, strokovna združenja, ki zastopajo spletne platforme, oglaševalsko industrijo in oglaševalce. East StratCom samo v letu 2019 razkrije preko 4000 primerov dezinformacijskih kampanj, ki izrabljajo za svoje zastavljene cilje zelo različne tematike. (European Commission 2018)

V EU se zavedajo, da se metode sovražne propagande ves čas spreminjajo. Fotyga (2019) v intervjuju omenja, da sta »svoboda govora in medijska pluralnost osrednji del trdne, demokratične družbe in kot taki najboljše orožje v boju proti dezinformacijam in sovražni propagandi.« Poudarja se pomen zdravega pluralnega medijskega trga in transparentnost lastništva medijev. Kot največjo skrb se izpostavlja spletna družbena omrežja. (Evropski parlament 2019)

V Sloveniji smo imeli v letu 2022 formirano Preiskovalna komisija o ugotavljanju politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi domnevnega nezakonitega financiranja političnih strank in strankarske politične propagande v medijih pred in med volitvami poslancev v Državni zbor s finančnimi sredstvi podjetij v državni lasti, državnih institucij ter subjektov iz tujine.

(Uradni list RS 2022, 6652) Sicer podlago o uporabi politične propagande najdemo v Zakonu o volilni in referendumski kampanji. (Uradni list RS, št. 41/07, 103/07 – ZPolS-D, 11/11, 28/11 – odl. US in 98/13)

3. Empirični del naloge

V teoretičnem delu smo pridobivali znanja na področju nekaterih večjih propagand 20. stoletja, še zdaleč ne o vseh, ki so se po svetu odvijale in vemo, da s koncem stoletja niso kar »izginile«. Nekoliko so se preoblikovale, prilagodile današnji družbi, zašle na splet, o čemer prej ni bilo govora, pa vendar so močno prisotne med nami in dobro je, da smo na to pozorni. V empiričnem delu preidemo na sedanost. Na prepoznavanje propagande doma in na evropskih tleh ter na njen vpliv na demokracijo skozi medije.

3.3 Namen in cilji raziskave

Naš osnovni namen raziskovalne naloge je ugotoviti, kakšno je poznavanje politične propagande, lastništva medijev, oblike medijev, na katerih se zaznavajo sistematična širjenja propagande. Poznavanje izvora financiranja propagande oz. dotok oglaševalskega denarja v medije. Zanimalo nas bo katere propagande so bile zaznane doma in na evropskih tleh. Predvsem pa nas zanimajo mnenja anketirancev ali danes prepoznamo »vzorice« rahljanja demokracije in, če politična propaganda danes lahko »ogrozi« demokracijo doma in na evropskih tleh. In slednje je tudi naš raziskovalni cilj.

3.4 Raziskovalna vprašanja

Atenska demokracija ni preživela. Demokracije v 20. stoletju so omenjeno podlegle fašizmu, nacizmu in komunizmu. Kakšno mnenje prevladuje v današnjem času, kar se tiče vpliva politične propagande skozi medije na demokracijo v Sloveniji in na Evropskih tleh. Raziskovalni vprašanja, ki smo si ju zastavili;

R1: Prepoznamo vzorcev »rahljanja« demokracije v Sloveniji in na evropskih tleh, na podlagi pretekle zgodovine.

R2: Lahko politična propaganda danes »ogrozi« demokracijo v Sloveniji in na Evropskih tleh skozi medije.

3.5 Opis metodološkega pristopa

Podatke o vplivu propagande na demokracijo preko medijev, smo pridobili s pomočjo anonimnega anketnega spletnega vprašalnika, ki smo ga izdelali v aplikaciji 1KA in ga v reševanje razposlali tistim polnoletnim posameznikom, za katere smo bili prepričani, da bodo kar najbolje odgovorili zahtevam raziskovalnega vprašanja. V spremnem nagovoru v mailu smo jih seznanili z namenom raziskave in jih zaprosili za sodelovanje ter pomoč pri nadaljnjem razpošiljanju vprašalnika, saj smo si želeli pridobiti kar največjo udeležbo pri njegovem izpolnjevanju.

Vprašalnik je bil sestavljen iz 14 vprašanj. Prva štiri vprašanja so se v večini nanašala na v nalogi omenjene avtorje propagandnih citatov (op. tudi v pomoč pri poznavanju propagande). V nadaljevanju nas je v naslednjih štirih vprašanjih zanimalo poznavanje lastništva medijev, oblike medijev, na katerih se zaznavajo sistematična širjenja propagande, izvor financiranja propagande in kaj največkrat naredijo ob poročanju medijev (op. radio, TV), ki sistematično širijo sovražno propagando. V nadaljnjih dveh vprašanjih smo jih prosili za navedbo večjih zaznavnih propagand v Sloveniji in na Evropskih tleh; za zadnje pol leta, za leto nazaj in za dve ali več let nazaj. Zadnji dve bistveni vprašanja sta se nanašala na prepoznavanje vzorcev »rahljanja« demokracije na podlagi pretekle in nam poznane zgodovine ter, če menijo, da bi

politična propaganda skozi medije danes lahko »ogrozila« našo demokracijo. V obeh vprašanjih nas je zanimalo tako za Slovenijo kot Evropo nasploh. Vmes so bila vprašanja z možnostjo komentiranja in dodajanja.

3.6 Predstavitev rezultatov ankete ter interpretacija podatkov

Spletna anketa je potekla med 21. 1. – 25. 1. 2023 (z zadnjim vnosom). Od skupno 33, jih je anketo končalo 29 (op. 4 od 33 so bile s statusom; delno izpolnjenih).

Prva tri vprašanja so se omenjeno nanašala na definicije poznanih avtorjev Smith, Lasswell in Casey (1946), Jowett in O'Donnell (2012) in Splichala (1984); anketiranci so se v tem delu opredeljevali ali se strinjajo z definicijami, se ne strinjajo oz. ostalo.

Rezultati celotne ankete so bili sledeči.

Q1 Propaganda v obliki množičnega komuniciranja, ki z uporabo prepričevalnega govora vpliva na vedenje množic.

R: 24 se jih je popolnoma strinjalo, 8 se jih ne strinjala, 1 navaja kot drugo

Q2 Propaganda je nameren, sistematičen poskus oblikovanja percepcij, manipuliranja s spoznanji in usmerjanja vedenja, s katerimi se doseže odziv, ki spodbuja želeni namen propagandista.

R: 30 se jih je popolnoma strinjalo, 1 se ni strinjal, 2 sta navedla kot drugo

Q3 Svoj cilj propaganda doseže, ko se ji ciljna publika podredi, torej ko se ji preda in ji neoporečno služi.

R: 25 se jih je popolnoma strinjalo, 6 se jih ni strinjalo, 2 navajata kot drugo

Q4 Ni vsa propaganda slaba.

R: 29 se jih je popolnoma strinjalo, 1 se ni strinjal, 3 navajajo kot drugo

Q5 Prepoznam medije; katerih lastniki so;

	Podvprašanja	vedno	nikoli	Delno	ostalo	Skupaj od 33 enot odgovorilo
Q5a	vladajoče politične stranke oz. druge politične stranke	12	2	16	2	32
Q5b	organi državne ali lokalne oblasti	11	2	18	1	32
Q5c	podjetniki ali tajkuni, ki so člani političnih strank	7	4	19	2	32
Q5d	posamezni novinarji, publicisti ali drugi vplivni obiskovalci javnega mnenja	7	4	18	3	32

Q6 Na katerem od organizacijskih oblik medijev si v zadnjem času zaznal največ sistematičnega širjenja propagande;

	Podvprašanja	vedno	pogosto	občasno	nikoli	Skupaj od 33 enot odgovorilo
Q6a	javni ali državni medij	4	13	12	2	31
Q6b	lokalni medij	3	10	17	1	31
Q6c	zasebni ali komercialni medij	9	15	7	0	31
Q6d	spletni medij	8	19	3	1	31

Q7 Izvor financiranja propagande oz. dotok oglaševalskega denarja v medije nam je poznan.

	Podvprašanja	vedno	delno	nikoli	skoraj nikoli	Skupaj od 33 enot odgovorilo
Q7a	javni ali državni medij	8	18	1	4	31
Q7b	lokalni medij	5	19	4	3	31
Q7c	zasebni ali komercialni medij	7	13	6	5	31
Q7d	spletni medij	5	13	5	8	31

Q8 Kaj največkrat naredite ob poročanju medijev (radio/televizija) na katerikoli izmed zgornjih organizacijskih oblik medijev, ki sistematično širijo vam sovražno propagando.

	Podvprašanja	Frekvenca	veljavni	ustrezni
Q8a	Poslušam/gledam oddajo do zaključka	6	29	33
Q8b	Prestavim radijsko postajo/TV program	17	29	33
Q8c	Nič, s tem se ne ukvarjam	10	29	33

Q9 Katere od večjih zaznavnih propagand v Sloveniji bi izpostavili (op. lahko povezava z javno osebo, odmevnejšim dogodkom,..)

	Podvprašanja	Navedbe - primeri
Q9a	za zadnje pol leta	predsedniške volitve (4*); lokalne volitve (2*); volitve (3*); strankarske volitve; parlamentarne volitve; volitve v državni zbor; propaganda volitev; ohranitev javnega in zasebnega zdravstva; slabe plače zdravnikov; Golob (2*); propaganda o pomenu davčnih oaz med predsedniškimi volitvami – interpretacija, ki je namigovala na pranje denarja; oddaja desno usmerjene Nove TV; vojna v Ukrajini (5*); zdravstvo;

		»demokratizacija RTV«; Planet TV; ukinjanje STA, financiranje STA; podreditev javnih medijev: sovražna propaganda na spletu; zanikanje kovida, cepljenje Covid; za javno RTV, RTV; Janša proti medijem; proti RTV; energetska kriza; vpis pravice do pitne vode v Ustavo; politična
Q9b	za preteklo leto	covid (4*), zaščitne maske in cepivo, covid histerija, nakup zaščitnih mask, covid ukrepi, cepljenje proti covidu-19 (2*); protesti proti ukrepom Vlade Janeza Janše; vlada; Janša; pijani poslanec na plakatu; kratenje človekovih pravic; propaganda proti Rusiji; propaganda samo za Ukrajino
Q9c	za pretekli 2 leti ali več	covid (2*), ustrahovanje veza korona; covid histerija; propaganda desnih strank proti izvoljeni vladi; nasprotovanje zdravstveni reformi; kratenje pravic civilni družbi

* **Identični odgovori so se ponavljali večkrat, številka v oklepaju nam pove kolikokrat**

Q10 Katero od večjih zaznavnih propagand na evropskih tleh bi izpostavili (op. lahko povezava z javno osebo, odmevnejšim dogodkom,..)

	Podvprašanja	Navedbe - primeri
Q10a	za zadnje pol leta	korupcija, korupcijski primeri; poskusi širjenja fašizma; širjenje sovražnega govora; vojna v Ukrajini (UK) (7*); odmevna propaganda proti vojni v Ukrajini; Ukrajina in Zelenski; Zelenski; Putin; Zelensky, Putin; vojna (2*); Ruske težnje po širjenju države; proti Ukrajinska propaganda; propaganda proti Putinu; Putinova propaganda proti Zahodu; Orban; Nemčija migranti; dogodki na Kosovo; politična; covid; energenti; Eva Grkinja; stavke zaposlenih v letalskem prometu, ki so ohromile Evropo; podnebne spremembe; Merkel; draginja zaradi vojne v Ukrajini; smrt kraljice Elizabete;
Q10b	za preteklo leto	Covid propaganda za celo Evropo; cepljenje; covid histerija; covid (2*); protikovidne demonstracije; cepljenje proti covid-19; nasprotovanje švedskemu modelu v covid krizi; poročanje o okužbah in stanju glede Covid-19; Orban; poizkusi Orbanizacije Evrope; politična; olimpijske igre; žvižgač Julian Assange; Tramp in povezava z Rusijo, širjenje lažnih informacij, vplivanje na volivce ZDA; Primož Roglič; recesija
Q10c	za pretekli 2 leti ali več	huda kruta propaganda proti Grčiji; covid (2*); cepljenje in veza korona; covid histerija; izdelava cepiva za covid; Tramp

* **Identični odgovori so se ponavljali večkrat, številka v oklepaju nam pove kolikokrat**

Q11 Kakšno je vaše mnenje o vplivu medijev skozi politično propagando na demokracijo v Sloveniji in na evropskih tleh v današnjem času.

Prepoznate »vzorice«, znanje pridobljeno iz zgodovine, ki bi lahko pomenili začetek rahljanja demokracije?

	Podvprašanja	prepoznam	ne prepoznam	nisem prepričan	Skupaj od 33 enot odgovorilo
--	---------------------	------------------	---------------------	------------------------	-------------------------------------

Q11a	V Sloveniji	21	2	5	28
Q11b	V Evropi	18	2	8	28

Q12 Bi želeli komentirati vaš predhodni odgovor?

Odgovori	Frekvenca
ne	3
nova 24 skozi svojo propagando širi nedemokratske težnje in stremi k avtokraciji. skuša si podrediti javno rtv in čim več sedaj demokratičnih medijev.	1
vzpon nacističnih gibanj, predvsem kot posledica migracij z bližnjega vzhoda	1
kadar se cene višaji, smo v krizi... to lahko vedno predstavlja grožnjo za demokracijo, saj so nezadovoljne množice bolj podvržene populističnim izjavam dvomljivih "voditeljev"	1
krepitev desnice; prevladujoč vpliv fašističnih idej	1
porast populizma	1
ne spremljam dovolj natančno medijev	1
Skupaj	9

Q13 Menite, da bi politična propaganda danes, skozi medije (ob vseh regulatorjih), lahko »ogrozila« demokracijo v ..

	Podvprašanja	da	ne	ne vem	veljavni	št. enot
Q13a	V Sloveniji	22	3	4	29	33
Q13b	V Evropi	21	2	5	28	33

Q14 Bi želeli še kaj dodati?

Odgovori	Frekvenca
ne	2
zahodna demokracija ni v sozvočju z vzhodno	1
mediji ne bi smeli imeti vpliva na odločitve in javno mnenje ljudi	1
Skupaj	4

Rezultati ankete z odgovori so razumljivi sami po sebi zato menimo, da večjih interpretacij ne potrebujemo dodajati. Z anketo smo dobili dovolj informacij in grobo oceno današnjega stanja.

Slika 0.1: Propaganda

Vir: Polajnar in Krišelj, 2023

4. Zaključek

Obdobje v katerem danes živimo, se zdi spremenjeno, drugačno od tistega, kot smo ga poznali pred epidemijo. Vmes se je zgodila vojna, pri nas volitve oz. več njih, inflacija in še mnogo drugega. Nestrpnosti med nami je več in prisotna je v vseh porah naše družbe. Del odgovornosti gotovo nosijo propagandna sporočanja, ki smo jih bili deležni skoraj ves čas tega obdobja, tako doma in po svetu. Kdaj točno bi lahko govorili o momentu, ko so se propagandna sporočanja preko medijev v obliki rutinskih laži (op. laž je dejstvo, ki ni nikomur pogodu), pričela počasi, a vztrajno spreminjati v »resnico«.

Tema, kako lahko propaganda pripomore k razdoru družbe preko medijev in kako hitro lahko zamaje temelje naše demokracije, me vleče od nekdanj in zdi se čedalje aktualnejša za ta čas, v katerem nas mnogi strokovnjaki že opominjajo na naše vračanje v 20., 30. leta prejšnjega stoletja.

Raziskovalni vprašanji sta bili namenoma usmerjeni v poznavanje vzorcev »rahljanja« demokracije v Sloveniji in na Evropskih tleh. Vzorec anketirancev, ki še zdaleč ni posplošen na celotno populacijo, je v večini odgovarjal, da bi prepoznal vzorce »rahljanja« demokracije v Sloveniji in na Evropskih tleh, na podlagi poznavanja preteklega zgodovine. Prav tako je menil, da politična propaganda danes (ob vseh regulatorjih), lahko »ogrozi« demokracijo v Sloveniji in na Evropskih tleh skozi medije. Za demokracijo danes pa se zdi, da jo imamo na zelo »majavih tleh«, pa vseeno si želimo, da preživi. Morda s kakšnimi pluralističnimi prilagoditvami, oblikami današnji družbi, nikakor pa ne z destabilizacijo demokratičnega sistema.

In seveda je pomemben obstoj medijev, še zlasti tiskanih, ki jih pišejo preverjeni raziskovalni novinarji. Televizija, nas lahko hitreje »zavede«. Spletni medij, še posebno, če ne poznamo avtorja članka iz »ozadja«, še hitreje. Zato pazimo, da na podlagi slišane in videne, dovolj dobro razmislimo, kaj nam sporočajo, preden pričnemo s širjenjem lažne propagande tudi sami.

Literatura in viri

Akt o odreditvi parlamentarne preiskave za oceno dejanskega stanja in za ugotovitev politične odgovornosti nosilcev javnih funkcij zaradi suma nezakonitega financiranja političnih strank in domnevno prikrito neplačano izvajanje oglaševalskih vsebin ter druge oblike politične propagande v obdobju pred in med volitvami poslancev v Državni zbor leta 2022 preko delovanja izdajateljev medijev v (delni) lasti oziroma pod vplivom političnih strank, funkcionarjev in članov organov političnih strank ter izdajateljev medijev v lasti tujih pravnih in fizičnih oseb, in domnevno nezakonitega vplivanja nosilcev javnih funkcij na objavljanje oglaševalskih vsebin državne uprave, javnih zavodov, javnih agencij in javnih skladov ter gospodarskih družb s kapitalsko naložbo Republike Slovenije, ki jo upravlja Slovenski državni holding, d.d., v medijih, ki jih izdajajo ti izdajatelji, in za morebitno spremembo veljavne zakonodaje, ki ureja področja: – financiranja političnih strank in organizacije volilne kampanje (politične oglaševalske vsebine in druge oblike politične propagande v obdobju pred volitvami in med volilno kampanjo), – ustanavljanja in lastninskoupravljaljsko ureditev izdajateljev medijev s strani političnih strank, funkcionarjev in članov organov političnih strank, – nadzora in sankcij nad prikritimi (neplačanimi) političnimi oglaševalskimi vsebinami in – drugimi oblikami politične propagande v medijih, predvsem v času volilne kampanje. Uradni list Republike Slovenije, št. 89/2022. https://www.uradni-list.si/_pdf/2022/Ur/u2022089.pdf. Dostopno 22.1.2023

Bach, Steven. 2013. *Leni Riefenstahl: neizprosna moč slik*. Ljubljana: Modrijan.

Corse, Edward. 2017. »Glede na nematerialno propagando.« University of Kent. <https://blogs.kent.ac.uk/munitions-of-the-mind/2017/02/27/considering-intangible-propaganda/>. Dostopno 15. januar 2023

Etzioni-Halevy, Eva. 2009. »Bureaucracy and Democracy« <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203707890/bureaucracy-democracy-eva-etzioni-halevy>. Dostopno 30.1.2023

European Commission. 2018. »Evropa, ki ščiti: EU krepí ukrepe proti dezinformacijam.« https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6647. Dostopno 27.1.2023

Evropski parlament. 2019. »Sovražna propaganda: metode se nenehno spreminjajo.« Zadnja posodobitev 2019. <https://www.europarl.europa.eu/news/sl/headlines/eu-affairs/20190130STO24604/sovrazna-propaganda-metode-se-nenehno-spreminjajo>. Dostopno 27.1.2023

Expresiones. 2023. »Pomen nacizma (kaj je to, koncept in definicija).« <https://sl.ninanelsonbooks.com/significado-de-nazismo>. Dostopno 25.1.2023

Fran (SSKJ). 2023. »Propaganda.« <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=propaganda&All=propaganda&FilteredDictionaryIds=130>. Dostopno 5.1.2023

Goebel, Stefan. 2016. »Ko se je začela propaganda (študije).« University of Kent. <https://blogs.kent.ac.uk/munitions-of-the-mind/2016/06/30/when-propaganda-studies-began/>. Dostopno 15. januar 2023

Hrvatini B., Sandra in Brankica Petković. 2022. »Značilnosti v propagando usmerjenih medijskih sistemov.« https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2022/11/Resilience-SLO-publikacija_web1.pdf. Dostopno 12.1.2023

Johnson, Bobbie. 2021. »10 značilnosti fašizma.« Zadnja posodobitev 2023. <https://sl.warbletoncouncil.org/caracteristicas-del-fascismo-2113>. Dostopno 26.1.2023

Jowett, Gart in Victoria O'Donnell. 2012. *Propaganda and Persuasion*. London: Sage.

Lenarčič, Blaž. 2016. »Sociološka analiza fašistične propagande na primeru medvojnega časopisa Nova doba – L'era nuova.« <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-0NJW24K7/9d6278a2-f670-4402-a1d3-87175e836013/PDF>. Dostopno 12. januar 2023

Leskovšek, Nataša. 2005. »Simbolizem in propaganda v nacistični Nemčiji.« <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Leskovsek-Natasa.PDF>. Dostopno 15. januarja 2023

Likar, Urša. 2022. »Zakaj je propaganda tako uspešna: socialno – psihološki vidik.« Panika. Revija društva študentov Slovenije. <http://revijapanika.si/2022/08/27/zakaj-je-propaganda-tako-uspesna-socialno-psiholoski-vidiki/>. Dostopno 15.1.2023

Pirjevec, Jože. 2011. *Tito in tovariši*. Kranj: Gorenjski tisk.

Snyder, Timothy. 2017. *O tiraniji*. Ljubljana: Totaliteta d.o.o.

Splichal, Slavko. 1984. *Mlini na eter: propaganda, reklama in selekcija sporočil v množičnem komuniciranju*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Šiber, Ivan. 1992. *Politična propaganda i politički marketing*. Zagreb: NIP »Alinea«.

Švegl, Sara. 2018. »Politična in vojna propaganda v svetu pravljic: na primeru mladinske književnosti Tretjega rajha.« <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?id=101735>. Dostopno 10.1.2023

Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Welch, David. 2016. »Študij propagande: osebna perspektiva.« University of Kent. <https://blogs.kent.ac.uk/munitions-of-the-mind/2016/06/30/the-study-of-propaganda-a-personal-perspective/>. Dostopno 15. januar 2023

Wikipedija. 2022. »Nacionalsocializem.« Zadnja posodobitev 2022. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Nacionalsocializem>. Dostopno 26.1.2023

Wikipedija. 2023. »Komunizem.« Zadnja posodobitev 2023. <https://sl.wikipedia.org/wiki/Komunizem>. Dostopno 26.1.2023

Wittman, Robert K. in David Francis Kinney. 2016. *Hudičev dnevnik: Alfred Rosenberg in ukradene skrivnosti tretjega rajha*. Tržič: Učila International.

Zakonu o volilni in referendumski kampanji. Uradni list Republike Slovenije, št. 41/07, spr. in dop. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4749>. Dostopno 22.1.2023

Laura Smole:

PRIHODNOST EVROPSKE DEMOKRACIJE NA GLOBALNI RAVNI

1. Uvod

Evropska celina ima izredno pestro zgodovino. Evropske države so nastajale in se tudi razhajale ali celo borile med seboj za čim večje ozemlje ter naravne dobrine. Do danes so šle skozi že dve svetovni vojni in ogromno manjših državnih vojn. Po drugi svetovni vojni so se tako odločile, da bi se preko gospodarskega povezovanja in sodelovanja lahko dosegel kompromis in s tem trajen mir med njimi. Sprva samo gospodarsko povezovanje so nadgradile z oblikovanjem monetarne unije, ustanavljanjem novih skupnih institucij ter odpravo nadzora nad notranjimi mejami (Tomšič 2022). Ena izmed vrednot Evropske Unije (EU) je tudi demokracija (Evropska Unija 2023). Če se želi nova država pridružiti tej skupnosti, mora njen politični sistem biti demokratičen. Toda v vseh teh letih je bila Evropska Unija izpostavljena mnogim izzivom, kot so npr. brexit, migracije, populizem, ukrepi proti Covid-19 ipd. Obstaja tudi vprašanje, kako demokratična sploh je Evropska Unija, glede na to da imajo Evropejci možnost volitev svojih predstavnikov vsakih pet let in to je njihova edina možnost, da izrazijo svoje mnenje.

Evropska demokracija ima tako več priložnosti za razvoj in v tej seminarski nalogi se bomo osredotočili predvsem na možnost, da bi Evropska Unija postala relevantna politična sila v globalnem merilu. Zanimalo nas bo tudi, ali to lahko doseže z evropsko demokracijo in se kosa z ostalimi političnimi sistemi. Skozi nalogo si bomo ogledali, kakšne perspektive imajo ostali globalni akterji na EU in če jo obravnavajo, kot eno izmed njih.

2. Raziskovalna metoda

Kot raziskovalno metodo bomo uporabili kvalitativno raziskovanje, bolj natančno metodo analize sekundarne literature, saj je naše raziskovalno vprašanje precej teoretsko usmerjeno. Najprej bomo opredelili pojme, katere bomo uporabljali v seminarsko nalogo in jih nato postavili v kontekst prihodnosti evropske demokracije in pa tudi Evropske Unije.

Raziskovalno vprašanje

Zastavili smo si naslednje raziskovalno vprašanje, na katerega bomo skušali odgovoriti skozi to seminarsko nalogo: Kako naj se v prihodnje razvija evropska demokracija, da bo Evropska Unija postala relevantni globalni akter?

3. Opredelitev pojmov

a. Evropska demokracija

Ko govorimo o evropski demokraciji, mislimo na političen sistem, katerega je ustvarila Evropska Unija. Evropska demokracija pa je nov in zelo specifičen politični sistem. Nekateri ga opisujejo tudi kot »polparlamentarna demokracija (sistem izvršnega federalizma, ki temelji na negativni parlamentarni pristojnosti za določanje izvršilne oblasti in konsenzualni metodi odločanja). Izvršni federalizem v širšem smislu je značilnost mnogih zveznih sistemov, v katerih je sprejemanje zakonov domena zvezne (v EU: nadnacionalne) ravni, izvajanje istega zakona pa domena države (v EU: nacionalne ali celo podnacionalne ravni)« (Dann 2002, str. 3 - 5). Toda raziskovalec Outhwaite (2014) pravi, da EU ne more trditi, da je popolnoma demokratična glede na njeno trenutno zakonodajno obliko. Evropska demokracija ima dva sklopa problemov: strukturne in funkcionalne. »Strukturno Evropski parlament (EP) nima najbolj temeljnih zakonodajnih pristojnosti« (Outhwaite 2014, str. 328). Evropski parlament lahko razreši Evropsko Komisijo, ne mora pa zaobiti Sveta Evrope. Bolj funkcionalne težave pa zadevajo volitve v Evropski parlament, ki nimajo izvršnega izida (Outhwaite 2014). Probleme z evropsko demokracijo je dobro povzela tudi raziskovalka Lucarelli (2011, str. 204), ko je trdila, da »so institucije EU državam članicam odvzele suverena pooblastila, ne da bi zagotovile ustrezna jamstva, da celoten sistem na več ravneh temelji na načelu upravljanja za ljudi, s strani ljudi in z ljudmi«, kar je tudi ena izmed definicij demokracije. Raziskovalec Auer (2012) je prav tako izpostavil, da se je poskus zgraditi evropsko naddemokracijo z nedemokratičnimi sredstvi izjalovil.

Če želi država postati članica Evropske Unije, jo čaka zapleten proces. Najprej mora država kandidatka izpolniti vse pogoje za članstvo, in nato uvesti vsa pravila in predpise EU na vseh področjih svojih zakonov. Pogoji za priključitev so tudi znani kot »kopenhagenska merila« in vključujejo stabilno demokracijo in pravno državo, delujoče tržno gospodarstvo ter sprejetje vse zakonodaje EU, vključno z evrom (Evropska Unija 2023). Država predloži prošnjo za članstvo Svetu Evrope, ki Komisijo zaprosi, naj oceni sposobnost prosilca glede izpolnjevanja prej omenjenih meril. Svet nato na podlagi mnenja Komisije odloči o pogajalskem mandatu. Pogajanja se nato uradno začnejo za vsako temo posebej. Trenutne države kandidatke so: Albanija, Bosna in Hercegovina, Moldavija, Črna Gora, Severna Makedonija, Srbija, Turčija in Ukrajina. Potencialni kandidatki, ki pa še ne izpolnjujeta določenih EU meril sta: Kosovo in Gruzija (Evropska Unija 2023).

V resnici je avtoriteta Evropskega parlamenta šibka, zaradi njegovega omejenega nadzora nad regulativnimi in proračunskimi ukrepi Evropskega sveta in Evropske komisije, političnih razkolov med evropskimi strankami ter vedno znova ponavljajoče se korupcije. Evropsko Unijo velikokrat tudi obtožijo, da ima demokratični deficit zaradi neuspešnih in manjkajočih načinov demokratične mobilizacije, delegiranja, tekmovanja, deliberacije, izbire in odgovornosti (de Beus 2001, str. 285). Odločitve nacionalnih držav imajo še vedno večjo veljavnost. Evropska Unija naj bi delila in promovirala idejo o mirni demokratični skupnosti, kar pa je težko glede na to, da je še sama ne upošteva. Ta demokratični primanjkljaj pa privede tudi do odtujenost ljudi, ki postanejo nezaupljivi, brezbrizni in sovražni do evropskih politik (de Beus 2001, str. 285).

Raziskovalec de Beus (2001, str. 290-291) pravi, da mora demokratična politična unija vzpostaviti humani moralni minimum (države članice spoštujejo človekove pravice znotraj svoje države), odpovejo se vojni, pomagajo drugim državam proti barbarizmu in se zavežejo, da bodo prispevale k pravičnemu miru in varnosti ter tudi humanitarni pomoči izven Evrope. Taka politična enota bi morala vzpostaviti tudi urejeno evropsko družbo, kar pomeni da bi spodbujala visoka kvaliteta življenja za vse Evropejce. Evropska Unija bo še najprej ostala najbolj raznolika (kon)federacija, zato bi morala prevzeti pluralno demokracijo (de Beus 2001,

str. 291). Tukaj je pomemben dejavnik tudi skupna evropska identiteta. Avtor de Beus (2001, str. 300) namreč pravi: »Pomembno je priznati, da je evropska identiteta predpogoj tudi za temeljno demokratizacijo evropske politike. Dejansko je lahko identifikacija z Evropo na koncu upravičena v smislu osnovne obljube demokracije«. Meni tudi, da ima evropska identiteta potencial spodbujati nekakšno evropsko politiko, ki bi odpravila nepravilno obravnavo določenih posameznikov in manjšin v sedanjem režimu internacionalizma (de Beus 2001, str. 300). Njegova glavna trditev je naslednja: »Trditev je, da je demokratični primanjkljaj Evropske unije mogoče odpraviti z delno denacionalizacijo trenutne samopodobe prebivalcev držav članic, ki jo odlikujejo specifična politična unija, specifičen občutek enakega dostojanstva in solidarnosti, specifični mehanizmi Evropske demokracije in specifična pravila za politizacijo evropske identitete« (de Beus 2001, str. 310).

b. Globalni akter

Da bi lahko ugotovili, ali je Evropska Unija globalni akter, moram najprej sploh opredeliti, kaj pomeni globalni akter. Raziskovalca Bretherton and Vogler (citirano v Hettne in Söderbaum 2005, str. 3) sta identificirala pet zahtev za državo, da ji lahko rečemo globalni akter:

1. *Skupna zavezanost nizu krovnih skupnih vrednot in načel;*
2. *Sposobnost opredelitve političnih prednostnih nalog in oblikovanja skladnih politik;*
3. *Sposobnost učinkovitega pogajanja z drugimi akterji v mednarodnem sistemu;*
4. *Razpoložljivost in zmogljivost za uporabo političnih instrumentov;*
5. *Domača legitimacija postopkov odločanja in prednostnih nalog v zvezi z zunanjo politiko.*

Države, katere so hkrati tudi globalni akterji in jih bomo omenjali še v nadaljevanju te seminarske naloge so: Združene države Amerike, Rusija, Kitajska, Izrael, Indija, Južna Afrika in Mehika. Te države smo izbrali, saj nam bodo dale velik razpon različnih pogledov na Evropsko Unijo, kot potencialnega globalnega akterja. Seveda pa obstajajo še druge države, ki so ravno tako pomembne v globalni perspektivi ter še nekatere druge institucije, posamezniki in skupnosti.

4. Zgodovina Evropske unije

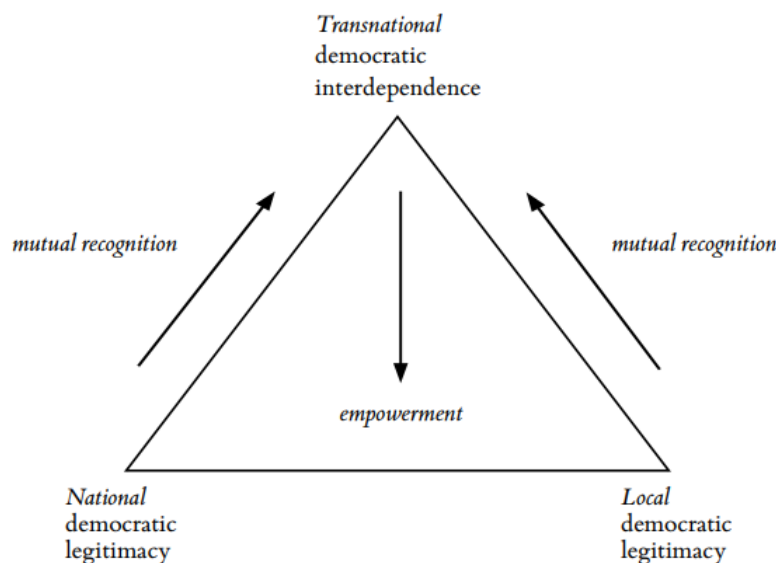
Leta 1949 je bil ustanovljen Svet Evrope, nato Evropska skupnost za premog in jeklo, Evropska gospodarska skupnost, Evropska skupnost, leta 1992 Evropska Unija in leta 1999 tudi Evropska monetarna unija s katero so članice (ki so želele) dobile skupno valuto. V začetku povezovanja je bilo 6 članic, trenutno pa jih je 27 (Tomšič 2022). Razširitev Evropske Unije je bila torej izredno uspešna, ampak to še ne pomeni, da je do te točke prišla brez problemov. Ravno zaradi pestre zgodovine nacionalnih držav, velikokrat pride do trenj med njimi (primer tega bi bila meja med Slovenijo in Hrvaško, ki še vedno ni točno določena, ali pa nespoštovanje določenih sporazumov med državami članicami in še bi lahko naštevali). Do ideje skupne Evropske Unije je prišel Jean Monet, ki je bil ustanovitelj skupnosti za premog in jeklo. Poleg širjenja pa so znotraj EU sprejeli tudi institucionalne spremembe: oblikovanje denarne unije, odprava nadzora nad notranjimi mejami s schengenskim sporazumom in ustanavljanje novih institucij (npr. evropska centralna banka, sodišče EU, evropsko računsko sodišče) (Tomšič 2022).

5. Prihodnost Evropske unije

Evropska Unija je decembra leta 2001 sklicala Laekensko deklaracijo, kjer so debatirali o prihodnosti EU. Tam so določili naslednje glede prihodnosti EU: »Evropska unija črpa svojo legitimnost iz demokratičnih vrednot, ki jih projicira, ciljev, ki jim sledi, ter pristojnosti in instrumentov, ki jih ima iz demokratičnih, preglednih in učinkovitih institucij« (Evropski svet 2001, str. 22). Deklaracija iz Laekena dobro predstavi realno sliko Evropske Unije: Evropska Unija je še vedno političen sistem v procesu. »Čeprav temelji na nekaterih najbolj tradicionalnih konceptih predstavniške demokracije, je sistem treba izboljšati« (Maurer 2003, str. 167).

Politična raziskovalca Nicolaïdis in Youngs (2014) sta identificirala 'trilemo' demokracije s katero se sooča Evropska Unija, saj se mora naučiti združevati tri značilnosti: transnacionalno demokratično soodvisnost, nacionalno demokratično legitimnost in lokalno demokratično dinamičnost. Raziskovalca predlagata tudi rešitev za to trilemo demokracije, ki je prikazana v naslednji sliki.

Slika 5.1: Evropska demokratična trilema

Vir: Nicolaïdis in Youngs, 2014, str. 1418

Predlagata, da bi moral biti model prihodnje politične integracije EU osredotočen na krepitev vloge državljanov v demokratičnih procesih (Nicolaïdis in Youngs 2014). Rešitev opišeta še naprej (Nicolaïdis in Youngs 2014, str. 1419):

Takšno opolnomočenje bi moralo združevati nacionalno zastopanost in lokalno udeležbo v prožnejši transnacionalni strukturi demokratične subsidiarnosti. Ta struktura bi morala vključevati konstelacije funkcionalnega sodelovanja, ki se razlikujejo po svojih institucionalnih oblikah, vendar jih drži skupaj osrednji politični etos vzajemnega priznavanja. med narodi, ozaveščena transnacionalna radovednost in skrb med evropskimi državljani. Verjamemo, da so ti koraki naprej pravi način za reševanje trileme demokracije v EU, s krepitvijo transnacionalne demokratične soodvisnosti, nacionalne demokratične legitimnosti in lokalne demokratične vitalnosti, hkrati pa zmanjšujejo napetosti med njimi.

6. Perspektive globalnih sil o Evropski uniji

Glede na vse prej omenjene probleme Evropske Unije, se lahko vprašamo, kaj pa zunanje sile menijo o EU in ali ima EU možnost konkurirati z njimi? Evropska Unija je v zadnjem času postala pomemben igralec v mednarodnem prostoru, saj je zastopana v skoraj vseh državah in redno sodeluje z vladami, podjetji, civilno družbo, mediji in drugimi ustreznimi skupinami. »Če želi EU imeti možnost izvajanja učinkovitih politik, se ne more izogniti resnemu upoštevanju pričakovanj, podob in percepcij v preostalem svetu« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 1). Da bi Evropska Unija lahko še naprej napredovala in se razvijala potrebuje močno evropsko politično identiteto, kot so močne tudi nacionalne identitete ljudi. Zaenkrat je le-ta še vedno nekaj sekundarnega. Vseeno pa to ne pomeni, da se izključuje med seboj z nacionalno identiteto, temveč sta druga drugi komplementarni.

EU je svoje mednarodne ambicije razkrila, ko je vzpostavila skupno zunanjo in varnostno politiko (*angl. Common Foreign and Security Policy*) in nato izvedla prvo misijo Evropske varnosti in obrambe izven območja pristojnosti leta 1992. Evropska Unija ima močno prisotnost na ekonomskem področju globalnega trga in je tudi članica Svetovne trgovinske organizacije. EU je tudi največji donator razvojne pomoči z uradi in delegacijami prisotnih v več kot 120 državah ((Lucarelli in Fioramonti 2010).

»Razumevanje zunanjega dojemanja EU lahko pomaga oceniti, v kolikšni meri Unija velja za verodostojnega in doslednega akterja v svetovni politiki. Poleg tega lahko pomagajo oceniti, v kolikšni meri je evropska 'mehka moč' še vedno realnost v očeh državljanov po vsem svetu« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 2). In glede na mnenje raziskovalcev (Lucarelli in Fioramonti 2010) je Evropska Unija še vedno v procesu vzpostavljanja kot verodostojen mednarodni akter. Je pa drugačen globalni akter, kot so ostale 'tradicionalne sile'. Raziskovalci so EU opisali kot: »civilna moč, normativna moč, strukturna zunanja politika, normativno področje, nežna moč in oblikovalec norm« (citirano v Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 3). V nadaljevanju si bomo bolj natančno ogledali, kakšno mnenje in povezave imajo posamezne globalne sile z Evropsko Unijo. Da bi dobili celoten obseg globalnih perspektiv, smo si izbrali naslednje države, ki že imajo veliko veljavo v današnjem svetu: Združene države Amerike (ZDA), Rusija in Kitajska, Izrael, Palestina, Mehika ter nazadnje Indija, Brazilija in Južna Afrika.

a. Ameriška perspektiva

Evropska Unija je pomemben del ameriške povojne strategije, saj jo podpira pri mednarodnem gospodarskem redu in prispeva k upravljanju globalne varnosti. »Vodilne države članice EU so nedvoumno najpomembnejše vojaške partnerice Združenih držav Amerike« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 13). EU je tudi tretja največja trgovinska partnerica za ZDA. Gospodarski in finančni pomen EU za ZDA je dopolnjen z vojaškim pomenom večjih držav EU, zlasti Velike Britanije (danes ni več članica EU), Francije, Nemčije in Italije, katere so ameriške zaveznice pri upravljanju svetovne varnosti (Lucarelli in Fioramonti 2010). Ameriško-evropski odnosi pa so vse prej kot preprosti. Mnogi instinktivno sprejemajo, da je ameriška zgodovina pred Ameriko evropska, toda vseeno menijo, da je ameriška kultura nad evropsko, saj so bili Evropejci odvisni od ZDA za njeno povojno gospodarsko okrevanje in vojaško varnost (Lucarelli in Fioramonti 2010). »Čeprav so politični razredi pripravljeni priznati EU kot akterja, ostajajo preokupirani z nacionalno državo... in dokler bo ta nacionalni monopol vztrajal, bodo

države članice, in ne EU, ostale edini naslov za vojaško-strateško ali diplomatsko korespondenco iz Washingtona» (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 28-29).

b. Ruska in Kitajska perspektiva

Rusija in Kitajska imata podoben odnos do Evropske Unije. EU je glavna trgovinska partnerica in pomemben vir neposrednih tujih naložb za obe državi. Obe državi pa obenem predstavljata velik izziv za evropsko gospodarsko rast in stabilnost (Lucarelli in Fioramonti 2010). Evropska Unija je namreč zelo odvisna od energetske politik Rusije (kar smo lahko pred kratkim videli v povezavi z vojno v Ukrajini) in od Kitajskega izvozno usmerjenega gospodarstva. EU omenjeni državi obravnavata kot bolj sodelujočega in kooperativnega partnerja kot ZDA, ampak jo vseeno dojemata kot šibkega akterja na vseh področjih, razen na gospodarskem. Kitajska se zaradi svoje razdalje do EU ne ukvarja toliko z vprašanji varnosti in gospodarskih sporov z njo, medtem ko so lahko ruski medsebojni odnosi z EU dosti bolj problematični (Lucarelli in Fioramonti 2010). V letu 2022 je Evropska Unija sprejela sankcije, ki naj bi opozorile Rusijo naj preneha vojaško ogrožati Ukrajino. Rusija pa je nato samo še poglobila svoje sodelovanje s Kitajsko.

c. Izraelska in Palestinska perspektiva

Evropska Unija nima osrednje vloge v izraelskem političnem in družbenem diskurzu. »Zgodovinsko, geografsko in celo versko se trdi, da je 'Izrael iz Evrope, vendar ni v Evropi' in dejansko je Unija gospodarsko, kulturno in v mnogih pogledih politično zaledje Izraela« (citirano v Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 70). Diplomatski odnos sta državi prvič vzpostavili leta 1959, ko sta podpisali svoj prvi sporazum o sodelovanju. »EU je najpomembnejši trgovinski partner Izraela. Po drugi strani pa je Izrael eden največjih trgovinskih partnerjev Unije v evro-sredozemskem območju« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 71). Dober odnos med državama je trajal do leta 1980, ko je v Beneški deklaraciji Evropa izbrala nasprotno stran. V koreninah odnosov med EU in Palestino je jasno izražen interes za sodelovanje. »EU je stabilnost na Bližnjem vzhodu razglasila za eno svojih prednostnih nalog in ne skriva želje po dejavnejši vlogi v prizadevanjih za rešitev izraelsko-palestinskega spora... Palestinci v različnih segmentih družbe vidijo EU predvsem kot donatorico in ponudnika finančne in humanitarne pomoči, ne pa kot posrednico« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 87-91). Kot bolj učinkovitega akterja za rešitev spora vidijo Združene države Amerika.

d. Indijska, Brazilska in Južno Afriška perspektiva

V tem delu se bomo osredotočili na mnenja o EU najbolj razvitih držav tako imenovanega 'globalnega juga' in sicer Indije, Brazilije in Južne Afrike. Omenjene tri države so v zadnjih letih beležile ogromen vzpon poleg tega pa so tudi ključne partnerice EU v smislu trgovine in tujih naložb (Lucarelli in Fioramonti 2010). »Za te države je značilen tako simbolni kot geostrateški pomen, pri čemer sta Brazilija in Indija največji demokraciji v Latinski Ameriki in Aziji, Južna Afrika pa najuspešnejši primer demokratičnega in gospodarskega uspeha v Afriki. V geostrateškem smislu so ti narodi pomembni voditelji v svojih vplivnih regijah (Južna Amerika, podsaharska Afrika in jugovzhodna Azija)« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 106). Odnosi teh držav z Evropsko Unijo so politično dokaj nevtralni. »EU še vedno večinoma velja za 'tehnokratsko' entiteto z malo političnimi ambicijami, kljub temu, da jo odlikuje velika gospodarska moč« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 107). Evropska Unija kot nedržavni akter ima težave, kar zadeva ustvarjanje podobe v globalnem merilu. V Indiji, Braziliji in Južni Afriki tako še vedno obstaja veliko dvomov o njeni učinkovitosti in prepoznavnosti naložb (Lucarelli in Fioramonti 2010). Naslednji citat dobro povzame odnos Unije do omenjenih treh držav:

EU bo morala sprejeti pogumne odločitve glede nerešenih trgovinskih neravnovesij, če se želi otresti neokolonialne stigme. Poleg tega bo morala pokazati resno vodstvo pri

številnih kritičnih vprašanjih v zvezi z globalnim upravljanjem, od učinkovitega multilateralizma do energetskih politik in podnebnih sprememb, če se namerava odzvati na obtožbe o „neučinkovitosti“ in se ponovno uveljaviti kot verodostojen partner v državah globalnega juga.

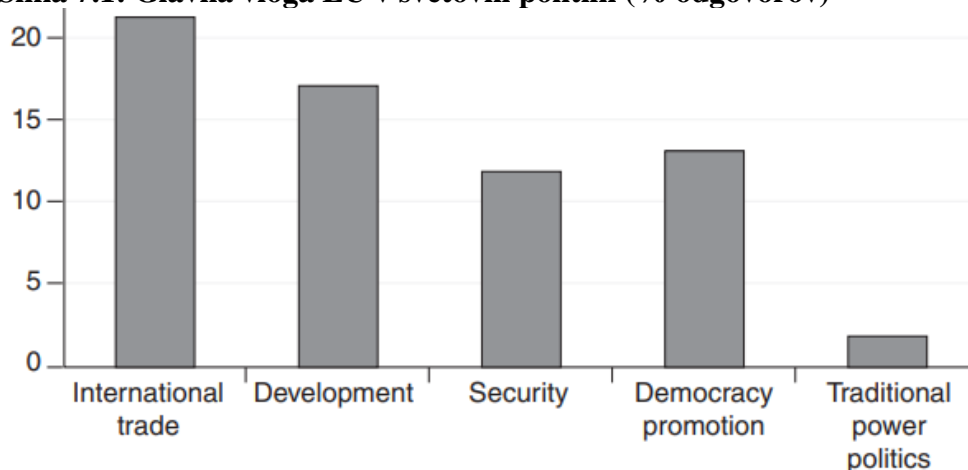
e. Mehiška perspektiva

»Onstran zgodovinskih vezi kolonialnega obdobja je Evropa ostala pomembna v kolektivni domišljiji mehiškega ljudstva že od zgodnjih let neodvisnosti države: od asimilacije idej o svobodi in enakosti, ki izhajajo iz francoske revolucije, ki je spodbudila težnjo po neodvisnosti, prek konceptov napredka v poznem devetnajstem stoletju, do procesa regionalnega povezovanja v dvajsetem stoletju in evropskega družbenega modela. Zlasti mehiška vlada je promovirala podobo Evropske unije kot ključne trgovinske partnerice, ki je nepogrešljiva za diverzifikacijo mehiške gospodarske odvisnosti od Združenih držav Amerike« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 120). Mehičani vidijo Unijo kot strateško zaveznico Mehike in temeljni akter pri obrambi človekovih pravic, demokracije in večstranskih institucij. Politični raziskovalci tako predlagajo naslednje strategije, da bi Evropska Unija poglobila svoj odnos z Mehiko: jasna strategija, osredotočena na gospodarsko zamenjavo, demokracijo in človekove pravice ter socialno vključenost, podpora mehiški vladi v boju proti organiziranemu kriminalu, trgovini z drogami in terorizmu (sestavni del širšega pristopa k spoštovanju človekovih pravic in svoboščin posameznika) ter spodbujanje programov usposabljanja in izobraževanja mehiških študentov v Evropi (kar bi privedlo do globljega kulturnega razumevanja EU in povečalo poznavanje shem gospodarske izmenjave in sodelovanja med EU in Mehiko) (Lucarelli in Fioramonti 2010).

7. Zaključek

Evropska Unija je močna gospodarska globalna sila, saj ima 27 držav članic izmed katerih ima vsaka neko zgodovinsko poglobljeno vez z ostalimi državami sveta ter vsestransko strokovno znanje. Veliko strokovnjakov pa se strinja, da je glavna slabost EU težava pri ustvarjanju enotnosti iz te raznolikosti (Lucarelli in Fioramonti 2010). »Zlasti na področju trde tradicionalne zunanje politike ta pluralnost predstavlja dve plati istega kovanca: medtem ko je raznolikost moč v smislu doseganja sveta, je pomanjkanje enotnosti lahko resna ovira, ko gre za sprejemanje pomembnih zunanjepolitičnih ukrepov« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 208). Obstajajo trije stebri skupnega reda EU: notranji trg, skupna zunanja in varnostna politika ter pravosodje in notranje zadeve. Izmed teh treh ima naddržavno ureditev le notranji trg, ostala dva stebra imata medvladno ureditev (Tomšič 2022). In kot lahko vidimo na spodnji sliki, je Evropska Unija najbolj uspešna ravno v mednarodnem trgovanju. Za tem sta razvoj in varnost ter nato promocija demokracije in nazadnje tradicionalna politika moči.

Slika 7.1: Glavna vloga EU v svetovni politiki (% odgovorov)

Vir: Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 210

»Pri tradicionalnih zunanjepolitičnih zadevah EU očitajo, da ne zna izražati zanesljivih in skupnih stališč. Za nekatere je zunanja politika kompromis med pogosto različnimi interesi različnih držav članic. Čeprav se vsi dobro zavedajo nianse političnih procesov EU, ki vodijo zunanjo politiko, večina vprašanih priznava, da takšna zapletenost služi le prikrivanju preproste resnice, to je odsotnosti prave evropske zunanje politike« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 211). Politični strokovnjaki, ki so raziskovali različne perspektive na EU so trdili, da je Evropska Unija globalni akter v nastajanju (Lucarelli in Fioramonti 2010). Lahko bi rekli, da je na gospodarskem področju že globalni akter, saj je EU pomembna trgovinska partnerica večini obravnavanih že globalnih akterjev. Na ostalih področjih (varnostno, politično, demokratično področje) pa ima še veliko dela, da jo bodo ostali jemali resno. Tudi naslednja trditev potrjuje naše domnevanje: »Glede na nekatere nedavne raziskave večina državljanov in oblikovalcev javnega mnenja po svetu ne meni, da bo EU v prihodnjih desetletjih imela vodilno politično vlogo. ZDA, Kitajska in nekateri regionalni akterji (kot sta Indija in Brazilija) naj bi bili tisti, ki bodo odločilni za prihodnje globalno upravljanje« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 219).

Pomanjkanje enotnosti med državami članicami EU in skupne zunanje politike je odločilen razlog, da Evropska Unija nazaduje v globalnem pogledu. »Študije razkrivajo, da bi si svet želel, da bi EU postala bolj politična in manj obsedena s kratkoročnimi gospodarskimi dobički... Poleg tega je kakršen koli verodostojen odziv na podnebne spremembe in njihov katastrofalen vpliv na politično stabilnost, človekove pravice in trajnostni razvoj nepredstavljev zunaj večstranskega prizorišča« (Lucarelli in Fioramonti 2010, str. 225).

Kot smo ugotavljali že v začetku te naloge, mora imeti globalni akter naslednje značilnosti: zavezanost skupnim vrednotam in načelom, opredelitev političnih prednostnih nalog in oblikovanje skladnih politik, učinkovito pogajanje z drugimi akterji v mednarodnem sistemu, razpoložljivost in zmogljivost za uporabo političnih instrumentov ter legitimacijo odločanja v zvezi z zunanjo politiko (citirano v Hettne in Söderbaum 2005). Evropska Unija ima opredeljene skupne vrednote, katere so: človekovo dostojanstvo, svoboda, demokracija, enakost, pravna država in človekove pravice (Evropska Unija 2023). Toda kot smo videli, ni vedno zavezana le-tem vrednotam. Veliko je polemike o sami demokraciji Evropske Unije in kako obstaja evropski demokratični deficit. Glede na zgornjo sliko 7.1. tudi ni ravno uspešna v promociji demokracije. EU ima neke prednostne naloge in tudi oblikuje skladne politike, toda zadnjo besedo imajo vseeno nacionalne države. Pogajanja z drugimi akterji v mednarodnem

sistemu so lahko uspešna ali pa neuspešna (odvisno od akterja). Evropska Unija bi morala tudi izboljšati oziroma sploh vzpostaviti zunanjo politiko, katere bi se morale držati vse države članice. Problem ima tudi, saj nima svoje lastne vojske, temveč so samo nacionalne države članice zveze NATO. Velik uspeh Evropske Unije je predvsem njena gospodarska razsežnost.

Na tem mestu bomo poskušali odgovoriti na naše zastavljeno raziskovalno vprašanje: Kako naj se v prihodnje razvija evropska demokracija, da bo Evropska Unija postala relevantni globalni akter? Evropska Unija je globalni akter v nastajanju. Trenutno že poseduje nekatere značilnosti, toda še vedno ne zadosti, da bi se ji lahko reklo globalni akter na vseh področjih. Več pozornosti bi morala nameniti svoji politiki ter temu, da se drži svojih vrednot in načel. Prevzeti bi morala večjo vlogo pri promociji demokracije in vlogo mediatorja ter dejansko reševati mednarodne spore, saj bi jo tako ostale države jemale bolj resno. Evropska Unija ima že v začetku slabši položaj, saj je naddržavna ureditev in to da možnost ostalim, da si izberejo, s kom želijo sodelovati (Unija ali posamezna nacionalna država). Za večjo svetovno veljavnost, bi morale države članice predati več pristojnosti Evropski Uniji. Kot lahko vidimo, je to izredno dobro delovalo na gospodarskem področju, kjer države odlično sodelujejo med seboj in tudi z državami izven EU. Raznolikost znotraj Evropske Unije je lahko slabost, lahko pa je tudi ogromna prednost, če jo bo EU znala izkoristiti in spremeniti svoj način delovanja.

Lietatura

- Auer, Stefan. 2012. *Whose Liberty Is It Anyway? Europe at the Crossroads*. London: Seagull Press.
- Dann, Philipp. 2002. »Looking through the federal lens: The semi-parliamentary democracy of the EU«. *Jean Monnet Working Paper 5/02*. New York: NYU School of Law.
- de Beus, Jos. 2001. »Quasi-National European Identity and European Democracy«. *Law and Philosophy*, 20(3), 283–311.
- Evropska Unija (EU). 2023. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_sl. Dostopno 14. januarja 2023
- Evropska Unija (EU). 2023. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/joining-eu_en. Dostopno 15. januarja 2023
- Evropski Svet. 2001. *LAEKEN DECLARATION ON THE FUTURE OF THE EUROPEAN UNION*. <https://www.consilium.europa.eu/media/20950/68827.pdf>. Dostopno 21. januarja 2023
- Hettne, Björn in Fredrik Söderbaum. 2005. »Civilian power or soft imperialism? The EU as a global actor and the role of interregionalism«. *European foreign affairs review* 10, no. 4.
- Lucarelli, Sonia. 2011. *Debating identity and legitimacy in the EU: Concluding remarks*. London: Routledge, pp. 193–206.
- Lucarelli, Sonia in Lorenzo Fioramonti. 2010. *External perceptions of the European Union as a global actor*. London: Routledge.
- Maurer, Andreas Peter. 2003. »Less Bargaining – More Deliberation The Convention Method for Enhancing EU Democracy«. *Internationale Politik und Gesellschaft*, (1), 167-191.
- Nicolaïdis, Kalypso, in Richard Youngs. 2014. »Europe's democracy trilemma«. *International Affairs*. 90(6), 1403-1419.

- Outhwaite, William. 2014. »The future of European democracy«. *European Journal of Social Theory*. Vol. 17(3) 326–34.
- Tomšič, Matevž. Zapiski iz predavanj in vaj pri predmetu Evropska demokracija in politična kultura v šolskem letu 2022/2023.

Ela Tonin Mali

ŽENSKÉ V OBOROŽENIH SILA EVROPSKE UNIJE IN ZVEZE NATO

1. Uvod

Namen in cilj seminarske naloge

Položaj vidika spola v oboroženih silah na primeru Slovenske vojske nameravam podrobneje raziskati skozi svojo magistrsko nalogo, katero imam v načrtu za leto 2023. To področje kot pripadnica Slovenske vojske že osemnajst let spoznavam ter se z njim vsakodnevno srečujem. Sem ponosna častnica SV, katera sem v ta status skozi šolanja in izobraževanja v okviru Slovenske vojske prešla iz vojaka. Trenutno opravljam naloge podpolkovnika, moj osebni čin je major. V okviru šolanj sem končala častniško šolo, štabni in višje štabni tečaj, bila dvakrat napotena po šest mesecev na Mednarodne operacije in misije v BiH in Kosovo. Cilj seminarske naloge je preučiti položaj žensk v oboroženih silah držav članic Nata in EU.

Raziskovalni vprašanji

RV1: Na katerih dolžnostih v oboroženih silah Nata je moč zaslediti največ pripadnic?

RV2: Kateri dejavniki vplivajo na delo žensk v oboroženih silah?

Metode dela

Seminarska naloga temelji na kvalitativni analizi primarnih in sekundarnih virov. Opravljena je bila na podlagi javno dostopne literature, vsakodnevnih informacij s pomočjo medijev in strateških dokumentov, na podlagi katerih mednarodne organizacije delujejo. Za lažje razumevanje področja vidika spola je bil opravljen tudi pogovor s svetovalcem za vidik spola v SV.

Struktura naloge

Raziskovalna naloga je strukturirana v šest zaporednih poglavij. Od teoretičnega dela, katerega podamo v drugem in tretjem poglavju, četrto in peto poglavje temeljita na predmetu raziskovanja. V šestem poglavju podamo zaključek in s tem odgovore na raziskovalni vprašanji.

Omejitve naloge

Seminarska naloga primarno ni opremljena s podatki pridobljenimi z zbiranjem podatkov iz terena kvalitativnimi intervjuji in kvantitativnimi anketami. Pri pridobivanju podatkov smo bili odvisni od dostopnih poročil, ki se nahajajo na uradnih straneh preučevanih držav in mednarodnih organizacij.

2. Ženske v oboroženih silah

2.1 Ozadje

Sodobno varnostno okolje narekuje oboroženim silam vse večjo pripravljenost na varnostne grožnje. To še posebej zadeva napotitev vojaških kontingentov na mednarodne operacije in misije (v nadaljevanju MOM), kjer je lahko kontekst dinamičnih varnostnih okoliščin zelo nepredvidljiv. V takšnih okoliščinah tako prisotnost moških kot žensk pomembno prispeva k udejanjanju širokega spektra izzivov MOM, ki največkrat poteka v zelo različnem družbenem in kulturnem okolju. Pri tem ne gre le za spodbujanje pravic žensk in enakosti spolov, ki izhaja iz resolucije Varnostnega sveta Združenih narodov 1325 (v nadaljevanju VS OZN 1325), temveč možnost za povečanje operativne učinkovitosti MOM, ki jo lahko omogočijo heterogeno sestavljeni kontingenti.

S teoretičnega vidika v državah, kjer so oborožene sile odprte za oba spola pri popolnjevanju mest, spol ne igra bistvene vloge, pomembni so znanje, izkušnje ter doseganje zahtevanih standardov in kompetenc. V praksi v skoraj vseh državah članicah Nata in EU pa je le ena od desetih pripadnikov oboroženih sil ženska. Vprašanje je, ali bi lahko več žensk, vključenih v oborožene sile, ne samo olajšalo krizo pri novačenju, ampak tudi okrepilo sile na izpostavljenih poveljniških dolžnostih. Ko govorimo o poveljniških dolžnostih v oboroženih silah (od poveljnika voda naprej), še posebej, če jih zasedajo ženske, prihaja do pomislekov, velikokrat pa tudi do napačnih predstav in pristranskosti glede sposobnosti žensk za opravljanje vojaških vlog. To ugotovitev, da med moškimi še vedno obstajajo občutne pristranskosti glede sposobnosti žensk pri opravljanju vojaške službe, potrjujejo številne, zlasti ameriške študije. Ne glede na upoštevanje in uveljavljanje bolj enakovrednih standardov vojaškega poklica takšna percepcija moških še vedno ustvarja občutke, da ženske ne izpolnjujejo enakih pričakovanj kot moški.

Ne glede na materialni, intelektualni, kulturni in moralni razvoj civilizacije, do katerega se je družba dokopala skozi zgodovino, so se ženske, vsaj posredno in spontano, skozi celotno človeško zgodovino vključevale v oborožene sile in vojskovanje (Kotnik, 1995, 67). Kljub tradicionalnim pomislekom in odporu moških za njihovo vključevanje v oborožene sile so ženske našle načine, kako služiti svoji državi in se pridružiti bojem na prvi liniji, včasih tudi z lažno predstavo za moškega vojaka. O tem dejstvu obstaja veliko literature, ki na dokumentiran način izpostavlja prisotnost in dejavnost žensk tako v bojnih kot podpornih vojaških enotah (Task in Purpose, 2017).

2.2 Zgodovinski okvir

Evropa je v devetnajstem stoletju večino časa zavračala prisotnost žensk v vojski, saj je menila, da je nositi orožje nezdržljivo z žensko naravo, pridržana je le za moške, ki so bili v lasti politične moči, od katere je bila neločljiva. Feminizacija vojske se je začela v dvajsetem stoletju, sprva pa je vključevala le medicinsko oskrbo in pomožno logistiko (Ehne, 2020).

Za prelomnico vključevanja žensk v oborožene sile lahko štejemo 2. svetovno vojno, v kateri je prvič v zgodovini prišlo do splošnega in množičnega vključevanja žensk. Njihovo vključevanje je bilo takrat omejeno zgolj na vojne razmere. Trend mirnodobnega vključevanja žensk v oborožene sile se je začel povečevati z obsežnejšim uveljavljanjem poklicnega popolnjevanja oboroženih sil (Kotnik, 1995, 67) po koncu hladne vojne, še bolj pa po prelomu tisočletja. Temu pritrjuje tudi Jelušičeva (1995, 7), ki pravi, da se je zavedanje o vlogi vojakinje

z orožjem pričelo z zalivsko vojno (1991) preprosto zato, ker je bilo njihovo pojavljanje v javnosti del politične strategije predvsem ameriške vojske proti Iraku in tudi proti zaveznikom (na primer Savdski Arabiji). Ideologija profesionalizma, ki je bila ravno tako načrtno posredovana v javnost, pa je tudi zaradi takrat še vedno tradicionalno močne moške vojaške socializacije prikrivala spol in morebitne zadržke v zvezi z bojinimi nalogami žensk.

V nekaterih evropskih državah, predvsem skandinavskih, na Nizozemskem, v Franciji, Kanadi in tudi v Sloveniji, je bila polna integracija žensk v vojsko omogočena že kmalu po koncu hladne vojne. V drugih državah, kot sta Nemčija in Italija, je integracija potekala postopno, začela se je šele po prehodu v novo tisočletje (Brožič in Pešec, 2017, 114). Tudi v ZDA so, zlasti po zalivski vojni leta 1991, postale ženske pomemben vir za popolnjevanje oboroženih sil, predvsem zaradi manjšega interesa moških za vstop v oborožene sile. Kotnik (1995, 76-77) ob tem še izpostavlja, da samo povečanje števila žensk v oboroženih silah ne rešuje problematike pri popolnjevanju oboroženih sil, ampak jih lahko samo omili.

2.3 Pripadniki v oboroženih silah

Klasični pogled idealnega bojevnika: fizična agresivnost, dominantnost, avanturizem, tekmovalnost, težnja po lastni neodvisnosti, drznost (Smith, 2018) se danes vse bolj prepleta z drugimi sociološkimi dejavniki, pri katerih prihaja do izraza vloga ženske. Segal (1995, 758) vključevanje žensk v oborožene sile po koncu hladne vojne povezuje s tremi dejavniki, in sicer: kulturnim (spreminjanje družbenih vrednot, povezanih z vlogo spola in družine, krepitev enakopravnih vlog v družini, širjenje idej o vlogi spola prek javnih diskurzov), socialno - družbenim (spreminjanje demografske podobe, trga dela, zaposlovalnih možnosti) in institucionalnim (reforma vojaških organizacij, razvoj sodobnega koncepta nacionalne varnosti in vojaške tehnologije). Jelušičeva (2002, 39) poleg fizičnih ter bioloških dejavnikov vključevanja žensk v oborožene sile izpostavlja tudi psihološke, kot so toplina, prijaznost, odprtost, plahost, zaupljivost, čustvenost, odvisnost, pasivnost, submisivnost, ranljivost, introvertiranost, depresivnost, (fizična) neagresivnost. Musek (1995, 28) na drugi strani postavlja zanimivo vprašanje glede razlik v duševnih in umskih sposobnostih moških in žensk, posebno v inteligentnosti in ustvarjalnosti. Ob mnogih predsodkih na tem področju Musek (prav tam) ugotavlja, da kakih posebnih razlik med spoloma v inteligentnosti, torej umskih sposobnostih, ni. Povečano vključevanje žensk v oborožene sile, kot navaja Egnell (2016, 74), ne bo vodilo samo k uveljavljanju in izboljšanju pogojev za ženske pri opravljanju vojaškega poklica, ampak bo predvsem prispevalo k večji učinkovitosti oboroženih sil pri opravljanju vse zahtevnejših in raznovrstnih specifičnih nalogah.

3 Razlike med spoloma v oboroženih silah

3.1 Področje vidika spola

Ko proučujemo spolno reprezentativnost oboroženih sil, se je pomembno zavedati, da nobene oborožene sile niso spolno reprezentativne, saj bi to pomenilo, da jih vsaj v obsegu petdesetih odstotkov popolnjujejo ženske (Kotnik, 1995, 73). Vse oborožene sile držav članic Nata in EU danes prepoznavajo pomen in se zavzemajo za enakost med spoloma, perspektivo spola pa uveljavljajo v vseh politikah in normativnih predpisih. Enakost med spoloma razumemo v smislu enakih pravic, odgovornosti in priložnosti za ženske in moške. Enakost ne pomeni, da ženske in moški postanejo enaki, ampak da imajo moški in ženske enake možnosti, da dokažejo, da lahko enakovredno in kakovostno opravljajo zadane naloge sami oziroma skupaj z drugimi.

Perspektiva spola pomeni prepoznavanje, da lahko vsaka situacija različno vpliva na moške in ženske, na katero se lahko individualno ali skupaj ustrezno odzoveta. Oborožene sile z vključevanjem načela enakosti med spoloma izpolnjujejo zaveze, opredeljene v resoluciji VS ZN 1325 za ženske, mir in varnost (Gender, Diversity and Equality, 2020). Delo v moškem okolju je lahko zahtevno za žensko, saj mora dokazati svoje poklicne sposobnosti tako, da je učinkovita kot moški, včasih v izjemno težkih okoliščinah. Delovni pogoji v oboroženih silah, zlasti med osnovnim usposabljanjem in vajami, so lahko težki za ženske v primerjavi z nevojaškimi delovnimi pogoji, vendar je to odvisno od priprav, vključevanja, sprejemanja, prilagajanja in načrtovanja (News Euromil, 2012, 3).

Kljub še vedno relativno nizki spolni reprezentativnosti oboroženih sil, zlasti z vidika žensk, lahko zanimanje za vključevanje žensk v oboroženih silah danes povežemo s socializacijskimi dejavniki kot so:

- demografska gibanja (kadrovske potrebe oboroženih sil),
- razvoj vojaške tehnologije (prilagoditev načina popolnjevanja z moštvom in organiziranostjo oboroženih sil z namenom maksimiranja tehnološke inovacije, čeprav tehnološki napredek ne nadomešča potreb po moštvu, temveč se z njim le dopolnjuje),
- spreminjanje vloge in nalog oboroženih sil (sodobno varnostno okolje pogojuje spreminjanje poslanstva in narave oboroženih sil tudi v smislu potreb po vključevanju žensk) ter
- spreminjanje vloge žensk v družbi (želja žensk po uveljavljenosti tudi na netradicionalnih področjih življenja) (Kotnik, 1995, Sunde, 2018).

3.2 Primerjava glede na vidik spola¹

Prvič, moška in ženska telesna struktura in sposobnosti sta na splošno različni. Večina testov fizične uporabe je osredotočena na moške, kar ne uravnotežuje rezultate uspešnosti žensk. Vključitev testov, pri katerih je na primer plezanje del fizičnega preizkusa bi uravnotežili razlike med moškimi in ženskami, saj so le te bolj prilagodljive kot moški. Uravnotežena telesna pripravljenost bi bila jasnejša in bi dala bolj kredibilen pogled na prosilce. Če se za določeno delovno mesto zahteva fizična moč, bi morala biti fizična zahteva povezana z delovnim mestom. Raje namesto da bi domnevali, da so vse ženske nesposobne opravljati enake naloge kot moški, bi morale biti merila za izbor posebne zahteve in ne spol.

Drugič, priporočljivo je povečati število žensk v mirovnih misijah in jih vključiti v pogajanja ter stike s prebivalstvom. Poleg tega, prednostna naloga tako za politične kot vojaške odločevalce, bi se lahko lotili »labirinta« in »steklenega stropa«, kar pomeni različne izzive, težave in ovire, s katerimi se soočajo ženske pri poskusu prodora v delovno okolje, v katerem prevladujejo moški, pri doseganju vodstvenih položajev na visoki ravni.

Tretjič, potrebno je spodbujati večjo enakost med spoloma, kar zadeva vloge žensk in moških, in sicer na področju moških v družinskem in poklicnem življenju tudi med pripadniki vojske. Evropski Parlament spodbuja moške k izrabi očetovskega dopusta in enakopravno udeležbo pri skrbi za otroke z neprenosljivo shemo starševskega dopusta. Torej bi morali podobno rešitev spodbujati tudi za vojaško osebje z namenom enakomerne porazdelitve družinskih obveznosti med oba starša.

---

¹ Povzeto po [Finabel](#), 2018.

Poleg tega bi morali biti poklicni sistemi bolj prožni in omogočati vsakemu staršu - moškemu ali ženski, nadaljevati svojo poklicno pot, ne da bi pri tem posegal v družinsko gospodinjstvo. Četrtrič, določitev stroškov moških in ženskih razlik. S tem pristopom bi analizirali finančni vpliv moških in žensk ter omogočiti pogled z druge perspektive. Hipotetični primer: pri moških imamo večjo verjetnost, da bodo stroški dolgotrajne izgorelosti v primerjavi s stroški ženskega starševskega dopusta višji (več spremenljivk je potrebnih za celovit odgovor).

Petič, prostore in opremo bi bilo treba prilagoditi potrebam žensk: prostori morajo biti uravnoteženi med zasebnostjo in vključenostjo v vojaško okolje, oprema pa bi morala biti oblikovana tako, da bo prilagojena tudi ženskam. V primeru nosečnosti je treba upoštevati dostojanstvo, vojakinje v čim daljšem obdobju ohraniti na delu, tudi z zagotavljanjem nosečniških uniform, na katerih so čini jasno vidni.

4 NATO in EU

4.1 NATO

Cilj proaktivnih strategij Nata je pritegniti, razviti in obdržati mešanico ljudi z različnimi veččinami, ozadji, izkušnjami in kulturami. Ta raznolikost in dostop do širokega nabora talentov sta bistvena za ustvarjanje inovativnih idej in spoznanj ter veliko prispeva k učinkovitosti Nata. Zagotoviti želijo, da bo delovna sila odražala raznolikost držav članic in si prizadeva ohraniti delovno okolje, ki je vključujoče in brez diskriminacije, nadlegovanja ali ustrahovanja. Severnoatlantski svet je sprejel akcijski načrt raznolikosti in vključevanja mednarodnega osebja za leto 2019–2023, ki služi kot načrt za Nata pri zagotavljanju in ohranjanju delovne sile. Le ta vključuje raznolikost in vključevanje, spodbuja enakost spolov in omogoča vsem uslužbencem, da razvijejo svoj polni potencial.

Civilno osebje IS in IMS deluje v skladu s kadrovskimi predpisi, ki določajo, da člani osebja ves čas s spoštovanjem in vljudnim odnosom ravnajo s svojimi sodelavci in drugimi, s katerimi pridejo v stik med opravljanjem svojih dolžnosti (Nato, 2021). Generalni sekretar Nata je v videoposnetku na vrhu žensk političnih voditeljev 21, dejal (Nato, 2021):

»Najboljši način za zaščito naše varnosti in načina življenja je, da stojimo enotni in črpamo iz vseh talentov, ki jih lahko ponudijo naše organizacije«. »Enakost spolov ni le prava stvar, temveč tudi pametna stvar«.

Spletnem dogodku z naslovom »Gradimo naprej« so predsedovale politične voditeljice in Amina J. Mohammed, namestnica generalnega sekretarja Združenih narodov, s svetovalno podporo Urada Združenih narodov za partnerstvo. Združila je voditelje iz celega sveta in razpravljala o tem, kako podpreti, povečati in vzdrževati število žensk na vodstvenih položajih in enakost spolov v obdobju po pandemiji.

NATO že dolgo priznava, da je potrebno povečati udeležbo žensk in voditeljic na področju obrambe in varnosti. Od leta 2018 revidirana politika o ženskah, miru in varnosti zahteva vključevanje vidika spola v vse politike, programe, misije in operacije Zavezništva. Prav tako spodbuja okolje, ki vključuje spol, in določa najvišje standarde obnašanja osebja Nata.

Tabela 1: Delež pripadnic/pripadnikov v članicah NATO in EU

Država	Odstotek žensk	Odstotek moških	Številčnost (STAS 2019)
Albanija	14	86	6800

Avstrija*	4	96	22000
Belgija	9	91	25900
Bolgarija	16	84	24800
Ciper	15	85	16000
Češka	13	87	25000
Črna gora**	6	94	1500
Danska	8	92	18000
Estonija	10	90	6300
Finska*	4	96	27000
Francija	16	84	207800
Grčija	19	81	107600
Hrvaška	13	87	15100
Irska*	7	93	9000
Italija	6	94	178100
Latvija	16	84	6400
Litva	12	88	15700
Luksemburg	8	92	900
Madžarska	20	80	19700
Malta*	5	95	2000
Nemčija	12	88	182000
Nizozemska	11	89	41700
Norveška**	14	86	20700
Poljska	9	91	118500
Portugalska	12	88	28600
Romunija	7	93	73100
Slovaška	12	88	11700
Slovenija	16	84	6300
Španija	13	87	121000
Švedska*	9	91	15000
Turčija**	0,3	99,7	435500

Opomba:

*Ni članica NATO

**Ni članica EU

Vir: Tabela oblikovana s pomočjo podatkov pridobljenih v poročilu NDC in [Statista](#), 2021.

Skupni odstotek ženskega osebja v oboroženih silah ni uravnotežen, saj je bila udeležba žensk v povprečju leta 2019 v državah Nata le 11 %. Vendar je treba upoštevati, da so bile ženske v večini državah članicah sprejete v vojsko šele v zadnjem obdobju. Ker se je trend nenehno povečeval po 2000, je mogoče pričakovati, da bo v prihodnosti letih delež žensk v vojski bolj uravnotežen. Uporaba in privlačnost žensk za vojaške sile je odvisna od vojaške ozaveščenosti v tej skupini. Znanje o vojski vpliva na prijave žensk in se vzporedno povečuje. Ženske verjetneje manj razmišljajo o vojaški karieri kot moški zaradi tradicionalne podobe vojske. Poleg tega so fizične zahteve tiste, ki imajo vpliv na ženske, zlasti za napotitve na prve bojne položaje. Različne zahteve ustvarjajo napetost med spoloma, saj se od žensk pričakuje, da bodo tekmovala s svojimi moškimi kolegi ([European parliamentary research service](#), 2018). Kar zadeva vloge, je na splošno še vedno pogosto prisotna težnja, da se žensk ne pošilja na frontno črto. Namesto tega večinoma sodelujejo v podpornih in administrativnih vlogah, kar prav tako vpliva na njihove možnosti, da dosežejo najvišje vojaške položaje. Kot posledično pomanjkanje

kariernih priložnosti ostaja pomemben vzrok, da so ženske še vedno prikrajšane za bolj raznoliko poklicno kariero. Dejansko uravnoteženost med zasebnim in poklicnim življenjem ostaja dejavnik, ki najbolj vpliva na to težnjo. To večinoma izvira iz še vedno obstoječe družbeno-kulturnega dediščine, ki ženskam pripisuje glavno vlogo v družinskem življenju. Tudi vsakdanje življenje žensk z aktivnim dolžnostmi predstavlja veliko »neprijetnih« situacij, ki lahko vplivajo na njihovo vključevanje v oborožene sile.

Tabela 2: Razporeditev žensk v oboroženih silah NATA po službah in zvrsteh v letu 2019

Military Occupation	Average Representation of Women	Average Representation of Men	Number of Reporting NATO Member Nations
Health Care	46%	54%	17
Legal	34%	66%	15
Personnel Section	33%	67%	14
Public Affairs	33%	67%	7
Aerospace Control	18%	82%	16
Training Development	17%	83%	7
Logistics	16%	84%	15
Signals	13%	87%	13
Aerospace Engineer	10%	90%	14
Communication Electronics Engineering	9%	91%	8
Intelligence	9%	91%	13
Artillery	8%	92%	16
Air Combat Systems	8%	92%	12
Military Police	8%	92%	9
Naval Warfare	7%	93%	10
Engineer	7%	93%	12
Chaplain	6%	94%	14
Armour	5%	95%	13
Infantry	5%	95%	16
Marine Systems Engineering	4%	96%	9
Naval Combat System Engineering	4%	96%	8
Pilot	3%	97%	17
Submarine	1%	99%	5

Vir: Poročilo Nato Full Report, 2019.

V zvezi z mednarodnimi misijami, čeprav se je sodelovanje vojakinj izkazalo za koristno in bistveno za operacije ohranjanja miru, humanitarno odzivanje in reševanju po konfliktih, še vedno velja, da je enakost spolov v mirovnih misijah je še vedno nujna. Evropske države tudi v prihodnosti verjetno ne bodo mogle izpolniti zavez enakosti spolov, če ne bo nove strateške vizije in ne bodo podprle novih strateških prizadevanj. Poleg tega, ne le v okviru mednarodnih operacij, temveč tudi v okviru v celotnem vojaškem sistemu, so vojakinje še vedno ogrožene in slabo zaščitene pred spolnim nadlegovanjem in diskriminacijo. Izmed nekaj prijavljenih in preiskanih primerov je mogoče opaziti, kako je spolno nadlegovanje še vedno tabu in ne politična tema. Posledično je treba uveljaviti nove strategije, da bi se spopadli s fizičnimi in psihičnimi travmami, ki ne vplivajo le na žrtve, temveč tudi na njihovo zdravje dobro počutje in zdravstveno stanje, pa tudi vojaško organizacijo kot celoto.

4.2 Delovanje v mednarodnem okolju

Čeprav se varnostno okolje nenehno spreminja, s svojo dinamiko pomembno vpliva na spreminjanje nalog in prilagajanje oboroženih sil tudi v kontekstu razvoja MOM. Naloge, ki jih oborožene sile opravljajo v okviru MOM², niso več enostavne, ampak postajajo vse bolj

² Na mednarodnih operacijah deluje okrog 273 pripadnic in pripadnikov Slovenske vojske. Napoteni so na misije v Bosni in Hercegovini, na Kosovu, v Srbiji, Maliju, Libanonu, Siriji, Italiji, Iraku in Latviji, Slovaškem. MOM v okviru

kompleksne operacije v smislu zagotavljanja kriznega odzivanja, stabilnosti ali podpore miru. Namen teh operacij se je spremenil ter od začetnega izpolnjevanja »trdih« vojaških strateških ciljev preusmeril v zagotavljanje določenih »mehkih« pogojev, ki še omogočajo zadostiti politične cilje mednarodne skupnosti. V tem kontekstu so vojaške aktivnosti pogosto znajdejo v podporni vlogi znotraj t.i. integriranega skupnega pristopa k izvedbi operacij. Takšen integriran pristop sestavlja kopica akterjev in dejavnosti, usmerjenih v doseg (bolj dolgoročnih) strateških političnih ciljev, kot so stabilizacija, demokratizacija, ekonomska rast ter spoštovanje človekovih pravic in vzpostavitev vladavine prava. Ključne naloge oboroženih sil na MOM so se s takšnim pristopom bistveno razširile in se večinoma nanašajo na zaščito civilnega prebivalstva, vključno s humanitarno in diplomatsko aktivnostjo, vzpostavitvijo reda in preprečevanjem spolnega nasilja. Gre za sklop pomembnih političnih ciljev, ki jih morajo v smislu celovitosti njihove implementacije podpirati tudi MOM, zato morajo pripadniki oboroženih sil, ki sodelujejo na MOM, ne le delovati tako, da zagotavljajo platformo, s katero lahko civilni akterji dosežejo politične cilje, ampak tudi paziti, da s svojim delovanjem ne ogrozijo širših naporov mednarodne skupnosti v določenem okolju, ki so usmerjeni v spoštovanje človekovih pravic, demokratičnih vrednot in enakopravnost spolov (Egnell 2016, 86).

5 Obravnava prpadnic slovenske vojske

5.1 Pomanjkanje kadra v oboroženih silah

Verjetno ni evropske države, kjer ne bi imeli izzivov pri pridobivanju kadra za zaposlitev v oboroženih silah. Vzroki so večplastni, od demografije, spremenjenih vrednot in življenjskih pričakovanj mladih, do nekonkurenčnega plačila in neugodnih pogojev dela. O tem so izdelane natančne domače in tuje študije. Osredotočila se bom na razmere v Sloveniji.

Tabela 3: Sestava SV po statusu doma in v tujini³

	Število v SV na dan 25.10.2022		MOM v 2022		MSSVT v 2022	
	M (%)	Ž (%)	M (%)	Ž (%)	M (%)	Ž (%)
Č	860 (13,9)	121 (2,0)	44 (16,1)	3 (1,1)	49 (59,8)	5 (6,1)
PČ	1745 (28,2)	142 (2,3)	82 (29,9)	7 (2,5)	19 (23,2)	2 (2,4)
Vojaki	1848 (29,8)	346 (5,6)	114 (41,6)	12 (4,4)	/	/
VVU	172 (2,8)	126 (2,0)	3 (1,1)	2 (0,7)	/	1 (1,2)
NVU	294 (4,7)	119 (1,9)	5 (1,8)	2 (0,7)	/	/
CO	219 (3,5)	180 (2,9)	/	/	/	/
U	14 (0,2)	10 (0,2)		/	6 (7,3)	/
Skupaj	5152 (83,15)	1044 (16,85)	248 (90,5)	26 (9,5)	74 (90,3)	8 (9,7)
Total	6196 (100%)		274 (100 %)		82 (100%)	

Vir: Slovenska vojska, 2022.

EU pa so: EUFOR Althea, EU NAVFOR MED, EUTM. V pripravljalni fazi napotitve pa je tudi misija v podporo Ukrajini z nazivom EU MAM.

Slovenska vojska z delom svojih sil deluje še v bojni skupini Evropske unije (EU Battle Group, EU BG) in Natovih odzivnih silah (Nato Response Force, NRF), ki so namenjene delovanju na operacijah znotraj in zunaj meja zavezništva.

³ Č – častniki, PČ – podčastniki, VVU – višji vojaški uslužbenci, NVU – nižji vojaški uslužbenci, CO- civilne osebe, U – uradniki.

Pri pregledu popolnjenosti v SV, glede na statute vidimo, da imamo 2194 vojakov ter 1887 podčastnikov ter 981 častnikov, iz česar je razvidno, da za predvideno piramidno strukturo v hierarhični organizaciji primanjkuje vojakov.

Ko analiziramo popolnjenost z ženskimi pripadnicami ugotovimo, da imamo 121 častnic, 142 podčastnic, 346 vojakinj, 245 vojaških uslužbenk, 180 civilnih oseb ter 10 uradnic. Kar se tiče njihove starostne strukture je v povprečju enaka moškim, beležimo 43. let. Povprečna starost vojakinj je 36 let, povprečna starost podčastnic je 48 let ter častnic 45 let. Iz tega sklepamo, da pri podčastnicah ni novega svežega priliva. V status podčastnika v SV lahko napreduje vojak, s končanim desetniškim tečajem in opravljeni Šoli za podčastnike (ŠPČ), do tega pa mine vsaj 10 let dela v SV, pri svojem delu morajo biti prepoznani kot najboljši vojaki s voditeljskimi sposobnostmi ter imeti opravljeno MOM.

Kar se tiče častnic za prvi čin poročnice, s končano VII stopnjo izobrazbe, opravljeno selekcijo Šolo za častnike ter potem imeti opravljeno Častniško šolo, ki skupaj s specializacijo traja 18 mesecev.

Pri razmišljanju, zakaj bi si mlad človek na začetku svoje delovne dobe želel ali pa ne želel zaposliti v SV, je potrebno upoštevati psihologijo ter, kot rečemo »obrniti karto«, oziroma se vživeti v to, kako pojav vidi nasprotnik, v tem primeru mladi posameznik. Če trenutno ciljno skupino za zaposlitev v SV imenujemo z generacijskim nazivom »milenijci«, naj bi bilo za njih v splošnem značilno:

- da v delu (službi) želijo najti višji smisel, torej občutek, da aktivno in vidno pripomorejo k nečemu in da njihov napor ne izzveni v prazno;
- da nimajo potrpljenja z aktivnostmi, v katerih ne vidijo smisla;
- da si želijo biti cenjeni, nagrajeni, pohvaljeni;
- da si želijo pripadati neki skupnosti;
- da želijo imeti možnost učenja in (hitrega) napredovanja, tudi vplivanja, soodločanja;
- da ne iščejo doživljenjske službe in zato nimajo težav menjati služb.

Navedli smo samo nekaj najbolj aplikativnih značilnosti. Na prvi pogled se zdi, da bi morala biti zaposlitev v SV pisana na kožo vsakega povprečnega »milenijca«.

5.2 Vidik spola

Obravnava ter implementacija področja vidika spola je v rokah linije PINK. Le ta je odgovorna za enakovredno in enako obravnavo ne glede na spol, kulturo in raso pripadnikov Slovenske vojske. Zagotoviti enake možnosti za vse, glede na kompetence in prepoznavnost, ki jo pripadniki izkazujejo s svojim delom skozi svojo karierno pot. V večjih organizacijah pa se poraja vprašanje, ali imajo vsi enake možnosti ter ali je pravično za vse. Zato predlagam naslednje kratkoročne in dolgoročne pobude pri obravnavi tega področja⁴.

Kratkoročne pobude:

M – moški, Ž – ženske.

⁴ Te pobude so pridobljene na podlagi kvalitativne metode, nestrukturiran vprašalnik, s strokovnim organom v SV, ki je po formacijski dolžnosti razporejen kot svetovalec za vidik spola v SV.

- V naslednjem letu nadaljevati aktivnosti pri osveščanju pripadnikov SV glede integracije vidika spola v SV na vseh nivojih (taktični, operativni in strateški).
- Izdelava »zložanke/zgibanke« o uresničevanju integracije načela enakosti spolov v SV.
- Izdelava gradiva in vzpostavitev usposabljanja v obliki e-učilnice (vidik spola v SV kot obvezna ali neobvezna vsebina IVV za pripadnike SV);
- Integracija GENDER perspektive se vključi v izvajanje interdisciplinarnih delavnic o varovanju dostojanstva za vodstveno in poveljniško strukturo, z začetkom izvajanja v letu 2023;
- Svetovalcem na Gender področju v SV omogočiti udeležbo na dodatnih izobraževanjih in usposabljanjih s področja varovanja dostojanstva zaposlenih.

Dolgoročne pobude:

- Vzpostavitev nove strukture svetovalcev za boljše in učinkovitejše delo.
- Integracija vidika spola v SV, bi mogoče v nadaljnjem vsebinskem razvoju nujno potrebovala povezavo in skupno delovanje s področjem varovanja dostojanstva, področjem enakih možnosti, psihološko dejavnostjo in mogoče celo s celotno oskrbo za pripadnike/ce SV.
- Navedena področja se prepletajo tako po vsebini kot po aktivnostih ukrepanja in bi bila kot povezane aktivnosti zagotovo dodana vrednost delovanju SV doma in v tujini.
- Vzpostavitev spremenjene strukture zahteva prenovo Direktive št. 01-08 za uresničevanje Agende 1325 o ženskah, miru in varnosti ter vključevanje vidika spola v Slovenski vojski.

SV kot pomembna državotvorna institucija bi mogoče morala razmisliti o prihajajoči spremembi paradigme glede vidika spola, kot je to opaziti pri »najrazvitejših« državah (Norveška, Švedska...). Švedska je opustila t.i. »feministično politiko«, oboji se namesto na »ženske kvote«, vedno bolj fokusirajo na najboljše, kar lahko iz družbe dobijo. Švedska je jeseni leta 2017 ponovno zakonsko uvedla »naborništvo« za vse prebivalce (moški in ženske) starejše od 18 let in zakonsko obveznost prebivalcev naslovila: »Totalna obramba je zadeva celotne populacije«.

Mogoče bi morali v tudi SV spodbuditi podobna razmišljanja kot je »naborništvo« oziroma opravljanje državljanske dolžnosti za vse mlade (moški in ženske) v kombinaciji s profesionalno vojaško sestavo, s katerim ozaveščamo zavedanje o nacionalni varnosti (kar ni samoumevno) s tem ustvarimo največjo možno osnovo za rezervno sestavo (prostovoljno) ter posledično največji trg za pridobivanje kadra. Vsekakor pa velja rek: »Tam kjer je volja, je tudi pot«.

6 Zaključek

RV1: Na katerih dolžnostih v oboroženih silah je moč zaslediti največ pripadnic?

V oboroženih silah preučevanih držav je pripadnic največ na podpornih in administrativnih dolžnostih. Kot izhaja iz poročil največ pripadnic zaseda v vojaškem zdravstvu, sledi logistika, nekaj pehote, zveze, administrativna dela, obveščevalna dejavnost ter pri pravnih poslih.

V nekaterih državah se lahko ženske službujejo v bojnih enotah, V manjšem številu držav so vojakinje lahko poslane tudi na frontno črto v spopadih. V mnogih državah se ženske pogosto ukvarjajo z medicinskimi in tehničnimi poklici v oboroženih silah, vendar pa lahko tudi opravljajo druge dolžnosti, kot so poveljniške, obveščevalna dejavnost, vojaški policisti in

drugo. Vendar pa se število pripadnic v oboroženih silah v različnih državah razlikuje, zato težko trdimo, kje je največ pripadnic.

V splošnem je pomembno, da oborožene sile zagotavljajo enake možnosti za vse svoje pripadnike, ne glede na spol, in da se spodbuja enakopravnost med moškimi in ženskami.

RV2: Kateri dejavniki vplivajo na njihovo delo v oboroženih silah?

Skozi nalogo smo ugotovili, da na delo v oboroženih silah vplivajo naslednji dejavniki: kulturni; socialno – družbeni; institucionalni; fizični ter biološki; psihološki.

Dejavniki, ki vplivajo na delo žensk v oboroženih silah, so lahko različni in so odvisni od številnih dejavnikov, vključno z zakonodajo, kulturnimi normami, družbenimi stereotipi in vrednotami, strukturo in organizacijo oboroženih sil v določeni državi ter osebnimi izbirami in interesi posameznic:

- Državna politika in zakonodaja: V nekaterih državah so ženske lahko del oboroženih sil, vendar pa je njihovo vključevanje v določenih dolžnostih lahko omejeno zaradi državne politike ali zakonodaje.
- Stereotipi in predsodki: Včasih se ženske v oboroženih silah soočajo s stereotipi in predsodki, ki jih lahko ovirajo pri opravljanju določenih dolžnosti.
- Fizične zahteve: Nekateri dolžnosti v oboroženih silah zahtevajo visoko raven fizične pripravljenosti, kar lahko predstavlja oviro za ženske, ki se za te dolžnosti potegujejo.
- Družbene norme: V nekaterih družbah je še vedno prisotno nekaj zadržkov glede vključevanja žensk v oborožene sile, kar lahko vpliva na njihovo delo in vlogo v teh organizacijah.
- Osebni izzivi: Delo v oboroženih silah lahko predstavlja tudi osebne izzive, kot so ločitev od družine in prijateljev, tveganje za poškodbe ali smrt in drugo. Te izzive lahko doživljajo tako moški kot ženske, vendar pa se lahko pojavijo še dodatni izzivi, povezani z ženskami, kot so nosečnost in dojenje.

Evropska demokracija temelji na načelu enakopravnosti in pravičnosti ter na svobodi in človekovih pravicah, ki so zapisane v Listini EU o temeljnih pravicah. Politična kultura pa je skupek vrednot, norm in praks, ki določajo, kako se v družbi odločamo in kako delujemo.

V okviru tega lahko povezava med evropsko demokracijo in politično kulturo ter ženskami v oboroženih silah držav članic Nata in EU vključuje:

- Evropska demokracija in politična kultura temeljita na enakopravnosti spolov, kar pomeni, da se ne sme diskriminirati na podlagi spolne usmeritve ali spola. To velja tudi za vključevanje žensk v oborožene sile.
- V evropski demokraciji in politični kulturi je pomembno, da se vključujejo vse skupine v družbi, vključno s ženskami. To velja tudi za oborožene sile, saj so pomemben del družbe in imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju varnosti in obrambe države.
- Evropska demokracija in politična kultura temeljita na dialogu in sodelovanju, kar pomeni, da se vsi lahko vključijo v odločanje o pomembnih vprašanjih, vključno s ženskami v oboroženih silah. To prispeva k bolj odprtemu in pravičnemu družbenemu okolju, ki spoštuje različnost in enakost.

Ženske v oboroženih silah držav članic Nata in EU vse pogosteje zasedajo vodilne položaje in se soočajo z enakimi izzivi kot moški kolegi. Prav tako evropska demokracija in politična kultura podpirata vključevanje žensk v vse pore obrambnega sektorja, vključno s podpornimi, kadrovsko-strokovnimi in vodilnimi položaji. To omogoča ženskam, da vplivajo na strategije in odločitve obrambne politike ter tako prispevajo k boljši in učinkoviti obrambi držav članic.

Literatura

Andreasson, Ann-Sofie. 2016. *Women in the Swedish Armed Forces: How does the Swedish Armed Forces promote women in order to attract them to their organisation?* University West.
Brožič, Liliana in Pešec, Mojca. 2017. *Ženske v oboroženih silah - primer Slovenske vojske*. Teorija in praksa let. 54 1/2017, str. 112 – 115. Dostopno na: [tip_01_2017_brozic_idr.pdf \(uni-lj.si\)](#). Dostopno 2. december 2022.

EEAS. 2022. »EUMS launches its Missions and Operations Gender Monitoring Team (MOGMT)«. [EUMS launches its Missions and Operations Gender Monitoring Team \(MOGMT\) EEAS Website \(europa.eu\)](#). Dostopno 24. december 2022.

EEAS. 2022. »Implementing the Women, Peace and Security agenda«. [Implementing the Women, Peace and Security agenda EEAS Website \(europa.eu\)](#). Dostopno 22. december 2022.
European parliamentary research service. 2018. »Women in the military and in peace-keeping and peace-making [What Europe does for you]«. [Women in the military and in peace-keeping and peace-making \[What Europe does for you\] | Epthinktank | European Parliament](#). Dostopno 15. december 2022.

Egnell, R. 2016. *Gender Perspectives and Military Effectiveness: Implementing UNSCR 1325 and the National Action Plan on Women, Peace and Security*. Inclusive security, [online]. mar. 2016. str. 74-87. Dostopno na: <https://www.inclusivesecurity.org/publication/gender-perspectives-and-military-effectiveness/>. Dostopno 26. december 2022.

Ehne. 2020. »The Feminization of European Armies«. [Feminization of European Armies | EHNE](#). Dostopno 27. december 2022.

EUROMIL. 2022. "Women in a Male Dominated Environment – Women in the Armed Forces". [Women in a Male Dominated Environment – Women in the Armed Forces - ΣΥΚΣ \(syks.org.cy\)](#). Dostopno 24. december 2022.

Finabel. 2018. »The integration of women in armed forces«. <https://finabel.org/wp-content/uploads/2018/12/WomenAF.pdf>. Dostopno 20. december 2022.

Gender, Diversity and Equality. 2020. »Irish Defence Forces«. Dostopno na: <https://www.military.ie/en/public-information/defence-forces-families/gender-diversity-equality/>. Dostopno 20. december 2022.

Jelušič, Ljubica. 1995. *Ženske vojakinje – emancipacija ali muhavost*. V V. Vegič, (ur.), *Zbornik študij: Ženske in oborožene sile*, str. 5-15. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
Jelušič, Ljubica. in Pešec, Mojca. 2002. *Seksizem v vojaški uniformi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kotnik, Igor. 1995. *Nekateri vidiki vključevanja žensk v sodobne oborožene sile*. V V. Vegič, (ur.), *Zbornik študij: Ženske in oborožene sile*, str. 67-92. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
Maltatoday. 2019. "Maltese army only has 100 women soldiers". [Maltese army only has 100 women soldiers \(maltatoday.com.mt\)](#). Dostopno 26. december 2022.

Musek, Janek. 1995. *Ženske in moški: preobrazba tradicionalnih spolnih vlog*. V V. Vegič, (ur.), *Zbornik študij: Ženske in oborožene sile*, str. 27-39. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.

Nato. 2022. »Women, Peace and Security«. NATO - Topic: Women, Peace and Security. Dostopno 20. december 2022.

Nato. 2019. *Defence Expenditure of NATO Countries (2013-2019)*. Press & Media. Belgija.

NDC. 2019. *Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives Full Report*. Italija: Rim.

Segal, Mady. 1995. »Women's Military Roles Cross-Nationally: Past, Present and Future». *Gender and Society*. 9(6), str. 757-775.

Smith, G. ... idr. 2018. »The Different Words We Use to Describe Male and Female Leaders». *Harvard Business Review*, [online]. 25. maj. Dostopno na: <https://hbr.org/2018/05/the-different-words-we-use-to-describe-male-and-female-leaders>. Dostopno 20. december 2022.

Sunde, F. in Kristiansen, M. 2018. »Defying Stereotypes: The Untapped Potential of Integrating Female Reconnaissance Operators into Small State NATO SOF». *Small wars journal*, [online]. 10. okt. Dostopno na: <https://smallwarsjournal.com/index.php/jrn/art/defying-stereotypes-untapped-potential-integrating-female-reconnaissance-operators-small>. Dostopno 20. december 2022.

Marinka Bojc:

RAZVOJ DEMOKRATIČNEGA SISTEMA V EVROPSKI UNIJE

1. Uvod

Evropska unija (EU), ki trenutno zajema 27 držav članic, se geografsko deli na sever, jug, vzhod in zahod. Zahodna Evropa, ki predstavlja zgled ostalim članicam iz drugih geografskih regij zajema Belgijo, Francijo, Nemčijo, Grčijo, Italijo, Luksemburg, Nizozemsko, Portugalsko, Španijo. Je naprednejša od ostalih delov Evrope.

Kot navaja Tomšič (2002), je demokratična družbena ureditev rezultat dolgoletnega razvoja družb zahodnega kulturno-civilizacijskega okolja, skozi katerega se je še posebno po drugi svetovni vojni utrdila zavest, da je parlamentarna družbena ureditev edina sprejemljiva oblika družbene ureditve. Rezultat takšne družbene ureditve je svoboda posameznika, ki je po izrinjenem totalitarnemu režimu tudi pomembna vrednota. Po padcu berlinskega zidu in dezintegraciji socialističnega bloka je parlamentarna demokracija tudi edina sprejemljiva politična ureditev.

EU je plod zamisli vizionarjev, ki so prihajali iz različnih vetrov: od pripadnikov odporniškega gibanja do pravnikov in parlamentarcev, vsi pa so imeli skupni cilj mirna, združena in uspešna Evropa. Vir: (https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_sl)

Prilagodljivost političnega sistema je glavni predpogoj njegove stabilnosti. Politična stabilnost je, kot navaja Tomšič (2002), odvisna od obstojnosti sistema, inkluzivnosti in učinkovitosti. Pri obstojnosti sistema je mišljeno stanje, v katerem demokracija ni ogrožena niti s strani notranjih, niti s strani zunanjih dejavnikov. Inkluzivnost, skozi katero razumemo tekmovalnost in participacijo kot nekaj, kar je ključnega pomena za konsolidarnost demokratične ureditve. Učinkovitost pomeni transparentno implementacijo sprejetih odločitev oziroma sankcioniranje nespoštovanja le-teh.

Na politično stabilnost vplivajo tudi socioekonomski, kulturni in akcijski dejavniki, stopnja socioekonomske razvitosti, delovanje znotraj mednarodnega regulativno-institucionalnega okvirja. S slednjim je mišljeno predvsem razmerje moči med ključnimi akterji v mednarodnem okolju, ki v veliki meri določajo smer in dinamiko razvoja posamezne države.

Skozi pregled literature in drugih dostopnih virov bom skušala priti do odgovora, ali je evropska demokracija v razvoju dosegla svoj vrhunec.

Hipoteza 1: Evropska demokracija je v razvoju dosegla svoj vrhunec in bo začela propadati.

Hipoteza 2: Evropska demokracija se bo še naprej razvijala, EU se bo federalizirala.

2. Kratka zgodovina razvoja demokratičnega sistema po drugi svetovni vojni

Po krvavi drugi svetovni vojni so evropski politiki začeli s procesom oblikovanja Evropske unije. Ta proces je bil dolg in se nadaljuje še danes. Evropsko povezovanje je sprva temeljilo na funkcionalističnem nepolitičnem pristopu, usmerjeno k tehnokratskemu reševanju problemov. (Tomšič, Matevž. Evropske vrednote in identiteta—med enotnostjo in različnostjo. Bogoslovni vestnik, 2012, 72.4: 627-634.)

Začetek sodelovanja v ustanovitvi Evropske unije se kaže že v letu 1951, ko so Nemčija, Francija, Italija, Nizozemska, Belgija in Luksemburg podpisale pogodbo o skupnem upravljanju industrije premoga in jekla. S Schumanovo deklaracijo (1950), na kateri temelji ustanovitev Evropske skupnosti za premog in jeklo, so se države podpisnice zavezale, da ne bodo več mogle samostojno izdelovati orožja in ga uporabiti proti drugi. Z gospodarsko združitvijo so želeli doseči zvišanje življenjskega standarda in spodbujati mirovne dosežke. Vzpostavitev skupnega gospodarskega sistema namreč pomeni posodobitev proizvodnje, oskrbovanje s premogom in jeklom v enakem časovnem obdobju za vse članice, razvoj skupnega izvoza za vse države, kot tudi izenačenje in izboljšanje življenjskih pogojev delavcev v teh industrijah.

Po uspešni vpeljavi pogodbe o premogu in jeklu, se je sodelovanje držav članic s podpisom Rimske pogodbe (1957) razširilo tudi na druga gospodarska področja. Ustanovljeni sta bili Evropska gospodarska skupnost (EGS) in Evropska skupnost za atomsko energijo (ESAE ali Euratom). Ustanovitev EGS in EURATOM je vodila v ustanovitev Evropskega parlamenta, za predstavnika je bil izvoljen prav Robert Schuman, ki je že v prvih začetkih povezovanja evropskih držav predvidel federativno ureditev Evrope.

V 60. letih prejšnjega stoletja je zabeležena tudi gospodarska rast, predvsem je temu botrovalo dejstvo, da si države članice EGS niso obračunavale carine v medsebojni trgovini. Maja 1960 je bilo ustanovljeno Evropsko združenje za prosto trgovino (EFTA) z namenom gospodarskega povezovanja med državami, ki niso članice EGS. EFTA je povezovala še Avstrijo, Dansko, Norveško, Portugalsko, Švedsko, Švico, Združeno kraljestvo.

Z izbruhom arabsko-izraelske vojne je Evropo zajela energetska in gospodarska kriza, katere posledice so voditelji EGS skušali omiliti tako, da se je v okviru evropske regionalne politike s pritokom denarja iz bogatejših v revnejše regije, izboljšala infrastruktura ter privlačnost trga za privabljanje naložb. Z zlomom komunizma in padcem berlinskega zidu ob koncu leta 1989, se je meja med vzhodom in zahodom spet odprla, začela se je razvijati Evropa brez meja, ki je omogočala prost pretok oseb, blaga, storitev in denarja. Z Maastrichtsko pogodbo se je začela uresničevati vizija skupne valute, zunanje in varnostne politike ter sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev. Evropska unija je s pogodbo uradno ustanovljena 1. novembra 1993. Nadaljnje širitve in tesnejše sodelovanje so bile podlaga za oblikovanje bolj demokratične in učinkovite EU, ki se je začela ukvarjati tudi z vprašanji podnebnih sprememb, varnosti in trajnostnega razvoja.

Na več medvladnih konferencah (Ferle, 2004) so članice skozi niz sprejetih dokumentov (Maastrichtska pogodba, Amsterdamska pogodba, Niška pogodba) v institucionalni ustroj uvajale novosti in se pripravljale na delovanje v razširjeni EU.

Do leta 2020 se je v Evropsko združenje za prosto trgovino vključila še Islandija, Lihtenštajn, Norveška. Članice EGS so oblikovale prvo skupno kmetijsko politiko z namenom zagotavljanja

dovolj velikih količin hrane za vse, pa tudi z namenom izboljšave položaja kmetov. S podpisom pogodbe o združitvi med Evropsko skupnostjo za premog in jeklo, EGS in Euratoma so Evropske skupnosti dobile enotni upravni organ (Komisija) in en izvršilni organ (Svet).

Evropa je postala zavetje mnogim imigrantom, ki so zaradi vojn morali zapustiti svoje domove. Zaradi prizadevanja EU za mir, uveljavljanja demokracije in človekovih pravic, je EU prejela Nobelovo nagrado za mir. EU se je z gospodarsko krizo 2008, ki je dosegla tudi Evropo, spopadla z ustanovitvijo bančne unije, ki je državam članicam pomagala premostiti težave. Leta 2020 je EU zaznamoval tudi COVID-19, ki je zamajal temelje javnega zdravja in povzročil upad gospodarske rasti. Ruska vojna agresija nad Ukrajino leta 2022 je s strani EU ostro obsojena, uvedena je vrsta sankcij proti Rusiji, ki pa niso bile v vseh članicah jasno podprte. Posledice, ki so jih prinesle gospodarska, migrantska kriza, pandemija COVID-19, rusko-ukrajinski konflikt, so v navidezno homogenost EU prinesle velike razpoke zaradi neusklajene politike med državami članicami.

Skozi kratek pregled zgodovine nastanka in razvoja Evropske unije vidimo, da je z združevanjem iz potreb po večji ekonomski učinkovitosti na neki točki EU dosegla svoj vrh in je začela upadati ob spoznanju, da Evropa ni homogena že zaradi etničnih, jezikovnih, verskih, ideoloških in zgodovinskih razlik.

3. Razvoj evropske družbe in uvod v krizo demokracije

Evropa ima skupno kulturno dediščino, kljub temu pa je znotraj sebe močno raznolika saj temelji tako na judovsko-krščanski religijski tradiciji kakor na tradiciji razsvetljenskega racionalizma. Gre za mešanico različnih etničnih in verskih skupnosti s trdno oblikovanimi lastnimi identitetami, ki jih kot navaja Tomšič (2012), ni mogoče zlit v eno kulturno kategorijo, ki bi zbrisala razlike med skupnostmi.

Med pomembne elemente evropske identitete štejemo skupno evropsko zgodovino, evropsko civilizacijo, vrednote, skupni trg, schengensko območje, skupne simbole, skupno valuto – evro. Z začetki ustanavljanja Evropske unije, ki se ni zgodila kar čez noč, so se evropske države združevale predvsem iz tehnokratskih razlogov, ki bi jim omogočala večjo gospodarsko rast in blaginjo. Z združevanjem v EU smo se v dolgih letih naučili, da kljub skupni zgodovini, ki se je dogajala na tej celini, kljub skupnim koreninam judovsko-krščanske vere med državami članicami obstaja prepad, saj ima vsaka država znotraj sebe močno oblikovano globoko kulturo, ki je zasidrana v podzavesti in vpliva na delovanje njenih državljanov. Ugotovili smo, da je kultura vsake od posameznih držav pomembna in jo moramo skušati razumeti, če želimo najti skupni jezik. Kako doseči usklajenost evropske identitete z identiteto vsake od pridruženih članic?

O evropski identiteti govori deklaracija iz leta 1973, s katero je devet članic Evropske skupnosti potrdilo svojo odločnost o uvedbi koncepta evropske identitete, ki naj bi jih zastopala v zunanjih odnosih. Članice Evropske skupnosti so v zavedanju, da zgolj tehnokratsko sodelovanje ne bo dovolj in je potrebno utrjevati enotnost v želji po preživetju skupne civilizacije. Poleg spoštovanja vrednot pravnega, političnega in moralnega reda je v deklaraciji omenjena želja po ohranitvi raznolikosti lastnih nacionalnih kultur.

Eden pomembnejših izzivov za Evropo je zavedanje in spoštovanje različnosti, ki omogoča sobivanje in sporazumevanje različnih kultur v izogib notranjim partikularizmom in očitkom o evrocentризmu. Identitete posameznikov se oblikujejo in spreminjajo v določenih kulturnih in

družbenih okoliščinah, pri čemer ima glavno vlogo jezik. Vir: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Breznik-Tine.PDF>

Maastrichtska pogodba v členu F, točka 1, poudarja, da Unija spoštuje nacionalne identitete držav članic, katerih sistemi upravljanja temeljijo na načelih demokracije. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>

Temeljni element evropske identitete je družba, ki brani načela predstavniške demokracije, pravne države, socialne pravičnosti in spoštovanje človekovih pravic. Vir: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf. Z Maastrichtsko pogodbo se je v evropsko identiteto uvedlo tudi obrambno komponento z uvajanjem skupne zunanje in varnostne politike na mednarodnem prizorišču, z Lizbonsko pogodbo se je še dodatno okrepilo koncentrični model identitet, saj poleg nacionalne poudarja tudi lokalno in regionalno raven identitete, ki sta zajeti znotraj nacionalne, obenem pa sta tudi del evropske identitete. Vir: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/pirnat-ziga.pdf>

Stabilna demokracija temelji na kulturni podlagi. Kadar se sprašujemo, kakšen vpliv ima kultura v politiki, se moramo vprašati, ali imamo opravka z globoko ali plitko kulturo. Globoka kultura je tista, ki je zgodovinsko zakoreninjena in določa delovanje ljudi, prežema celotno družbo. Institucije in ljudje delujejo v skladu z globoko kulturo, ki se spreminja zelo počasi. Plitka kultura je ustvarjena na podlagi trenutnih izkušenj in individualnih prepričanj, je spremenljiva. Politična kultura posameznih držav oz. regij se razlikuje glede na orientiranost na tradicionalne in sekularne, ki se med seboj razlikujeta v vrednotenju pomena religije, družinskih vezi in avtoritete ter glede na vrednote, ki so lahko materialistične, kjer še vedno prevladuje boj za preživetje in postmaterialistične – te vrednote so značilne za družbo, ki ima uveljavljen nek standard in boj za preživetje ni več v ospredju, tu je bolj pomembno samoizražanje. Za razvite kapitalistične države je značilna racionalno-sekularna politična kultura, družba je samoizrazna, saj se ne borijo več za preživetje, je individualistična in je s svojimi vrednotami bolje opremljena za izvajanje sofisticiranih ekonomskih operacij in prakticanje demokratičnega političnega življenja. Postkomunistične države se nahajajo nekje vmes: zaradi komunistične dediščine so izrazito racionalno sekularne, zaradi manjše ekonomske razvitosti veljajo vrednote preživetja.

Demokratična politična kultura je plod kulturne modernizacije, katere glavni procesi so individualizacija, pluralizacija, sekularizacija, zvišanje izobrazbene ravni. Pluralistična kultura je najbolj značilna za anglosaksonski prostor, kjer gre za komuniciranje med pripadniki različnih ideologij, z namenom doseganja konsenza - zato je najbolj primerna za soočanje z ambivalentnostmi, ki so lastne demokratični ureditvi.

Demokracija je stabilna tam, kjer so ljudje zadovoljni z življenjem in je vzpostavljeno medsebojno zaupanje, ljudje nimajo potrebe po revolucionarnih spremembah. Politična kultura je problematičen dejavnik pri stabilizaciji demokracije zaradi avtoritarne dediščine in kulturne fragmentiranosti. Politična kultura postkomunističnih držav je heterogena - glavna elementa politične tradicije sta egalitarizem in paternalizem. Kljub temu, da politične kulture v postkomunistični Sloveniji ni mogoče označiti za nedemokratične, pa jo vendarle opredeljujejo številne nekonsistentnosti in pomanjkljivosti: zavračanje političnega tekmovanja, personalizacija politike, potreba po močnem voditelju, pomanjkanje razumevanja narave demokratičnih procesov.

V pogodbi o EU je zapisano, da Unija temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin. Države članice EU si prizadevajo za pluralizem, nediskriminacijo, strpnost, pravičnost, solidarnost ter enakost med ženskami in moškimi. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT>

Demokracija je oblika vladavine, v kateri izvoljeni predstavniki zastopajo interese svojih volivcev tako, da sprejemajo odločitve v imenu ljudstva. Gre za učinkovito organizacijo družbe, kjer posamezniki v okviru postavljenega reda skozi različne institucije lahko delujejo in sodelujejo. V času od druge svetovne vojne je demokracija privedla do rasti svobode in blaginje, kmalu po koncu hladne vojne je že kazalo, da se bodo vsi sistemi preoblikovali v liberalne demokracije, vendar do tega ni prišlo. Na razvoj demokracije so vplivali judovsko-krščanski univerzalizem, renesansa, reformacija, razsvetljenstvo ter nekatere revolucije (angleška 1688, ameriška 1776, francoska 1789, marčevske revolucije po Evropi), v katerih so se borili za splošno volilno pravico ter temeljne svoboščine (svoboda tiska, združevanja, organiziranja...). Po letu 1945 je do izraza prišel boj za ekonomske in socialne pravice. Skozi zgodovinski pregled lahko v grobem rečemo, da je demokracija prehajala iz ene oblike v drugo.

O prvem valu demokracije lahko govorimo po prvi svetovni vojni, ko je zajela Evropo. V drugem valu, po padcu železne zavese, je demokracija zajela dežele z totalitarnimi režimi. Na koncu pa govorimo o tretjem valu demokracije, za katerega mnogi avtorji trdijo, da je demokracija v obliki liberalne demokracije dosegla svoj vrhunec. Pa vendar smo priča eroziji demokracije, v kateri prihaja do uveljavljanja avtoritarnih režimov z omejevanjem svobode govora ter podrejanjem vladavine prava, ki ključnim akterjem služi kot orodje za doseganje lastnih ciljev. Ne le omejevanje svobode govora, vse bolj izrazito je nadzorovanje medijev in družabnih omrežij, pa tudi navidezna opozicija, ki omogoča koncentracijo moči v izvršilni veji oblasti. Avtokrati pridejo na oblast zakonito, saj jih državljani volijo, ker upajo, da bodo izvoljeni predstavniki uresničili programe, ki obetajo lepše življenje, nato pa postopoma spodkopavajo demokratične okvirje. Vir: (Bojc, Marinka, 2021. Politične dimenzije globalizacije: Tretji val globalne avtokratizacije, esej). Demokracija je torej zelo občutljiva vrednota in jo je potrebno ves čas negovati, da se ne prelevi v demokraturo, ki moderno družbo vodi naravnost v prepad.

Pojem demokraturo označuje politiko, ki na zunaj ohranja nedotaknjen videz demokracije, v resnici pa oblast skozi skrite procese napada državljanske svoboščine in pravno državo z namenom nadzorovanja javnega mnenja, obvladovanja nasprotnikov ter varovanja lastne vloge na oblasti. Vir: Poročilo skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo, str. 10, 2022

Liberalna predstavniška demokracija mora zagotavljati legitimno, odgovorno in transparentno delovanje. Kadar govorimo o legitimnosti delovanja, mislimo na delovanje predstavnikov, ki so legitimno izvoljeni s strani volivcev. Predvsem je pomembno reševanje vprašanja celotne družbe in ne le posebnih deležnikov ali interesnih skupin. V okviru odgovornega in transparentnega delovanja mislimo na uravnoteženo izvajanje dejavnosti, ki omogoča nadzor, preprečevanje korupcije kot tudi možnost uveljavljanja odgovornosti vodilnih nosilcev dejavnosti pred sodišči. Kljub poudarjanju pomembnosti dosežkov, ki jih prinaša demokracija, smo v zadnjih letih priča političnemu delovanju, v katerem politik poudarja, da je na strani ljudstva, jim obljublja boljše življenje in se bori proti elitam in njihovem izkoriščevalskemu odnosu do naroda. Populizem ni ideološko obarvan, najdemo ga na obeh političnih polih.

Poleg idejnih in diskurzivnih oblik populizma, se populizem pojavlja tudi kot način politične strategije, ki ima namen doseči pozornost običajnih volivcev s pozivi proti trenutnim sistemskim ureditvam z obljubljanjem ekonomske redistribucije in nacionalizacije naravnih virov. (Gidron, Noam and Bonikowski, Bart, Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda (2013). Working Paper Series, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, No.13-0004, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2459387> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2459387>)

Po mnenju različnih avtorjev, navaja Rudolf (2018), se je populizem razvijal od progresivnega populizma 19. stoletja (liberalno-nacionalistični, demokratični ali socialistični) do reakcionarnega v 20. stoletju. Progresivni populizem se osredotoča na racionalne interese določenih skupin, ne potrebuje močnega voditelja, vključuje spontane mobilizacije velikega števila ljudi, sprejema intelektualce, ki želijo prispevati k skupnemu dobremu in spodbuja narod k izobraževanju, uporablja analize in kritike, zavzema se za poštenost in pravičnost kot tudi za redistribucijo moči in bogastva in zahteva nadomestitev reprezentativne politike z napredno demokracijo, katera bi spodbujala enakost ter preprečevala korupcijo. Na drugi strani imamo reakcionarni populizem, kjer karizmatični voditelj izkorišča čustvene argumente (nezadovoljstvo, dostojanstvo) za mobilizacijo ljudstva z namenom nevtraliziranja oziroma eliminiranja konkretnih posameznikov ali skupin ljudi. Cilji tega gibanja so nejasni in vodijo v avtoritarno obliko vladavine.

V deželah, ki so se nekoč nahajale na vzhodni strani železne zaves, je čutiti vzpon protizahodnih sentimentov, predvsem zaradi zavedanja, da je posamezna država v procesih odločanja EU majhna, pogosto tudi neslišana, poleg tega pa so voditelji posameznih etabliranih držav v veliki meri neodzivni, odtujeni od navadnih državljanov. Pa ne samo v državah, ki se nahajajo na vzhodu Evrope, tudi v zahodnih državah je populizem postal aktualen politični fenomen. Populistična in nacionalistična gibanja s svojim okrepljenim delovanjem lahko pripeljejo do slabitve moči institucij EU, kar je v času digitalne revolucije postalo izjemno enostavno.

Digitalna revolucija in močan razvoj družbenih medijev nudi številne nove možnosti za medsebojno komunikacijo, kot tudi dostop do neskončno veliko informacij, katerih kakovost je mnogokrat tudi vprašljiva. Oblikujejo se virtualni mehurčki, v katerih mrgoli poenostavljenih sloganov, lažnih novic, ki vodijo k nižjim standardom razprave. Vse to vodi v razdrobljenost družbe in primitivno individualizacijo, ki spodkopava zaupanje v javne institucije. Vir: <https://futureu.europa.eu/sl/processes/Democracy/f/5/meetings/78343>

Vedno več političnih kampanj poteka prek spleta, kar pomeni na eni strani večje vključevanje državljanov, po drugi strani pa je z digitalno tehnologijo omogočeno hitro širjenje dezinformacij.

Evropska demokracija se je znašla v veliki preizkušnji ob vsakem večjem pretresu, ki je prizadel Evropo: gospodarska, migrantska kriza, pandemija Covid-19, rusko-ukrajinska vojna. »Skupaj in za skupno stvar« smo toliko časa, dokler nam je dobro. Ko se pojavi kriza, se skupna evropska identiteta razblini, na površje pa prihajajo posamezni nacionalni interesi. Povečevanje števila političnih strank, upadanje volilne udeležbe, protesti in demonstracije proti vladajočim elitam, naraščanje »neliberalizma« v vzhodnoevropskih državah, upadanje strpnega dialoga in krepitev polarizacije vodijo v krizo demokracije. Če se vprašamo, zakaj in kako je do tega prišlo, najdemo odgovor v globalizaciji, družbeno - ekonomskih spremembah, zavračanju elit, digitalni revoluciji. Poročilo skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo (2022) prav tako

navaja, da so na družbeno-ekonomske spremembe vplivale naftna kriza v 60. letih prejšnjega stoletja, kriza državne blaginje, prihod neoliberalizma in globalizacija.

Poleg pozitivnih učinkov globalizacije, kot je povezanost sveta poceni in v realnem času, rasti tržne ekonomije, imamo na drugi strani negativni vpliv, ki se v šibkejših državah kaže v naraščanju neenakosti v družbi, kar vodi v razcepljenost družbe in nezadovoljstvo v nižjih družbenih slojih. Globalizacija z vsemi svojimi učinki, ki se je zaradi odprtosti meja močno razširila, je prodrla v vse pore družbenega življenja. Pojavil se je strah pred izgubo lastne identitete in avtonomije odločanja znotraj lastne države. Ta strah se še lažje širi preko družbenih medijev, ki jih je omogočila digitalna revolucija. Anonimno komuniciranje preko družabnih medijev, ki omogoča negativno izražanje brez filtrov in širjenje lažnih novic omogoča sejanje sovraštva in strahu zaradi negotovosti.

Kot je zaslediti v Poročilu skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo (2022) je med ekonomsko politiko Skupnosti in enotnim trgom na eni strani ter trgi dela in nacionalnimi sistemi socialne zaščite na drugi strani, veliko neravnovesje. Akterji, ki v globalnem gospodarstvu ne upoštevajo socialnega vidika, so zbrali ogromna finančna sredstva na vprašljiv način ter pridobili moč za usmerjanje gospodarskih trendov in postavljanje novih pogojev na trgu dela, akterji iz diktatorskih držav s šibkimi etičnimi standardi pa so si prisvojili celo kulturni in športni sektor.

Do nestabilnosti demokracije prihaja zaradi globoke delitve družbe in političnih nasprotovanj znotraj pluralnih družb. Parlament in institucije izgublajo verodostojnost, saj vedno bolj evidentno postaja, da za njimi stojijo strankarski guruji, ki ne priznavajo pravnomočnih sodb domačih in mednarodnih sodišč. Če k vsemu naštetemu prištejemo še nizek BDP in naraščanje stopnje neenakosti med ljudmi, korupcijo v državnih institucijah, odvisnost države od zunanje pomoči, nabiranje političnih točk s širjenjem neresnic o nasprotnikih ter vzpostavljanje nadzora nad mediji, ki postanejo politično sredstvo za strankarski obračun, dobimo učinkovito formulo, ki vodi v razpad demokracije. Vir (Bojc, Marinka, 2021. Politične dimenzije globalizacije: Tretji val globalne avtokratizacije, esej)

4. Nadaljnje scenarij razvoja demokracije v Evropski uniji

Prvotno povezovanje je bilo tehnokratsko, ki se je postopoma razvijalo z ustvarjanjem močnejših vezi z razumevanjem in sprejemanjem različnih kultur. Modela Združenih držav Evrope verjetno ne bo mogoče uresničiti in tovrstne ideje so opuščene, kljub temu Evropska unija stremi k povezovanju, ki temelji na evropskih vrednotah in pravni državi.

EGS je deloval kot nekakšen magnet, ki je pritegnil države, ki so si želele gospodarskega napredka, demokracije, socialne zaščite in splošne blaginje. Povezovanje v gospodarskem smislu nas dela močnejše v spopadu z zunanjimi grožnjami, ki so posledica globalizacije. Dokler so ljudje zadovoljni z življenjem in so jim zagotovljena osnovna demokratična načela, bo sistem deloval. Demokratična družba pričakuje svobodo, enakost – enake pravice za vse, sodelovanje, socialno varnost.

Unija si prizadeva za zmanjševanje razlik med stopnjami razvoja različnih regij, zato razvija in izvaja ukrepe, ki vodijo h krepitvi njene ekonomske, socialne in teritorialne kohezije. Te ukrepe izvaja prek strukturnih skladov (Evropski usmerjevalni in jamstveni sklad, Usmerjevalni

oddelek, Evropski socialni sklad, Evropski sklad za regionalni razvoj), Evropske investicijske banke in drugih obstoječih finančnih instrumentov. Vir: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/oj

Nedavno sprejet Evropski steber socialnih pravic v 20 načelih nas usmerja k močni socialni Evropi, ki si prizadeva za enake možnosti in dostop do trga dela, poštene delovne pogoje, socialno zaščito in vključevanje. Za uresničevanje evropskega stebra socialnih pravic si skupaj prizadevajo institucije EU, nacionalni, regionalni in lokalni organi, socialni partnerji in civilna družba. Vir: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sl

V kolikšni meri bo demokracija pokazala rezultate, je odvisno tudi od Evropske unije in sicer, v kolikšni meri povečuje zaščito svojih državljanov: ali brani njihove svoboščine in spodbuja socialno blaginjo, ali ruši stare nacionalne okvire, obenem pa ne prispeva k oblikovanju trdnejših okvirov.

Vir: <https://cor.europa.eu/en/engage/brochures/Documents/Report%20of%20the%20High%20Level%20Group%20on%20European%20Democracy/COR-2022-00360-00-02-RI-TRA-SL-N.pdf>

Odpravljanje regionalnih neravnovesij v Uniji s sodelovanjem v samem procesu razvoja, kot tudi strukturnega prilagajanja regij z zaostankom v razvoju se izvaja s pomočjo Evropskega sklada, kot je navedeno v Pogodbi o delovanju EU.

(http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/oj).

Evropski državljanski forumi, na katerih sodelujejo lokalni in regionalni predstavniki držav članic EU, lahko pomenijo pomemben premik k boljšemu sodelovanju in oblikovanju evropske demokracije. Evropski državljani lahko v okviru konferenc o prihodnosti Evrope pomembno prispevajo k oblikovanju politik EU.

Zaščita legitimnosti lokalne samouprave pred posegi na regionalni in nacionalni ravni upravljanja se mora razširiti na raven EU. To lahko dosežemo tako, da regionalni in lokalni politiki, ki med državljani uživajo visoko stopnjo zaupanja, sodelujejo v procesih oblikovanja politike EU. Ta raven demokracije je evropskim državljanom najbližja. Evropski odbor regij (OR), ki ga sestavljajo neposredno izvoljeni regionalni in lokalni politiki, ima demokratično legitimnost ter z Evropskim parlamentom in nacionalnimi parlamenti varuje subsidiarnost in lastno pristojnost na Sodišču. (Poročilo skupine na visoki ravni za evropsko demokracijo, 2022, str 27-30).

Velik korak k evropskemu povezovanju predstavlja čezmejno sodelovanje, v katerem države rešujejo vprašanja, ki sežejo čez njihove državne meje. Evropski odbor regij ima velik vpliv na evropsko zakonodajo in je z zakonodajnim predlogom omogočil ustanovitev evropskega združenja za teritorialno sodelovanje (EZTS). EZTS regijam in lokalnim oblastem omogoča čezmejno sodelovanje v okviru svojih pristojnosti brez predhodne odobritve držav članic EU.

Ideja federalizma v Evropi se pojavlja od začetka 20. stoletja, ki se do danes še ni uresničila. Danes se ta ideja pojavlja v razpravah o evropski integraciji in o načinih, kako bi se lahko EU boljše soočila s skupnimi izzivi, kot so migracije, ekonomska kriza in zunanja politika.

V članku »Za federalno Evropsko unijo!« Matej Avbelj piše, da je nastopil čas za federalno zvezo, ki bo omogočila obstoj nacionalnih držav ter zagotovila trdno nadnacionalno evropsko

osnovo za boj z novimi izzivi. Pri tem navede tudi nekaj razlogov za federalno Evropsko unijo: nacionalna država sama proti globaliziranemu svetu težko deluje, je ekonomsko in varnostno nevdružna, poleg tega navaja, da izoliranost nacionalne države lahko privede do ogrožanja človekovih pravic lastnih manjšin vseh vrst. V federalni EU vidi možnosti razvoja institucionalnega in državljskega skupnostnega elana za prihodnost.

Vir: <https://www.finance.si/8849675/Za-federalno-Evropsko-unijo>, dostopno dne 3.1.2023

Margan (2022) v svojem članku omenja Spinellija in Rossija, ki sta predlagala oblikovanje združene in svobodne Evrope, v okviru katere bi združila vse evropske državljane, kar bi privedlo do občutka svobode in družbene solidarnosti. Spinelli je trdil, da napredka ni mogoče doseči, če se v EU ne preide z medvladne v nadnacionalno vladavino.

Nacionalna demokracija posameznih držav članic temelji na večinskem parlamentarnem sistemu. Države članice preko demokratično izvoljene nacionalne vlade v Svetu in Evropskem svetu izražajo stališča. Tako imajo državljani EU možnost posredno vplivati na delo EU. Dodatna možnost vplivanja na delo EU je omogočena tudi preko neposredno izvoljenega Evropskega parlamenta. Primer nadnacionalne in neodvisne institucije je Komisija, ki kot organ z izključno pravico do zakonodajne pobude, varuh Pogodb in izvršni organ na nekaterih področjih zagovarja skupne evropske interese. Vsa prizadevanja razvoja nadnacionalne demokracije vodijo v realizacijo teorij, ki vodijo k bolj okrepljenim oblikam združevanja.

Demokracija je sprejeta, če deluje na način, pri katerem sta suverenost in končna moč v rokah ljudi (vhodna demokracija), in če tem ljudem prinaša rezultate (izhodna demokracija). Skupina na visoki ravni za evropsko demokracijo je bila ustanovljena s strani Evropskega odbora regij. Glavni namen ustanovljene skupine je razvoj inovativnih idej za izboljšanje evropske demokracije ter krepitev vpliva lokalnih in regionalnih oblasti v evropskem procesu kot tudi podpora politični in institucionalni vlogi Evropskega odbora na Konferenci o prihodnosti Evrope. Mandat skupine na visoki ravni sovпада s trajanjem Konference o prihodnosti Evrope. Vir: <https://cor.europa.eu/en/engage/brochures/Documents/Report%20of%20the%20High%20Level%20Group%20on%20European%20Democracy/COR-2022-00360-00-02-RI-TRA-SL-N.pdf>

5. Zaključek

Za uspešno nadaljevanje evropske integracije je potrebna demokratična vladna elita. Pri tem bodo države članice, vključno s svojimi državljani morale obdržati pomembno vlogo pri oblikovanju skupne politike evropskih držav. Skozi pregled literature lahko zasledimo, da regulacije in predpisi, ki jih sprejmejo odgovorna telesa v Bruslju vplivajo na način življenja navadnih državljanov posameznih držav članic, kar posledično vliva občutek izgube svobode in demokracije. EU je uspešno uvedla skupno valuto evro, skupni trg, prost pretok meja v Schengenskem območju, nimamo pa enotne politike v reševanju migrantske krize, v iskanju poti za reševanje rusko-ukrajinskega konflikta, niti v reševanju posledic pandemije Covid-19. Kot navaja Margan (2022), bi moral načrt za izgradnjo »Združenih držav Evrope« temeljiti na demokratičnih in solidarnostnih načelih, drugače ne bo privlačna za države, regije in državljane.

Evropska ideja tako v teoriji, kot tudi v praksi lahko preživi le ob transnacionalni politiki, ki zagotavlja transnacionalno demokracijo. Kompromis med voditelji držav in vlad v obliki sprejetja ustave, je bil sklenjen daleč od oči njihovih volivcev in demokratičnih institucij in je temeljni kamen, na katerem je zgrajena ta izjemno zapletena in nejasna entiteta. Zaradi

nejasnega in nepreglednega delovanja EU, prihaja do upadanja javne podpore, dajanja priložnosti avtoritarizmu, ki hrani nacionalizem ter prezira demokratično politiko. Vir: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/reflections-on-european-idea-in-theory-and-in-practise/>

Poznavanje zgodovine je ključ do boljšega delovanja v sedanjosti in prihodnosti. Družba bo kljub svoji raznolikosti lahko enotno delovala le, če bo to delovanje v skupnem interesu, ki ne vodi v neenakost.

Hipotetično trditev 1 bom na podlagi pregledane literature ovrgla. Skoraj z gotovostjo lahko trdim, da demokracije ne bo konec. Družba je izkusila občutek svobode in blaginje, kateri se ne bo kar tako odrekla. Res je, da nas veliki pretresi razdvajajo, vendar ni še konec vsega. Napredek vidim v izobraževanju državljanov, ki bo dvignilo ozaveščenost in bo narode Evrope spodbudilo k nadaljevanju in izboljševanju sodelovanja. Prav tako se oblikujejo forumi in čezmejna sodelovanja, ki že vabijo evropske državljane k boljšemu sodelovanju. Le tako bo EU lahko suvereno in samozavestno nastopala nasproti velikim igralcem v tem globaliziranem svetu. Če se bo Evropa federalizirala, se bo moč na nacionalni ravni zmanjšala, vendar to na demokracijo ne bo vplivalo, če bo na ravni EU poskrbljeno, da bodo vse članice enakopravno vključevane in obravnavane.

Hipotetično trditev 2 bom potrdila, saj je natančen scenarij prihodnjega razvoja evropske demokracije težko napovedati, kajti nanj vplivajo različni dejavniki, kot so gospodarske razmere, politični razvoj in družbene spremembe. Menim, da na nadaljnji razvoj evropske demokracije vpliva večje povezovanje na področju monetarne politike, migracij in obrambe. Vse kaže, da gremo v smeri federalizirane Evrope s povečano močjo na ravni EU, kar pomeni zmanjšanje moči na nacionalni ravni.

Če želimo v globaliziranem svetu uspešno delovati, moramo navzven nastopati enotno kot Evropska unija, kar pomeni da je treba na ravni EU zagotoviti pristojnosti in zmogljivosti, kadar je rezultate možno doseči le na tej ravni. Demokratičnega modela, ki deluje na ravni nacionalnih držav ne moremo prenesti na raven EU, saj kot navaja Tomšič (2012) ni participacije evropskega državljanskega telesa s skupnim občutjem pripadnosti. Kot smo že pri pregledu literature ugotovili, evropskega prostora ne moremo zlit v enotno kulturo, lahko pa z dialogom in iskanjem konsenzov dosežemo povezovanje evropskih kultur in tradicij ter enakopravnost v vseh pogledih, kar nas bo naredilo še močnejše in bomo evropski slogan »združeni v različnosti« izgovarjali in doživljali kot nekaj samoumevnega.

»Evropa ne bo nastala naenkrat ali po enem samem načrtu. Gradila se bo s konkretnimi dosežki, s katerimi bo najprej ustvarjena dejanska solidarnost.« Robert Schuman

Literatura

Aleknonis G. The Hidden Interest in a Common European Identity. Societies. 2022 Jan 13;12(1):10.

Belamghari M. The fragmentation of identity formation in the age of glocalization. SAGE Open. 2020 Jun;10(2):2158244020934877. dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244020934877>

Bojc, Marinka, 2021. Politične dimenzije globalizacije: Tretji val globalne avtokratizacije, esej

Bojc, Marinka, 2021. Je trdnost evropske identitete imuna na vpliv kriznih razmer?, seminarska naloga

Ferle Tina – 2004, Primerjalni federalizem: evropska unija v primerjavi s tradicionalnimi federacijami in konfederacijami, dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Ferle-Tina.PDF>

<http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Breznik-Tine.PDF>

<http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/pirnat-ziga.pdf>

http://www.lex-localis.info/files/aa9d1579-bfda-4a88-a77a-b90669ad18de/633241160302030000_revija_2-2007_evropska%20unija%20kot%20sistem.pdf

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sl

<https://cor.europa.eu/en/engage/brochures/Documents/Report%20of%20the%20High%20Level%20Group%20on%20European%20Democracy/COR-2022-00360-00-02-RI-TRA-SL-N.pdf>

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14276-2021-INIT/sl/pdf>

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/conference-future-europe_sl

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>

<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2792>

https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_sl

https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_sl

https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_sl

<https://futureu.europa.eu/sl/processes/Democracy/f/5/meetings/78343>

https://futureu.europa.eu/sl/processes/Democracy/f/6/proposals/23827?component_id=6&locale=sl&participatory_process_slug=Democracy&toggle_translations=true

<https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/sl/>

<https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/eu-crisis-response-resilience/>

https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/11/the-european-parliament-historical-background>

<https://www.finance.si/8849675/Za-federalno-Evropsko-unijo>, dostopno 3.1.2023

<https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/reflections-on-european-idea-in-theory-and-in-practise/>

https://www.researchgate.net/publication/313956484_EU_Media_Coverage_in_Times_of_Crisis_Eurosepticism_Becoming_Mainstream

https://www.sociolosko-drustvo.si/wp-content/uploads/2021/10/DR46_47-tomsic.pdf

<https://www.youtube.com/watch?v=9eufLQ3sew0>

MARGAN F. Integracija evropskih narodov ali združene države Evrope s pogleda Spinellija in Moneta v kontekstu federalizma in demokracije. Pomurska obzorja. 2022 Apr 11;9(17):69-82.

RUDOLF, Elias, 2018, Vzpon populizma v Evropi: nevarnost za človekove pravice [online]. Master's thesis. University of Ljubljana. [Accessed 25 December 2022]. Retrieved from: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=eng&id=101469>

Tomšič, Matevž (2002): Politična stabilnost v novih demokracijah, dostopno 24.12.2022 na <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr42Boh.PDF>

Tomšič, Matevž, 2022. Prosojnice s predavanj

TOMŠIČ, Matevž. Evropske vrednote in identiteta–med enotnostjo in različnostjo. Bogoslovni vestnik, 2012, 72.4: 627-634.

Toplak, Cirila (2003): Združene države Evrope - zgodovina evropske ideje. Ljubljana: Založba FDV.